

PERHEASIOIDEN SOVITTELU ASIAKKAAN NÄKÖKULMASTA

Asiakkaiden odotusten ja niiden toteutumisen tarkastelua

KAISA MERIÖ-MIELONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden
yksikkö, Pori

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Kesäkuu 2011

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta – ja kulttuuritieteiden yksikkö

MERIÖ-MIELONEN, KAISA: Perheasioiden sovittelu asiakkaan näkökulmasta:

Asiakkaiden odotusten ja niiden toteutumisen tarkastelua

Pro gradu –tutkielma, 73 s., 5 liitesivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Satu Ranta-Tyrkkö

Kesäkuu 2011

Tämä tutkimus tuottaa tietoa perheasioiden sovitteluun ajan varanneiden sekä sovitteluun jo osallistuneiden odotuksista ja tavoitteista sekä niiden toteutumisesta sovittelun aikana tai sen jälkeen. Tutkimukseni on kvalitatiivinen postikyselyn avulla tehty tutkimus. Kysely toteutettiin 1.2.-15.3.2011 välisenä aikana Porin seudulla.

Asiakkaan äänen kuuleminen perheasioiden sovitteluun liittyen on tärkeää. Avio- ja avoerot lisääntyvät tilastojen mukaan vuosi vuodelta. Toisaalta perheasioiden sovittelu työmuotona voi helpottaa parisuhdekriisiä ja erolta vältytään. Koska erojen tiedetään vaikuttavan erityisesti lapsiin, olisi erittäin tärkeää työskennellä erojen välttämiseksi tai ainakin helpottamiseksi. Ihmiset tarvitsisivat vielä enemmän tietoa perheasioiden sovittelu - työmuodon olemassa olosta.

Kyselytutkimuksen otanta jäi valitettavan pieneksi. Yhteensä kyselyjä lähetettiin 29 ensimmäistä aikaa varanneelle tai sovitteluun jo osallistuneelle asiakkaalle. Palautuneita vastauksia oli 11, joista kuusi oli ensimmäistä aikaa varanneita ja viisi sovitteluun jo osallistuneita. Vastaajista kuusi oli miehiä.

Saatujen tulosten perusteella asiakkaat, jotka olivat varanneet ensimmäistä aikaa perheasioiden sovitteluun, odottivat sovittelulta samoja asioita kuin sovitteluun jo osallistuneet asiakkaat kokevat saaneensa sovittelusta. Ulkopuolinen, puolueeton keskusteluapu tuli esille asiakkaiden sekä odotuksista että toteutuneista avun kokemuksista. Perheenjäsenille haettiin samankaltaista apua kuin itselle.

Asiakkaiden kokemukset perheasioiden sovittelusta olivat poikkeuksetta myönteisiä. Osa asiakkaista jäi odottamaan enemmän suoria sanoja ja ohjeita työntekijöiltä, mutta silti sovittelusta saatuihin kokemuksiin suhtauduttiin myönteisesti. Perheasioiden sovittelijan tehtävä sovittelussa on ratkaisevassa roolissa. Työntekijän tulee olla yhtä aikaa muun muassa sovittelija, organisoija, kuuntelija, sopimusten ehdottaja ja puheenjohtaja. Saatujen tutkimustulosten perusteella perheasioiden sovittelijat ovat pääsääntöisesti onnistuneet tehtävässään.

Saatujen tulosten perusteella voidaan myös todeta, että vielä enemmän pitäisi tuoda ihmisten tietoon perheasioiden sovittelua ja sen tarjoamaa tärkeää ulkopuolista ja puolueetonta apua. Perheasioiden sovittelusta tulee olla tietoa saatavilla entistä enemmän esimerkiksi oikeusaputoimistolla, sosiaalitoimella sekä psykososiaalisilla palveluilla.

Avainsanat: parisuhde, vanhemmuus, avioero, perheasioiden sovittelu, perheneuvola

University of Tampere
School of Humanities and Social Sciences

MERIÖ-MIELONEN, KAISA: Family mediation from client's point of view, client's expectations and the realization of their expectations

Master's Thesis, 73 pages, 5 appendix pages

Social Work

Supervisor: Satu Ranta-Tyrkkö

June 2011

The topics of the study are the customers' experiences of the family mediation, the customers' expectations and objectives and the realization of them. The subjects of the study were clients with booked appointment to family mediation and also clients who already have participated family mediation at the family guidance clinic in Pori. The study is a qualitative study. The mail inquiry to the clients was made in February-March 2011. Before mailing the inquiry all clients were asked for allowing the personal data i.e. address to be used, as ruled by the data protection legislation. The special confidentiality related to the family mediation was carefully taken into consideration.

The sampling of the study remained regrettably small. Inquiry was sent to twenty-nine (29) people, who had booked appointment for the mediation or already attended it. Eleven (11) feedbacks were received. Some of the feedbacks were possible to be categorised, some only themed, reasoned by the small amount of feedbacks received.

Proper listening to client in the context of family mediation is important. The divorces increase every year according to the statistics. Sometimes the family mediation can relieve the family crisis and divorce is avoided. Known fact is that divorces affect especially on children, therefore it is very important to give effort and work for avoiding the divorces or at least make them easier. More information about the existence of the family mediation as a work method is needed.

Based on the research results, clients with the upcoming first appointment were expecting same issues than the other clients experienced the family mediation had given them. External and neutral help in discussions was raised up in both points, in expectations and also in actualised experiences. Similar type of help was sought for family members as for person himself. Based on the results, clients experienced family mediation positively without exception. Some of the customers awaited more trusty speech and instructions from the social workers. Despite of that all experiences on mediation were positively taken.

The family mediator has a crucial role in the family mediation. All at the same time, the family mediator has to be an arbitrator, an organiser, a listener, the proposer of agreements and the chairman. On the basis of the received study results, the family mediators have succeeded in this task. Information received in this study, regarding the expectations and experiences of the clients, can be utilised by all family mediators. The study can be also used for the new employee's' introduction. Clients attending family mediation might also benefit from the study results, they would get to know about other people's similar expectations and experiences. I believe that the results obtained by the study are comparable nationwide.

Keywords; couple relations, parenthood, parenting, divorce, family mediation, family guidance clinic

Sisältö

1	JOHDANTO.....	1
2	PARISUHTEEN VAIHEET JA EROKRIISI.....	3
2.1	Perheisiin ja parisuhteisiin liittyvää aiempaa tutkimusta.....	3
2.2	Parisuhteen vaiheet.....	5
2.3	Avioero ja sen vaiheet.....	6
2.4	Perheen hajoamisen vaikutukset	11
2.5	Lapset ja vanhempien ero	12
2.6	Jaettu vanhemmuus	14
2.7	Yhteenvetoa parisuhteen vaiheista ja yhteistyövanhemmuudesta	18
3	PERHEASIOIDEN SOVITTELU	19
3.1	Perheasioiden sovittelu avioliittolaisissa ja sosiaalihuoltolaisissa	21
3.2	Perheasioiden sovittelun tarkoitus ja vaiheet	22
3.3	Perheasioiden sovittelijan tehtävä.....	26
3.4	Perheasioiden sovittelu Porin perheneuvolassa	28
3.5	Yhteenvetoa perheasioiden sovittelusta	31
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	32
4.1	Tutkimuksen tarkoitus	32
4.2	Kyselytutkimukseen päätyminen	34
4.3	Kyselytutkimuksen prosessi	36
4.4	Sisällönanalyysin valinta analyysimenetelmäksi.....	40
4.5	Tutkimuksen eettisyys ja haasteet	42

5	ASIAKKAIDEN ODOTUKSIA JA KOKEMUKSIA PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA..	45
5.1	Asiakkaiden käsitykset perheasioiden sovittelun sisällöstä	45
5.2	Asiakkaiden asettamat odotukset ja tavoitteet perheasioiden sovittelulta	49
5.2.1	Odotukset ja tavoitteet perheasioiden sovittelulta itselle	49
5.2.2	Odotukset perheenjäsenille perheasioiden sovittelusta.....	53
5.2.3	Asiakkaiden odotukset ja ajatukset perheasioiden sovittelusta muuten	55
5.3	Perheasioiden sovittelu asiakkaan kokemana	58
5.3.1	Asiakkaiden omien asetettujen tavoitteiden toteutuminen perheasioiden sovittelun aikana tai sen jälkeen.....	59
5.3.2	Perheasioiden sovittelukäyntien merkitys muille perheenjäsenille	63
5.4	Yhteenvetoa saaduista vastauksista	66
6	POHDINTAA.....	69

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani tutkin perheasioiden sovitteluun ajan varanneiden sekä jo sovitteluun osallistuneiden sovittelulle asettamien odotusten ja tavoitteiden toteutumista. Peilaan kyselyiden avulla saamiani tuloksia perheneuvola-asiakkaiden odotuksista ja tavoitteista avioliitto- ja sosiaalihuoltolain määritelmään perheasioiden sovittelusta.

Tutkin perheasioiden sovittelua sekä oman työkokemukseni tuoman kiinnostuksen vuoksi että työpaikkani Porin perheneuvolan kiinnostuksesta kehittää perheasioiden sovittelun työmenetelmiä. Perheasioiden sovittelu on yksi Porin perheneuvolan työmuodoista. Perheasioiden sovittelu on lakisääteistä kuntien tarjoamaa palvelua ja siihen ovat kaikki kansalaiset oikeutettuja. Perheasioiden sovitteluun tulevat asiakkaat vapaaehtoisesti eri elämäntilanteissa lähinnä perheiden sisäisten ristiriitojen vuoksi. Perheasioiden sovittelussa avo- tai avioparien tai jo eronneiden vanhempien on mahdollista hakea ulkopuolista apua ristiriitatilanteisiin, jos omat keinot eivät riitä. Lasten huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää mahdollisissa eropohdinnoissa.

Parhaimmillaan perheasioiden sovittelun avulla voidaan lisätä kommunikaatiota ja vuorovaikutustaitoja. Sovittelusta hyötyvät erityisesti sellaiset pariskunnat, jotka ovat kiinnostuneita vanhemmuudesta ja lasten hyvinvoinnista. Hyvää sovittelutulosta ennustavat vanhemmuuteen sitoutuminen, järkevät kommunikaatiotaidot, kyky erottaa puolisosuhteen konfliktit lapsiin liittyvistä asioista sekä halu luottaa tehtyihin sopimukseen (Taskinen 2001, 54). Kaikissa avioerotilanteissa tai -pohdinnoissa ei suinkaan tarvita ulkopuolista apua tai perheasioiden sovittelua. Jos kuitenkin puolisoiden välinen puheyhteys on kadonnut tai lapseen liittyvistä asioista on vaikea puhua yhdessä, on suositeltavaa kääntyä kuntien tarjoaman sovittelun puoleen.

Kaikkia perheasioiden sovitteluja ei käydä niin, että sovitteluun osallistuvat päätyisivät eroon, vaan osa päätyy parisuhteen jatkamiseen. Eropohdinnat ja siihen liittyvät kriisit sekä perheasioiden sovittelu tulevat tutkielmassani kuitenkin ilmeisen

paljon esille. Parisuhdeongelmat voivat laukaista kriisin, joka voi johtaa lopulta avioeroon. Myös yhden perheenjäsenen kriisi voi laukaista parisuhdekriisin. Ero on aina kriisi kaikille osapuolille. Lapsille aikuisten riitely ja ero saattavat aiheuttaa hämmennystä ja turvattomuuden tunnetta. Heistä saattaa tuntua, että vanhemmat ovat vihaisia myös heille. Lapset voivat ajatella jopa olevansa syyllisiä eroon. Heille on syytä kertoa, mitä tapahtuu ja miksi. Lapset haluavat tietää, missä he eron jälkeen asuvat, voivatko he tavata toista vanhempaansa, olla edelleen samassa hoitopaikassa tai koulussa tai tavata kavereitaan. (Porin perheneuvolan esite.)

Tutkimukseni on kaksijakoinen: Selvitän ennen ensimmäistä sovitteluaikaa varanneilta heidän odotuksiaan perheasioiden sovittelulta. Toisena selvitän, toteutuivatko perheasioiden sovitteluun osallistuneiden odotukset ja kokivatko asiakkaat saaneensa apua sovittelusta. Kyselyt lähetettiin asiakkaille Porin perheneuvolasta. Koska perheasioiden sovittelu on lailla säädetty salassapidettäväksi, kyselyn jakelu tuli mieltä erityisen tarkasti. Perheneuvolan työntekijöiden tuli aluksi tiedustella, keille perheasioiden sovitteluun ajanvaranneille sekä sovitteluun jo osallistuneille kysely voitiin ylipäänsä lähettää. Yhtä henkilöä lukuun ottamatta kaikki antoivat luvan lähettää kyselyn postitse.

Tutkimusraportti etenee siten, että alussa selvittelen parisuhteen vaiheita ja kriisejä. Seuraavana selvitän perheasioiden sovittelua, sen tarkoitusta ja tehtävää. Aineistoon ja aineistonkeruuseen liittyvä osuus on seuraavana. Aineistonkeruun jälkeen on tutkimuksen kyselyjen vastausten perusteella saatuja tuloksia. Tutkimuksen lopussa seuraa yhteenvetoa tehdystä työstä.

2 PARISUHTEEN VAIHEET JA EROKRIISI

Vaikka perheisiin liittyvää tutkimusta on tehty paljon, itse perheasioiden sovitteluun liittyvää tutkimusta on vähän löydettävissä. Seuraavana on poimintoja lähinnä suomalaisista aiemmista tutkimuksista, jotka kaikki liittyvät lähinnä perheisiin ja parisuhteisiin. Aiemman tutkimuskatsauksen jälkeen seuraa tietoa parisuhteesta, sen vaiheista ja erokriisistä.

2.1 *Perheisiin ja parisuhteisiin liittyvää aiempaa tutkimusta*

Yhteiskunnallinen huoli erojen lisääntymisestä kohdistuu ennen kaikkea kahteen asiaan; yhtäältä vaikutuksiin, joita erolla on nähty olevan lapsille, ja toisaalta perhe- ja avioinstituution ja niihin liittyvien moraalisten sääntöjen rappeutumiseen. Monet tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että ainakin juridisesti avioliittoinstituutio on heikentynyt. Avioliitto on tullut avioliiton rinnalle hyväksytyksi yhteiselämän muodoksi, eroaminen on tehty helpommaksi, eikä lasten asema enää välttämättä riipu vanhempien siviilisäädystä. (Esim. Gottberg 1997b; MacLean & Eekelaar 1997; Smart 2000.) Sen sijaan eri mieltä ollaan siitä, onko tämä kaikki heikentänyt myös parisuhteen ja perheen merkitystä sekä huolenpito- ja vastuusuhteita (Kuronen 2003, 104).

Monessa suomalaisessa perheen tai parisuhteen muutosta käsittelevässä tutkimuksessa viitataan englantilaiseen sosiologiaan Anthony Giddensiin ja hänen käsityksiinsä rakkaudesta ja suhteista. Giddensin (1992) mukaan kaksi vuosisataa hallinneen romanttisen rakkauden on korvaamassa ”yhteenvirtaava rakkaus” (confluent love), joka on aktiivista ja satunnaista. Tämän rakkauskäsityksen omaksuneet nykyajan ihmiset olettavat tasapainoa siinä, mitä he emotionaalisesti antavat ja saavat suhteessa. Yhteenvirtaava rakkaus kehittyy samassa suhteessa intimiteettiin eli siihen, missä määrin kumpikin osapuoli on valmis olemaan haavoittuvainen ja avautumaan toiselle (Hokkanen 2002, 120.)

Perheen on ajateltu perustuvan parisuhteen varaan ja juuri parisuhteen on esitetty muuttaneen merkitystään ja muotoaan ihmisten elämässä. Yhteiskuntatieteelliseen

keskusteluun omaksuttiin 1990-luvulla Anthony Giddensin (1992) käsite ”puhdas suhde” kuvaamaan parisuhteen luonnetta yksilöityvässä jälkimodernissa yhteiskunnassa. Giddensin mukaan parisuhde on muuttunut juridisten velvoitteiden ja yhteiskunnallisten traditioiden sääntelemästä suhteesta vapaaehtoiseen valintaan perustuvaksi suhteeksi, joka on jatkuvan arvioinnin kohteena ja kestää niin pitkään kuin se tyydyttää molempien osapuolten tarpeita (Kuronen 2003, 104).

Perhettä, parisuhdetta ja vanhemmuutta eri suunnista lähestyvien analyysien perusteella voidaan väittää, että sekä parisuhteen että vanhemmuuden merkitys näyttäisi kasvaneen. Se ei erojen lisääntymisen myötä ole uhattuna. Parisuhde ja vanhemmuus eivät kuitenkaan välttämättä nivoudu yhteen, vaan pikemmin erkanevat toisistaan ja ehkä myös perheestä. Vanhemmuussuhteen nousu tärkeimmäksi eron jälkeiseksi perhesuhteeksi edellyttää entisten puolisoitten parisuhteen säilymistä. Sen vain tulee muuttua uudenlaiseksi, eron jälkeiseksi lapsivälitteiseksi suhteeksi, halusivatpa osapuolet sitä tai eivät. (Kuronen 2003, 106-107).

Kriittisessä perhetutkimuksessa on Kurosen (2003) mukaan viime vuosina moraalisen paheksunnan sijasta ryhdytty analysoimaan perhemuotojen moninaistumista. Yhtenä tärkeänä kohteena on juuri eron jälkeisten perhesuhteiden luonne ja niiden yksilöllinen ja yhteiskunnallinen organisointi. (Beck & Beck-Gernsheim 1995; Beck-Gernsheim 1998; Ritala-Koskinen 2001; Smart & Neale 1999; Silva & Smart 1999.)

Toisaalta parisuhdetta ja perhettä on sekä käytännössä että tutkimuksessa vaikea erottaa. Eropäätöksen tekoa vaikeuttaa se, että toimimattomasta parisuhteesta ja puolisoista ollaan valmiita luopumaan, mutta perheestä tahdottaisiin pitää kiinni, kuten Mia Sillman on erokokemuksia käsittelevässä tutkimuksessa havainnut. (Kuronen 2003, 104-105).

Parisuhdetta ja perhettä ei enää välttämättä automaattisesti liitetä yhteen, eikä parisuhteen tutkimusta välttämättä edes haluta nähdä perhetutkimuksena. Jallinoja on tehnyt Suomessa parisuhdekeskeistä analyysiä. Teoksessaan Perheen aika (2000) hän tekee kiinnostavan tulkinnan parisuhteen ja perheen suhteesta: perhe

rakentuu erilaisten ”kolmansien” avulla. Kolmannet voivat olla keitä tai mitä tahansa, jotka astuvat pariskunnan pienoismaailmaan pakottaen heidät yhä useammin erilleen toisistaan (Jallinoja 2000, 9-10.)

Määttä (2000) mukaan parisuhteen toimivuuden perusteita ovat kumppanin hyväksyminen, muutokset ja erilaisuudet. Kestävään onneen kuuluu kumppanin ilahduttaminen myös arjessa. Ilahduttaa voi rakkaudenteolla, sanoilla, emotionaalisella pankkitilillä, hellyydellä, olemalla oma persoona. Kestävään onneen Määttä lisää puolisojen pysymisen päätöksessä rakastaa, itsensä arvostuksen, puhumisen toisilleen, ristiriitojen selvittämisen ja kumppanien vastaamisen toistensa odotuksiin.

2.2 Parisuhteen vaiheet

Nykyisin parisuhde perustuu Pettilän ja Yli-Marttilan mukaan ennen kaikkea tunnesiteisiin. Se sisältää odotuksia läheisyydestä, rakkauden antamisesta ja saamisesta, keskinäisestä ymmärtämisestä, täyttymyksestä ja turvasta. Jokainen pari käy läpi omat kehitysvaiheensa. Pettilä ja Yli-Marttila (1999) kuvaavat parisuhteen kehityskulkua symbioosivaiheella, sitä seuraavilla irtaantumisella ja itsenäistymisvaiheella ja viimeisenä liiton liittoutumisvaiheella. Aluksi eletään yleensä symbioosivaihetta, 2 - 3 ensimmäisen vuoden ajan ihastumisen parivaihetta. Noiden 2 - 3 vuoden aikana suhde juurtuu ja yksilöllisyys on vähäistä. ”Me” on tärkeintä. Symbioosivaiheen jälkeen seuraa irtaantumisen ja itsenäistymisen vaihe, joka kestää tavallisesti 5 - 7 vuotta. Tuona aikana oman tilan halu ja yksilöllisyys ovat keskeisiä. Tässä vaiheessa pintaan saattaa nousta myös puolisoon kohdistuvia aggressioita ja yhteys alkaa rakoilla. Jos parisuhteessa tuolloin jaksetaan suhtautua sallivasti ja kärsivällisesti tunneilmaisuihin, tästä vaiheesta saattaa tulla suhdetta rakentava eikä erottava. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 25.)

Kolmas liiton kehitysvaihe on kumppanuus, liittoutumavaihe. Tuolloin sekä yksilöllisyys että keskinäinen yhteys ovat aiempaa paremmassa tasapainossa. Erityinen kriisikohta eroa ajatellen tulee monesti siirryttäessä ihastumisen vaiheesta

irtaantumisen ja itsenäistymisen parivaiheeseen. Tuolloin on yleistä, että tyytyväisyys puolisoon vähenee kunnes se myöhemmin esimerkiksi kumppanuusvaiheessa voi johtaa pettymyksen tunteisiin. Tällöin puoliset saattavat huomata etäänntyneensä toisistaan niin paljon, ettei yhteistä juuri enää ole. Usein puoliset tarkistavat suhdetta toisiinsa kehitysvaiheesta toiseen siirryttäessä. Jos siirtymäkausien yli ei selvitä, voi seurauksena olla ero. Suhteessa etsitään aina ratkaisuja omalle tilalle ja suhteen tilalle, yhteydelle ja erillisyydelle sekä vastuun ja vapauden rajoille. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 25.)

Pettilän ja Yli-Marttilan kuvaamat liiton eri vaiheet eivät tietenkään aina ole yleistettävissä. Jokaista parisuhdetta muovaavat puolisoitten lapsuuden perheet, tapahtumat nuoruudessa, parisuhteen vahvuudet ja heikkoudet, mahdolliset kolmannet osapuolet.

Erojen yleistyminen ja uusperheiden lisääntyminen on vähentänyt perinteisten ydinperheiden valta-asemaa. Kuitenkin nykyisin noin 75 prosenttia lapsiperheistä on ydinperheitä, joissa vanhemmat elävät ensimmäisessä avioliitossaan ja heillä on yhteisiä lapsia. Noin joka viides lapsiperhe on muodoltaan uusperhe. Suomen väestöstä kaikkiaan vajaa 40 prosenttia elää avioliitossa, vajaa 50 prosenttia naimattomina ja noin 15 prosenttia eronneina tai leskinä. Valtaosa väestöstä elää jossakin vaiheessa elämäänsä parisuhteessa, yleisimmin avioliitossa. Hieman vajaa miljoona Suomen tilastoiduista runsaasta 1,2 miljoonasta parisuhteesta on edelleen muodoltaan avioliittoja. (Pukkala 2007, 19.)

2.3 Avioero ja sen vaiheet

Avio- tai avoero on kriisi, johon liittyy monia hankalia tunteita ja josta toipuminen vie voimavaroja. Vanhemmuuden pelisäännöistä neuvotteleminen voi erotilanteessa tuntua ylivoimaiselta tehtävältä (Hokkanen, 2005). Joskus käykin niin, että vanhempien väliset selvittämättömät ristiriidat ja eroprosessin kivut purkautuvat erimielisyytenä ja kiistana lapsen asioissa (Taskinen, 2001).

Avioeron koki Suomessa vuonna 2008 yli 13 000 paria ja vanhempien eron noin 30 000 lasta. Ero siis koskettaa suurta joukkoa lapsia ja aikuisia. Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin kahden tuhannen lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyviä riitoja, joista osan käsittely jatkuu vielä hovioikeudessa. Erojen yleistymiseen liittyy olennaisesti perhemuotojen moninaistuminen, mikä voidaan nähdä sekä syynä että seurauksena.

Juridisesti ero on nykyisin yksinkertainen, mutta tunnetasolla se edelleen on Pettilän ja Yli-Marttilan mukaan ahdistava ja kipeä kokemus kaikille osapuolille. Kyseessä on avioliiton kuolema ja se tuottaa väistämättä esimerkiksi surua, syyllisyyttä, yksinäisyyttä ja turvattomuutta, itsetunnon laskua, vihaa ja hylätyksi tulemisen tunnetta. Juuri näiden moninaisten, kipeiden ja tärkeiden tunteiden takia perheasioiden sovittelu on tarkoitettu kokonaisvaltaiseksi avuksi eroa suunniteltaessa ja erottaessa. Nämä tunteet koskettavat koko perhettä, ei pelkästään aikuisia – naista ja miestä – vaan myös lapsia. Sovittelun tarkoitus on auttaa koko perhettä ja ottaa huomioon erityisesti lapset ja heidän asemansa turvaaminen. Tavoitteena on auttaa vanhempia arvioimaan eropäätöstään myös lastensa kannalta sekä parantamaan lasten tilannetta erokriisin keskellä. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 31.)

Avioero voidaan myöntää puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen. Harkinta-aika alkaa siitä hetkestä, kun aviopari on yhdessä jättänyt avioerohakemuksen tuomioistuimeen tai sen kansliaan, tai kun toisen puolison yksin tekemä hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle. Jos avioeroa hakee vain toinen puolisoista, pitää toiselle puolisolle varata mahdollisuus tulla kuulluksi. Avioerohakemuksen yhteydessä pitää puolisoille antaa tietoa perheasioiden sovittelusta ja siitä, mistä sitä voi hakea. Puolen vuoden harkinta-ajan jälkeen puoliset tuomitaan avioeroon, jos he sitä yhdessä tai yksin pyytävät. Vaatimus on tehtävä ennen kuin harkinta-ajan alkamisesta on kulunut vuosi. Harkinta-ajan aikana puoliset voivat asua yhdessä tai erikseen. Avioero voidaan myöntää myös ilman harkinta-aikaa, jos puoliset ovat asuneet erillään keskeytyksettä kaksi viimeistä vuotta. (Laki yhteiselämän lopettamisesta 16.4.1987/411, Gottberg-Talve 1990, 49–50.)

Viime vuosina avioeroon päättyneet liitot ovat kestäneet keskimäärin 11,3 vuodesta 12,5 vuoteen. Vuosi vuodelta entistä suurempi osa aviopareista on eronnut yhä lyhyemmän avioliiton jälkeen. Useat tutkimukset osoittavat, että avioeron todennäköisyys kasvaa, jos avioliitto on solmittu nuorena, siihen on päädytty suunnittelemattoman raskauden vuoksi, suhde on lapseton, puolisoiden vanhemmat ovat eronneet, sosioekonominen asema on heikko tai kyseessä on uusavioliitto. (Pukkala 2007, 20).

Avoliittojen hajoamisista ei koota systemaattisesti tilastotietoja, eikä niistä ole saatavilla paljoa tutkimustietoakaan. Saulin ja Kartovaaran (2000) mukaan avoliittojen eroherkkyyttä suhteessa avioliittoihin kuvaa kuitenkin viitetieto 1990-luvun lopulta, jolloin vanhempiensa eron koki 9% avoparien lapsista, kun vastaava luku avioliitossa olevien lapsilla oli 2 prosenttia avioliittojen lapsista. (Litmala 2002, 16.)

Wallersteinin ja Blakesleen mukaan avioeron tarkoituksena on päästä pois avioliitosta, joka on käynyt kestäättömäksi ainakin toiselle osapuolelle. Toinen tavoite on aloittaa uusi parempi elämä. Eronneet saattavat odottaa, että vanhan ei-toimimattoman avioliiton tilalle tulee jotain parempaa. Avioero ei ole ainoastaan jonkin loppu vaan se on myös aina mahdollisuus aloittaa alusta. Avioeron jälkeinen uusi elämä saakin helposti tärkeämmän roolin kuin itse aviokriisi. Riitely ei kuitenkaan aina lopu eroon vaan vanhempien välit voivat jatkua kireinä virallisen eron jälkeenkin. Eron ensimmäisillä askeleilla ja käännekohtilla on vaikutusta siihen miten avioero vaikuttaa tulevaan elämään. Parhaimmillaan avioero voi avata uusia mahdollisuuksia, mutta se voi olla myös esteenä muutoksille ja aloittaa taloudellisen, henkisen ja sosiaalisen taantumana. (Wallerstein & Blakeslee 1991, 11, 19, 28–29.)

Makkosen (1989, 16-17) mukaan avioeroa harkitaan yleensä pitkään. Hänen tutkimuksessaan keskimääräinen harkinta-aika oli 2 vuotta 5 kuukautta. Pikaerojen (harkinta-aika alle 3kk) taustalla oli usein jokin traumaattinen kokemus, kuten väkivaltaa, uskottomuutta tai rakastumista uuteen ihmiseen. Harkinta-aika ei kerro kuitenkaan siitä, kuinka kauan asiasta on keskusteltu puolison kanssa. Makkosen tutkimuksessa havaittiin merkkejä siitä, että mitä pidempään avioeroa oli harkittu, sitä helpompi elämäntilanne oli. Pikaerojen kohdalla ei kukaan ilmoittanut

elämäntilannettaan edes hyväksi ja vain yksi normaaliksi. (Makkonen 1989, 16-17.) Pettilä ja Yli-Marttila (1999, 29) ovat käytännön työssään todenneet, että vaikka nainen on saattanut heittää erovaihtoehtoa jo pidempään ilmaan, miehelle on tullut yllätyksenä, kun vaimo onkin ollut tosissaan. Apua hakiessaan toinen on jo saattanut tehdä sisäisen ratkaisunsa ja muutoksen yrityskin tuntuu epäuskottavalta.

Jallinojan (2000) mukaan ihmiset ovat tietoisia siitä, että avioerot ovat yleistyneet Suomessa. Erojen yleistyminen synnyttää pelkoa siitä, että asiat ovat menossa huonompaan suuntaan. Kaikki kuitenkin tietävät, että ensi huumen jälkeen alkaa arki, joka tarkoittaa oikeastaan samaa kuin vastoinkäymiset. Jos vastoinkäymisiin ei varauduta, vaan odotetaan, että huuma jatkuu parisuhteessa elämän loppuun saakka, pettymyksen täytyy olla ylivoimainen. Näille ihmisille käy säännönmukaisesti huonosti; he eroavat. (Jallinoja 2000, 158–160.)

Beck ja Beck-Gernsheim kuvaavat, että avioeron ajatellaan aina olevan kaiken loppu ja uuden alku. Luonnollisesti osa eroon päätyvistä kokee, että avioliitto tai parisuhde päättyy, mutta ei sen tarvitse muuten olla kaiken loppu. Vaikka vanhemmat asuvat erillään eron jälkeen, he ovat edelleen vanhempia ja heidän täytyy neuvotella uudelleen vanhemmuuden merkitykset jokapäiväisessä elämässään. Perheen voi nähdä koostuvan avioliitosta, joka voi päättyä, sekä eron jälkeen jatketusta vanhemmuudesta, äitiydestä ja isyydestä. Vanhempien ero ei siis tässä mielessä tuhoa perhettä. (Beck & Beck-Gernsheim 1995.)

Avioeroprosessi voi olla kuin ”aikapommi”, joka uhkaa sekä vanhempien että lasten psyykkistä hyvinvointia. Tämän vaaran pienentämiseksi on välttämätöntä poistaa avioeroon liitettyä epäonnistumisen ja epänormaaliuden leimaa. Avioeroa voi parhaiten tarkastella sarjana elämänvaiheita, joiden kautta viallinen systeemi pystyy muuttumaan; vanhempien väliset suhteet paranevat ja myös lapset löytävät oman paikkansa. Avioerosta ylipääseminen vaatii perusteellista ymmärrystä ja näkemystä perheyksikön hajoamisen syistä sekä myös uusien vanhemmuusmallien aktiivista etsimistä. (Selye 1996.)

Avioeroa seuraavat lukuisat muutokset voivat Selyen (1996) mukaan aiheuttaa eräänlaisen ketjureaktion. Muutokset elämäntavassa, olivat ne sitten odotettuja tai odottamattomia, hyviä tai pahoja – aiheuttavat voimakasta henkistä stressiä, horjuttavat perheen tasapainoa ja synnyttävät painetta uusiin järjestelyihin. Henkinen stressi voi vaarantaa jokaisen asianomaisen psyykkistä tai fyysistä hyvinvointia. Mitä vahvempana ja pitempään ahdistus jatkuu, sitä suuremmat ovat vaarat. (Selye 1996.) Avioeron ensimmäiset askeleet otetaan jo eroa ennen. Tällöin käynnistyy tunnetason ero. Kun avioliitto alkaa vaikuttaa epäonnistuneelta, puoliset toimivat keskenään eri tavoin. Jotkut ottavat etäisyyttä toisiinsa tai vetäytyvät itseensä tai mahdollisesti kodin ulkopuolelle. Jotkut parit hakevat keskustelu- ja perheneuvontaa toivoen suhteensa pelastuvan, kun taas toisen hyväksyvät avioliiton purkautumisen peruuttamattomana. (Määttä 2002, 104–106).

Eron harkintavaihe on useimmille raskain koko erossa, vaikkakin vaikeudet voimistuvat selvästi alettaessa keskustella erosta vakavasti. Moni harkitsee asiaa vielä kerran ja taas uudelleen. Avioeron ottamista saattaa pitkittää myös halu suojella lapsia. Omatunto saattaa soimata ja syyllisyyttä kalvaa. (Määttä 2002, 108.)

Psyykkisenä prosessina avioero on aina yksilöllinen tapahtuma. Tutkimusten perusteella erossa on nähtävissä kuitenkin yhteinen perusrakenne. Eroon sisältyy sekä sosiaalisia, emotionaalisia että juridisia ongelmia. (Pautola 1993). Avioeron tuskallisten asioiden työstäminen muistuttaa kuolemaan, lopulliseen menetykseen, liittyviä kokemuksia. Avioerossa kohdetaan perheeseen ja rakkauteen liittyvien haavekuvien kuolema. Johan Cullbergin (1991) kriisiteorian mukaan traumaattista kriisiä kuvataan nelivaiheisena prosessina, jossa shokkivaihetta seuraavat reaktiovaihe, korjaamisen vaihe sekä uudelleensuuntautumisen vaihe. **Shokkivaiheessa** tilanne koetaan kaaokseksi joka kestää lyhyestä hetkestä muutamiin vuorokausiin. Reaktiovaihe kestää neljästä kuuteen viikkoa. **Reaktiovaiheessa** on tapahtunut kohdattava ja todellisuus jäsennettävä jotenkin. **Korjaamisvaihe** käynnistyy kriisin kokeneen alettua suuntautua tulevaisuuteen. Hän alkaa hiljalleen ottaa etäisyyttä menneeseen ja alkaa hyväksyä ajatuksen elämänrakentumisen muotoutumisesta uudelleen. **Uudelleensuuntautumisen** vaihe

ei pääty koskaan. Ihmisen tiedetään hakevan aina uusia suuntia (Cullberg 1991; Määttä 2002, 126.)

Sekä lasten että vanhempien kannalta on huolestuttavaa, jos puoliset juuttuvat reaktiovaiheeseen, missä katkeruus, viha ja niiden käänteiset puolet, apatia ja depressio täyttävät elämän (Räihä 1995). Avioeroon tulisi kuulua myös surun käsittelyä. Surussa on aina havaittavissa aluksi toive saada takaisin menetetty. Menetyksen tilalle saattaa nousta epätoivo ja levottomuus. On vaikea saada mitään päätökseen tai aloittaa uutta. Surun keskellä ihminen kokee itsensä ja ympäristönsä tyhjänä ja vailla merkitystä. Ilman tämän vaiheen läpikäymistä sureva ihminen ei voi siirtyä uudelleen organisoitumisen vaiheeseen, missä on edelleen mukana menetettyyn objektiin liittyviä tunteita ja käyttäytymistä, mutta myös suuntautumista tulevaisuuteen. (Gray & Shields 1992).

2.4 Perheen hajoamisen vaikutukset

Perheen hajoaminen vaikuttaa toimimiseen ja käyttäytymiseen monella eri tasolla ja jokaisella tasolla syntyy uusia vaikutuksia (Ware 1983). Nämä tasot tulevat esiin vaihtelevassa järjestyksessä vaikka ongelmat niillä ovat eriasteisia, jokainen niistä paisuttaa läpikäytävää kriisiä:

- 1) *Juridinen taso*: Avioliittosopimuksen purkaminen ja avioerohakemuksen tekeminen oikeusistuimelle.
- 2) *Taloudellinen taso*: Yhteisen taloudellisen yksikön jakaminen kahtia. Yleensä yksiköiden välillä on taloudellista riippuvuutta elatusmaksun, lapsen taloudellisen tukemisen, yhteisten liiketoimien tai lapsille jätettävän yhteisen omaisuuden hoidossa.
- 3) *Fyysinen taso*: Perhe jakaantuu kahteen erilliseen asuntoon. Niiden välinen maantieteellinen etäisyys vaihtelee.
- 4) *Seksuaalinen taso*: Puolisoiden välinen fyysinen ja seksuaalinen suhde päättyy.
- 5) *Tunnetaso*: Eron jälkeen vanhemmat eivät anna toisilleen moraalista tai henkistä tukea; päinvastoin usein on piiloteltua tai avointa vihamielisyyttä.

- 6) *Roolitaso*. Perherooleja kuten "vaimo" ja "aviomies" ei enää ole ja suhteet appivanhempiin ja muihin puolison sukulaisiin katkeavat.
- 7) *Sosiaalinen taso*: Uudenlaisen "sinkun" aseman sekä sosiaalinen että laillinen hyväksyminen, ja yhteydenotto muihin yksinhuoltajiin.
- 8) *Vanhemmuuden taso*; Eronneen pariskunnan täytyy oppia vastaamaan lapsen tarpeisiin ja yrittää erottaa ne heidän omistaan. Heidän täytyy päästä sopimukseen vähintään siitä, miten he toimivat vanhempina lastensa parhaaksi, vaikka he kokevat eri tasoilla suuttumusta, vihamielisyyttä ja vieraantumista.

Näillä jokaisella tasolla perheenjäsenet sopeutuvat omaa tahtiaan ja omalla tavallaan. On kuitenkin selvää, että avio/avoeron tarkoitus esimerkiksi roolitasolla ei ole erota muista sukulaisista tai ystäväistä, mutta valitettavan usein näin käy. Eronneet joutuvat puntaroimaan, keiden ystävien tai sukulaisten kanssa jatketaan kanssakäymistä ja keiden kanssa ei. Roolitasolla tämä on vaikea kohta myös ystäville, jotka kokevat molemmat ystävikseen, mutta joutuvat lojaaliuttaan toista kohtaan valitsemaan vain toisen. Joskus tämä ero roolitasolla koskee myös kummisuhteita, jotka taas saattaisivat erityisesti lapsille olla tärkeitä. Taskisen (1994) mukaan perhesuhteiden lisäksi menetyksiä tapahtui muidenkin ihmissuhteiden alueella. Varsin tavallista on yhteydenpidon katkeaminen entisen puolison sukulaisiin. Perhekeskeisen elämäntavan muuttuessa yksineläjän elämäksi saattaa kadota myös yhteydet muihin lapsiperheisiin. (Taskinen 1994, 66).

2.5 Lapset ja vanhempien ero

Taskisen (2004) mukaan monet lapset pelkäävät, että he ovat jotenkin syypäitä vanhempien eroon. He ovat vihaisia vanhemmilleen ja koko maailmalle, he ovat masentuneita ja surullisia ja kokevat tulleensa hylätyiksi. Varsin pitkään lapset elättelevät toivetta, että vanhemmat palaisivat uudelleen yhteen. Erityisesti isommat lapset saattavat olla hyvinkin huolissaan vanhempiensa selviytymisestä ja he ottavat liian aikuismaista vastuuta perheestä. Mikäli vanhempien ero on riitainen, lapset

kokevat usein vaikeita lojaliteettiriitoja, ja he saattavat myös liittoutua toisen vanhemman kanssa. Nuorten itsenäistymisvaikeudet usein korostuvat avioerotilanteissa eivätkä käytöshäiriöt ja pikkurikollisuus ole harvinaisia. (Taskinen 2004).

Lapsen tilanne ei aina parane itsestään Taskisen (2004) mukaan. Elleivät vanhemmat itse jaksa omilta murheiltaan ottaa lasta riittävästi huomioon ja keskustella hänen kanssaan, olisi hyvä pyytää esimerkiksi joku tuttu aikuinen hänen tuekseen. Myös kasvatus- ja perheneuvolan työntekijät ovat käytettävissä lapsen ja kaikkien perheenjäsenten tukemiseen. Lapsi tarvitsee yleensä erotilanteessa varmuuden siitä, että hän saa pitää molemmat vanhempansa. Lapsi tarvitsee turvallisuudentunteen vahvistamista ja helpotusta lojaliteettiriitoihinsa. Lapselle on annettava tilaa ja hyväksyntää hänen omille tunteilleen sekä rohkaisua hänen omien toiveidensa ilmaisuun. Lapselle tulee suoda tunne siitä, että hän tulee kuulluksi. Lapselle on hyvä antaa tietoa ajankohtaisesta perhetilanteesta ja edessä olevista suunnitelmista ja muutoksista. Lapsella tulee olla mahdollisuus yhteydenpitoon molempiin vanhempiin ilman, että lapsen täytyy osallistua vanhempien välisiin konfliktitilanteisiin. (Taskinen 2004.)

Vaikka vanhempien ero on lapselle yleensä rankka kokemus, siitä voi selvitä myönteisellä tavalla. Merkitsevämpää kuin vanhempien ero sinänsä ovat siihen liittyvät riidat ja epävarmuus. Mikäli aikaisempi kireä perhetilanne laukeaa eron yhteydessä, voi se olla lapselle myös helpotus. Vanhempien välinen toimiva kommunikointi lapsen asioissa on tärkeää, sillä jos tieto ei kulje vanhempien välillä, lapset voivat kokea, etteivät heidän asiansa ole tärkeitä eivätkä kenenkään hallinnassa. (Sinkkonen 2008.)

Taskisen (2004) mukaan eron jälkeen on tärkeää, että vanhemmat pyrkivät luomaan toimivan keskinäisen suhteen ja ylläpitävät lapsen myönteistä kuvaa toisesta vanhemmasta. Vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapsen sopeutumisen kannalta vaikuttavampi tekijä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen. Vaikkakin tehtävä saattaa olla toisille puolisoille ylivoimainen, palvelisi se aina lapsia.

Parhaiten avioerosta selviävät yleensä lapset, *joilla on luonteva, luotettava ja jatkuva suhde molempiin vanhempiinsa* (lapsi tuntee, että hänellä on koti molempien luona; muualla asuva vanhempi pitää säännöllisesti yhteyttä lapseen: lapsen kanssa asuva vanhempi tukee ja ylläpitää lapsen suhdetta toiseen vanhempaan). *Lapset, joita on pidetty ajan tasalla eron suhteen* (miksi vanhemmat eroavat, milloin se tapahtuu, mitä siitä seuraa), ja *lapset, joiden omaa tilannetta on käyty lävitse konkreettisesti* (mahdollinen asunnon muutos ja siitä seuraavat muut muutokset, toisen vanhemman tapaamisjärjestelyt) selviävät myös erosta paremmin. *Lasten, joiden tunteet on otettu huomioon* (ero ei ole lapsen syy; vihan, pettymyksen ja surun tunteita on mahdollisuus käsitellä), sekä *lasten, joiden vanhemmat ja sukulaiset säilyttävät kohteliaat välit* (puhuvat arvoa antaen toisesta osapuolesta, välttävät kritisoimasta toista osapuolta tai hänen uutta kumppaniaan lapsen kuullen), on myös helpompaa selvitä erosta. (Taskinen 2004, 12–13.)

Lapsikeskeisessä perheasioiden sovittelussa lähtökohtana on molempien vanhempien osallistuminen perheasioiden sovitteluun. Lapsikeskeisessä sovittelussa on tärkeää saada vanhemmat konkreettisesti keskustelemaan lapseen liittyvistä järjestelyistä ja vanhemmuuden uusista käytännöistä. Tämä on paljon laaja-alaisempi kuin kysymys siitä, kumman huoltoon lapsi jää tai kumman luona lapsi tulee asumaan. Vanhemmat ohjataan keskustelemaan siitä, mitä lapselle kerrotaan eron syistä, miten lasta autetaan kokemaan tilanne turvalliseksi, millaista yksilöllistä huomiota kukin lapsi tarvitsee molemmilta vanhemmiltaan ja miten tuetaan lapsen suhdetta kumpaankin vanhempaansa.

2.6 Jaettu vanhemmuus

Jaettu vanhemmuus on käsite, jolla tarkoitetaan molempien vanhempien vahvaa osallistumista ja sitoutumista vanhemmuuteen. Käytännössä jaetun vanhemmuuden toteuttaminen edellyttää molemmilta vanhemmilta esimerkiksi tasapainoa työn ja perhe-elämän välillä sekä kotitöiden jakamista. (Huttunen 2001). Jaetun vanhemmuuden voidaan esimerkiksi ajatella ehkäisevän toisen vanhemman ylikuormittumista ja antavan lapselle mallin toimivasta yhteistyöstä perheen kesken.

Jaetun vanhemmuuden ideologia saa merkityksen myös osana laajempaa keskustelua isyydestä ja sen muutoksista, jolloin esille nousee myös vanhemman ja lapsen välisen tunnesuhteen tärkeys. (Huttunen 2001; Rantalaiho 2003).

Jaetulla vanhemmuudella viitataan usein myös eron jälkeiseen vanhemmuuteen, jossa lapsista huolehtiminen on jaettu tasapuolisesti vanhempien kesken. Eron jälkeen vanhemmuuden jakamisen yhdeksi erityispiirteeksi muodostuu se, että vanhemmuuden jakaminen toteutuu eri kotitalouksissa elävien vanhempien välillä ja että vanhemmuuden yhdeksi keskeiseksi kehikseksi muodostuu lapsen suhteen säilyttäminen molempiin vanhempiin. Marjo Kurosen mukaan vanhempien ero tekee näkyväksi vanhemmuuden osa-alueet, kuten tunnesuhteet, huolenpidon, kasvattamisen ja taloudellisen vastuun. Eron yhteydessä vanhemman ja puolison rooli erottuvat selkeästi toisistaan. (Kuronen 2003, 114.)

Vanhemmuussuhteiden uudelleenjärjestely eron jälkeen nojaa periaatteellisesti lapsen oikeuteen saada elatusta molemmilta vanhemmiltaan sekä oikeuteen ylläpitää ja rakentaa suhdetta myös siihen vanhempaan, jonka kanssa hän ei jaa arkeaan tai jota hän ei voi tavata ilman erityisjärjestelyitä. Vanhemman näkökulmasta on kyse kummankin vanhemman lakisääteisestä velvollisuudesta huolehtia lapsen hoidosta, elatuksesta ja kasvatuksesta. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaankin jakaa sosiaaliseen, psykologiseen sekä taloudelliseen vanhemmuuteen. (Amato & Gilbreth 1999; Bradshaw & Stimson & Skinner & Williams 1999, 85.) Sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen kuuluu arkinen huolenpito ja läheisyys, ja sen yksi konkreettinen indikaattori on säännöllinen tapaaminen. Taloudellinen vanhemmuus puolestaan tarkoittaa käytännössä lapsen materiaalisista tarpeista eli elatuksesta huolehtimista. Lapsen molemmat vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan riippumatta siitä, onko lapsi vanhempien yhteishuollossa vai toisen vanhemman yksinhuollossa. (Gottberg 1995; Millar & Warman 1996.)

Suomessa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki vuodelta 1983 asettaa yhteishuollon pääsäännöksi ja ihanteeksi (Kurki-Suonio 1999.) Sen mukaan lapsen huoltajat, yleensä vanhemmat, vastaavat yhdessä lapsen huoltoon kuuluvista tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset. Eron yhteydessä

vanhempien täytyy sopia lapsen tai lasten asumisesta, joka on usein merkittävin ja vaikein ratkaisu. Jos kyseessä on yksi lapsi, hän asuu yleensä joko äidin tai isän luona. Lapsia ollessa monta, pitää myös päättää, tulevatko sisarukset asumaan yhdessä vai ”jaetaanko” heidät vanhempien kesken. Asumisratkaisun perusteella päätetään myös muut sopimussisällöt eli sopimukset huoltajuudesta, tapaamisesta ja elatuksesta. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 74–76.)

Sen, millä tavalla ero tapahtuu, on huomattu vaikuttavan eron jälkeiseen vanhemmuuteen (Kääriäinen, 2008). Jos ero tapahtuu nopeasti ja on toiselle osapuolelle yllätys, voimakas hylätyksi tulemisen tunne voi laukaista puolustautumisreaktion ja ruokkia katkeraa vihanpitoa toista vanhempaa kohtaan. Tällöin lasten asioista ja yhteisestä vanhemmuudesta keskusteleminen eron jälkeen voi olla hyvin haastavaa. Jos taas eroa on pohdittu yhdessä ja harkittu pidempään, usein myös vanhemmuuteen liittyvistä kysymyksistä on keskusteltu ja mietitty eron vaikutuksia lapsen näkökulmasta, mikä helpottaa eron jälkeistä yhteistyötä vanhempana. Toisaalta eron jälkeiselle yhteistyövanhemmuudelle voi luoda erityisiä haasteita se, että eron syynä on parisuhdetyytymättömyyden sijaan juuri yhteisen vanhemmuuden toimimattomuus. Kääriäisen (2008) tutkimuksessa eroprosessi pitkittyi ja lapsilla oli riski joutua vanhempien väliin tai vallankäytön välineiksi, jos eroamisella haluttiin ja haettiin helpotusta hankalaan elämäntilanteeseen tai elämän kokonaisuuteen. Erotilanteessa molemmat vanhemmat kokevat usein syyllisyyttä, mikä heijastuu myös vanhemmuuteen (Kääriäinen 2008.)

Hylätyksi tullut vanhempi voi kokea kelvottomuutta vanhempana ja erossa aloitteellisena ollut syyllisyyttä perheen rikkomisesta. Kun oma vanhemmuus tuntuu uhatulta, oma oikeus vanhemmuuteen saattaa muodostua lapsen tarpeita tärkeämmäksi. Tällaisessa tilanteessa toisen vanhemman tuki omalle vanhemmuudelle on merkittävää. Jos vanhempi näkee toisen vanhemman merkityksen lapselle, hänen voi olla helpompi muuttaa suhtautumistaan toiseen vanhempaan ja yhteiseen vanhemmuuteen. Eroprosessissa vanhemmuus tulee tavallaan uudelleen käsiteltäväksi, mikä luo myös uuden tilaisuuden järjestää vanhemmuussuhteet paremmin toimiviksi (Kääriäinen 2008). Yhteistyövanhemmuuden rakentaminen voi kuitenkin vaatia aikaa ja parisuhteen

päättymiseen ja eroon liittyvien kipeidenkin tunteiden ja ristiriitojen läpikäyminen on usein tarpeen ennen kuin lapsen asioista sopiminen mahdollistuu (Taskinen 2001.)

Hokkasen (2005) tutkimuksessa vanhemmat kokivat eron jälkeisen yhteistyön toimivuuden kannalta tärkeäksi sen, että yhteistyöhuoltajuuden sisällöstä oli tarpeeksi tietoa ja että odotukset yhteishuoltajuutta kohtaan olivat realistisia. Toimiva käytäntö oli myös välttää pikkuasioihin takertumista työrauhan sallimiseksi toiselle vanhemmalle. Rakentavan, lapsiin liittyvän keskusteluyhteyden säilyttäminen nähtiin myös tärkeänä. Yhteisten sääntöjen ja lupauksen noudattaminen ja toisaalta kyky tarvittaessa joustaa auttoivat myös tekemään yhteishuoltajuudesta toimivaa (Hokkanen 2005). Perheneuvolan näkökulmasta monet vanhemmat hyötyvät ammattiavusta yhteistyövanhemmuuden rakentamisen tukena ja avun hakeminen onkin erittäin suositeltavaa silloin, kun erosta selviäminen ja lapsen asioista sopiminen eron jälkeen on vaikeaa.

Lapsen oikeus Taskisen (2001) mukaan molempiin biologisiin vanhempiinsa näyttäisi olevan suomalaisessa yhteiskunnassa niin vahva argumentti, että sitä on vaikea kyseenalaistaa. Stakesin julkaisemassa oppaassa vanhempien ja lasten kanssa erotilanteissa työskentelevät sosiaalitoimen ammattilaiset pitävät suhdetta lasten ja vanhempien välillä itsestään selvänä lähtökohtana. Oppaan mukaan tavoitteena ei ole vain lapsen ja vanhempien suhteen jatkuminen, vaan jopa rikkoutuneen suhteen korjaaminen. Lapsen oikeudella perustellaan käytäntöjä ja ratkaisuja, jotka edellyttävät vanhempien keskinäistä yhteistyötä ja yhteydenpitoa eron jälkeen. Oppaassa todetaan jopa, että ”vanhempien keskinäinen yhteistyö on lapsen sopeutumisen kannalta vaikuttavampi tekijä kuin kummankaan vanhemman yksilöllinen suhde lapseen”. Jaetun eron jälkeisen vanhemmuuden ihanne on niin vahva, että sille on lähes mahdotonta esittää vaihtoehtoja, kuten äidin yksinhuoltajuutta tai uuden sosiaalisen vanhemman tuloa korvaamaan biologista isää. (Taskinen 2001.)

2.7 Yhteenvetoa parisuhteen vaiheista ja yhteistyövanhemmuudesta

Aikaisempien tutkimusten ja kokemusten perusteella perheet tarvitsevat yhä enenevien eropohdintojen ja erojen myötä perheasioiden sovittelua sekä tukea vanhemmuuteen. Parisuhteiden vaiheista on tutkittua tietoa ja sen tiedetään yleisesti etenevän tietyn kaavan mukaan. Jokainen perhe on kuitenkin erilainen ja sen myötä erot voivat olla kaikille perheen jäsenille haastavia. Ulkopuolisen apu on tarpeellinen, jotta päästäisiin mahdollisimman hyvään, jaettuun vanhemmuuteen. Perheen hajoamisen vaikutuksista tiedetään, että ero koskee kaikkia perheenjäseniä. Erityisesti lasten tilanteen ottaminen esille vanhempien erotessa on ensiarvoisen tärkeää. Kaikissa perheiden eroissa ei tarvita perheasioiden sovittelua vaan sopimukseen ja yhteistyövanhemmuuteen päästään ilman ammattilaisen ja ulkopuolisen sovittelijan apuakin. Perheasioiden sovittelu työmuotona on nimenomaan yksi ratkaisu riitaisiin eroihin ja lasten huomioimiseen.

3 PERHEASIOIDEN SOVITTELU

Tämän luvun on tarkoitus selvittää mitä perheasioiden sovittelu on käytännössä, mitä se on laissa määriteltynä ja mitä sovittelu on sovittelua tekevän työntekijän näkökulmasta. Vapaus, oikeus ja tasa-arvoisuus ovat sosiaalipalvelujen keskeisiä arvoja. Hallitusmuodossa säädetyistä sosiaalisista perusoikeuksista sosiaalipalvelujen kannalta merkittäviä säädöksiä ovat muun muassa yhdenvertaisuus, syrjintäkielto ja tasa-arvo. Järjestelmää ja työntekijöitä ohjaavat vallalla olevat yhteiskunnalliset normit, arvot, lainsäädäntö sekä taloudelliset suhdanteet. (Lehtonen 1998; Pohjola 2002, 45–47.)

Asiakkaiden edut voivat olla keskenään ristiriitaisia, esimerkkinä puolisoitten väliset näkemykset avioerotilanteissa. Jokaisella perheasioiden sovittelijalla on kuitenkin ammatillinen vastuu tekemistään eettisistä valinnoista. (Sosiaalialan ammattilaisen etiikkaopas 1999, 4–5). Kaikissa eron vaiheissa perheenjäsenillä on oikeus saada avukseen vapaaehtoisuuteen perustuvaa, luottamuksellista ja maksutonta perheasioiden sovittelua. Vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus halutaan säilyttää koko perheasioiden sovitteluprosessin ajan. Sovittelua sitoo erityinen salassapitovelvollisuus. Käytännössä tätä sääntöä on sovellettu niin, että mikäli puolisoit ero-prosessin aikana riitaantuvat ja eroasia viedään joltain osin oikeuteen, sovittelija ei haastettunakaan kerro sovittelussa esille tulleita tietoja toisen vanhemman puolesta tai tätä vastaan. Tämä on ollut hyvä, sekä työntekijän että asiakkaiden kannalta turvallinen tapa, joka heti sovittelua aloitettaessa on yhteisesti sovittu. Näin perheasioiden sovittelun tavoite – puhua avoimesti ja vapaasti puoliso-suhteen ja perheen vaikeistakin asioista – on onnistunut. (Pettilä ja Yli-Marttila 1999, 45).

Perheasioiden sovittelu on yksi perheneuvonnan muoto. Useimmiten perheasioiden sovittelu merkitsee henkilökohtaisia keskusteluja ja neuvotteluja sosiaalityöntekijän tai psykologin kanssa. Keskusteluihin voivat osallistua joko kaikki perheenjäsenet tai osa heistä, erityisesti puolisoit. Keskusteluilla pyritään löytämään tasapuolinen,

kaikkien perheenjäsenten hyväksymä ratkaisu ongelmaan tai ongelmiin. Puolueeton ulkopuolinen henkilö voi auttaa näkemään kokonaistilanteen ja tukea perhettä rakentamaan omat ratkaisunsa. Usein keskustelu purkaa tunteita ja selkiyttää ajatuksia. Voi esimerkiksi olla tärkeätä huomata, millä tavoin eri perheenjäsenet kärsivät ristiriidasta. Paha olo leviää perheessä helposti jokaiseen.

Perheasioiden sovittelussa voivat siis sekä vanhemmat että lapset käydä läpi perheen hajoamisesta johtuvia asioita. Uudessa tilanteessa jokaisella osapuolella on tarve järjestellä uudelleen elämänsä sekä arjen että ihmissuhteiden osalta. Sovittelussa voidaan käydä läpi näitä ihmissuhdetason ja sosiaalisen puolen kysymyksiä. Samalla voidaan käsitellä, miten ero haetaan, miten lasten asiat hoidetaan (elatus, huolto, tapaamiset) sekä mahdollisesti kuinka omaisuus jaetaan ja miten se vaikuttaa ihmissuhteisiin. Sovittelijan on käsiteltävä asioita lasten, aikuisten ja pariskunnan sekä koko perheen kannalta. Tämän vuoksi sovittelijalta vaaditaan erityistä ammattitaitoa, ja monesti käytetäänkin moniammatillista (sosiaalityöntekijä, psykologi, lastenpsykiatri) tiimiä sekä mahdollisesti muita viranomaistahoja. (Gottberg-Talve 1990, 46–47; Valkama 1992, 29–30).

Perheasioiden sovittelusta, jota voidaan kutsua myös eroauttamiseksi, vallinnee pitkälti yksimielisyys siitä, että selvitystyöllä on niin sanottu pyöreän pöydän funktio (Gottberg 1997a, 113). Vanhemmat saadaan kasvatusten – ehkä ensimmäistä kertaa vaikean konfliktin aikana – puhumaan lastensa aseman järjestämisestä. Käytännössä suurin osa perheasioiden sovitteluista koskee perheitä, joissa on alaikäisiä lapsia (Valkama 1991, 76, Taskinen 1993, 8). Selvitystyö huoltoriidassa ei pelkistetyssä tarkoituksessaan silti tarkoita eroauttamista siinä mielessä kuin perheasioiden sovittelu sen ymmärtää (Taskinen 2001, 48–55. Taskinen 1993, 5–13. Valkama 1991, 18–25).

Järvelä ja Valkama (1994, 136) näkevät sovittelutyön koostuvan kriisityöstä, pitkäjänteisestä terapeuttisesta työstä sekä myönteisyyteen ja tulevaisuuteen tähtäävästä työstä. Taskisen mukaan (2001) perheasioiden sovittelu eroaa neuvonnasta ja terapiasta. Sovittelussa rajataan käsiteltävät asiat ja pyritään tiettyihin päämääriin, joita voivat olla esimerkiksi asennemuutokset ja/tai yhteinen

sopimus. Perheasioiden sovittelussa ei (esivaihetta lukuun ottamatta) paneuduta asiakkaiden tunteisiin, vaan se on konkreettista, ulkoisiin asioihin ja tulevaisuuteen keskittyvää. Sovittelukäyntien käyntimäärä on 2-10 kertaa eli se on lyhytkestoista. (Taskinen 2001, 53).

Perheväkivaltatilanteissa sovittelu on usein riittämätöntä siihen usein liittyvän vallan epätasapainon vuoksi, mikä pitää aina ottaa sovittelussa huomioon. Perheissä, joissa jompikumpi vanhemmista käyttää väkivaltaa, saattaa kuitenkin löytyä joku rajattu ongelma, jossa ristiriitaa voidaan lievittää ja saada aikaan sopimuksia. Sovittelijalla on oikeus lopettaa sovittelu, jos hän katsoo sovittelun lopettamisen olevan lapsen edun mukaista. (Taskinen 2001, 55.)

3.1 Perheasioiden sovittelu avioliittolaissa ja sosiaalihuoltolaissa

Perheasioiden sovittelu on määritelty sekä avioliittolaissa asetuksella lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen toimeenpanosta vuodelta 1996. Avioliittolaissa määritellään, että perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on pyrittävä ensi sijassa selvittämään asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Sovittelijan tehtävistä avioliittolaissa säädetään, että sovittelijan tulee pyrkiä saamaan aikaan luottamuksellinen ja avoin keskustelu perheenjäsenten välillä. Sosiaalihuoltolaissa on myös määritelty kuntien huolehdittavissa olevien sosiaalipalvelujen järjestämisestä.

Avioliittolain 20§:n mukaan perheessä esiintyvät ristiriidat ja oikeudelliset asiat on pyrittävä ensi sijassa selvittämään asianosaisten välisissä neuvotteluissa ja ratkaisemaan sopimuksella. Perheasioiden sovittelijat antavat pyynnöstä apua ja tukea silloin, kun perheessä esiintyy ristiriitoja. (Taskinen 2004, 48).

Avioliittolakia säädettäessä asiakkaille haluttiin antaa mahdollisuus puhua mahdollisesti hyvinkin vaikeista ja arkaluonteisista asioista ilman pelkoa joutua esimerkiksi lailliseen edesvastuuseen. Lain voimaan tullessa osa työntekijöistä

ilmaisi huolensa siitä, että tämä salassapitosäännös sitoo heitä ja vaarantaa lasten suojelun vaikeissa tilanteissa. Tätä pidettiin vakavana eettisenä ongelmana. Sovittelijalla ei ole velvollisuutta antaa tietoja muille viranomaisille, eikä myöskään oikeutta saada muilta viranomaisilta salassa pidettäviä tietoja. (Taskinen 2004, 50). Kaikessa asiakastyössä työntekijä on vaitiolovelvollinen, mutta perheasioiden sovittelusta on tavallistakin tiukemmat salassapitosäännökset (AvioliittoL 23a §).

Sosiaalhallitus on rajannut ohjekirjeessään *Perheasioiden sovittelun järjestäminen* 1/1987 perheasioiden sovittelun seuraavasti:

1. Perheenjäsenet hakevat apua ja tukea pohdittaessa avioeroa tai sen uhkaa, avioliiton purkautumista tai yhteiselämän muuta lopettamista.
2. Perheenjäsenet hakevat apua ja tukea johonkin muuhun ristiriitatilanteeseen ja pyytävät nimenomaan perheasioiden sovittelua.

Edellisessä määritelmässä sovittelu on tarkoituksellisesti rajattu erotilanteisiin ja niiden valmisteluihin. Perheasioiden sovitteluiksi ei voida kuitenkaan nimittää mitä tahansa perheneuvontaa, jossa tulee esiin myös avioeron mahdollisuus, vaan siitä on sovittava aina työntekijän ja perheen kesken. Toisessa kohdassa mainittu mahdollisuus nimetä muukin ristiriidan käsittely perheasioiden sovitteluksi on koettu hämärtäväksi. Käytännön työssä ei kuitenkaan ole esiintynyt tilanteita, joissa sitä olisi pyydetty erotilanteiden ulkopuolella. Määritelmään tämä sisällytettiin syystä, että avioliittolain mukaan perheillä on mahdollisuus pyytää ko. palvelua muissakin tilanteissa, joissa halutaan tehostettua vaitioloa (Taskinen 2004, 49).

3.2 *Perheasioiden sovittelun tarkoitus ja vaiheet*

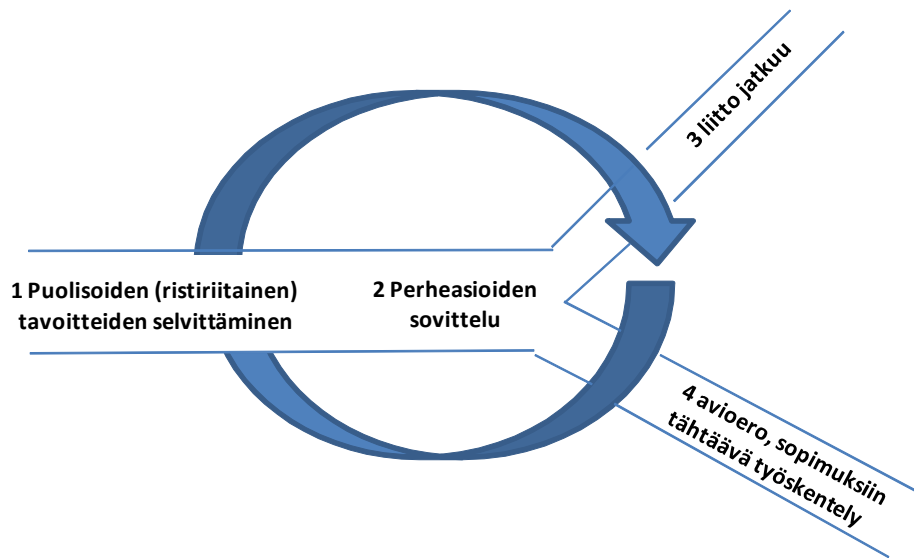
Perheasioiden sovittelun on tarkoitus erokriisissä nimenomaan auttaa puolisoita vielä miettimään, miksi heidän parisuhteensa on ajautunut tällaiseen tilanteeseen. Mitä heille on tapahtunut, kun he joutuvat harkitsemaan eroa? Vapaaehtoisessa ja luottamuksellisessa sovittelussa on mahdollista pysähtyä inventaarion ajaksi ja yhteisen läpikäymisen jälkeen joko yrittää vielä jatkaa liittoa tai etsiä kompromissihakuisesti eron ratkaisuja. Sovittelussa on tärkeää auttaa puoliset

yhteiselle lähtöviivalle. Kun toinen osapuoli on usein jo etukäteen miettinyt eron mahdollisuutta, hän on eroajattelussaan jo pitkällä. Samainen eroa miettinyt osapuoli on erokriisissään jo paniikkivaiheen ohittanut, toinen vasta keskellä paniikkireaktiota. Silloin tarvitaan ulkopuolista, joka jarruttelee lopullisten ratkaisujen tekoa, jotta erouhkasta päästään keskustelemaan samassa veneessä ollen. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 30).

Tavallisesti sovittelu tapahtuu kolmivaiheisesti Pettilän ja Yli-Marttilan mukaan. Ensimmäisessä vaiheessa, erouhan sovittelussa, paneudutaan puolisoiden ristiriitaisten tavoitteiden sekä pari- ja tunnesuhteiden selvittelyyn. Toisessa vaiheessa yhteistyö sovittelijan ja puolisoiden sekä perheen kanssa tähtää eroon liittyvien sopimusten neuvotteluun, esilaadintaan ja lopulta sopimusten tekemiseen. Tuolloin on keskeistä rakentaa yhteistyötä ja uudenlaista vanhemmuutta eroavien puolisoiden kesken. Tätä vaihetta voidaan kutsua vanhemmuuden- ja sopimussovitteluksi. Kolmannessa vaiheessa, eron jälkeisessä sovittelussa, tuetaan erosta toipumista, tarkistetaan lasten tilannetta ja autetaan korjaamaan lapsia koskevien sopimusten toimintaongelmia. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 46).

Kaikissa perheasioiden sovittelun vaiheissa on keskeistä tietoa siitä, että tunnetason työstäminen erokriisissä auttaa löytämään parhaan mahdollisen ratkaisun ja selviämään elämässä eteenpäin. Puolisosuhteen lopettamispäätös aloittaa vanhemmuusyhteistyön tietoisesta rakentamisesta. Samoin lapsen edun tulee olla keskeisesti esillä koko sovitteluprosessin ajan ja toteutua lapsia koskevissa sopimuksissa erityisesti (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 46.)

Järvelä ja Valkama (1994, 136) määrittelevät sovittelutyön työprosessin seuraavasti:



KUVIO 1. Työprosessi perheasioiden sovittelussa. (Järvelä & Valkama 1994, 136.)

Ensimmäisessä vaiheessa määritellään puolisoiden ristiriitaisen tilanteen tavoitteet jonka jälkeen puolisoita autetaan kuvion 1 keskiössä olevan sovittelun (2) avulla etsimään ja löytämään heille sopivin vaihtoehto. Tämän valinnan jälkeen toiminta jatkuu joko avioliiton tukemisena tai eron tähtäävänä työskentelynä ja sopimuksetekoina. (Järvelä & Valkama 1994, 136).

Perheasioiden sovittelu koostuu Kaslown (1981) mukaan juridisten, taloudellisten, yhteisvanhemmuuden ja emotionaalisten asioiden käsittelystä. Pariskunnan halukkuus ja kyky kohdata ja neuvotella asioista vaikuttaa irtaantumisen tahtiin. On välttämätöntä, että sovittelijat ja terapeutit tuntevat avioeron psykodynamiikan, sen emotionaaliset vaiheet ja siihen liittyvän tuskan. Sovittelijoiden on tunnettava myös sovitteluprosessin vaiheet ja sisältö sekä lapsen kehityspsykologiset ja perheen elämänkaaren vaiheet. Kaikkien näiden asioiden tuntemusta tarvitaan toimivien sopimusten aikaansaamiseksi. Sovittelijoiden ja terapeuttien tulee pystyä säilyttämään objektiivisuutensa ja neutraalisuutensa, vaikka he samalla tiedostavat asiakkaiden kokemat emotionaaliset kärsimykset. Sovittelijoiden tulee tuntea käyttäytymisen dynamiikka ja perhelainsäädäntö ja olla taitavia valmentajia, jotka

ohjaavat aviopareja tekemään tasapuolisia ja järkeviä sopimuksia. Vain näillä edellytyksillä avioerolapsilla on hyvä ennuste terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin suhteen. Tällöin lapset voivat olla varmoja siitä, että heidän molemmat vanhempansa ovat jatkossakin tärkeä osa heidän elämäänsä ja ovat saatavilla ja rakastavat heitä edelleen. (Kaslow 1981, Aaltonen & Rinne 1999, 135–136).

Lähes aina on mahdollista saada aikaan edes jokin pieni sopimus, joka antaa toiveita jatkotyöskentelymahdollisuudesta. Perheasioiden sovittelu ei kuitenkaan ole aina riittävä toimenpide eikä myöskään vastaus perheiden kaikkiin kysymyksiin erotilanteessa. Neuvotteleva työote voi olla ongelmallista sellaisissa perheissä, joissa lapsia on laiminlyöty tai vanhemmat ovat kyvyttömiä huolehtimaan lapsista. Sovittelun keinot eivät auta myöskään silloin, jos vanhemmat eivät ole kiinnostuneita lapsistaan tai jos taustalla on epärealistinen toive eheyttää avioliitto lasten avulla. Tuloksiin ei ole helppo päästä sellaistenkaan vanhempien kanssa, joilla on takanaan pitkäkestoisia oikeusprosesseja, jolloin konflikti on saattanut muodostua suorastaan pääasialliseksi elämän sisällöksi. (Taskinen 2001, 54).

Molempien osapuolien tulisi saada sellaista tukea, joka vähentäisi katkeruutta ja syyllisyyden tunnetta sekä korostaisi positiivisia puolia ja ratkaisun aikaansaamista. Sovittelulla tulisi pyrkiä helpottamaan sovinnon tekoa, jotta vanhemmat pääsisivät molemmin puolin hyväksyttävään sopimukseen aviosuhteen päättämisestä ja uusien roolien määrittelemisestä. Näihin päämääriin on hyvin vaikea päästä avioerokriisin keskellä. Sovitteluissa tarvitaankin innovatiivisia menetelmiä, jotka luovat joko suoria tai kolmannen osapuolen välityksellä toimivia kommunikaatiotapoja vanhempien välille. Sovitteluissa sovittelijat auttavat vanhempia pääsemään sopimukseen lasten elämää koskevista periaatteista ja käytännön toimista. Sovittelijoiden tulee luoda kanava aikaisempien päätösten muuttamiseen, jos siihen tulee tarvetta. Sovittelijat myös määrittelevät etukäteen, miten kiistakysymykset ratkaistaan hyväksyttävästi (kompromissi, ulkopuolinen välittäjä, jne.). (Ayalon & Flasher 1997, 21–22).

3.3 Perheasioiden sovittelijan tehtävä

Perheasioiden sovittelijoiden käsitykset sovittelun tavoitteista ja sisällöstä vaihtelevat. Sovittelun päämääränä on sanottu olevan vanhempien yhteinen sopimus ja asennemuutos. Eroterapian tavoitteeksi taas on nimetty mielenterveyden parantaminen ja perheen toiminnan palauttaminen erityisesti tunteiden käsittelyn kautta, kun taas sovittelua on luonnehdittu lyhytmuotoiseksi tulevaisuushakuiseksi työskentelymuodoksi (Taskinen 1993, 7). Toisaalta sovittelun on väitetty olevan yhtäaikaisesti juridiikka, terapiaa ja sosiaalityötä (Valkama & Kauppila 1993, 79). Eroperheen kannalta ja yhteiskunnallisen hyödyllisyyden näkökulmasta sosiaalipalveluna tarjottavan selvitystyön yhtenä tavoitteena lienee silti järkevämittäinen sovittelu, erityisesti lapsen aseman järjestämiseksi. Ainakin voidaan edellyttää, ettei selvitystyö pahentaisi myöhemmin tapahtuvaa tai jo tapahtunutta eroauttamista (Litmala 2002, 122).

Valkaman ja Kauppilan (1993, 79) mielestä sovittelijan tulee hallita ainakin se, miten ero haetaan (toimivatko hakijat itse ja mitkä lait ja sovellukset on otettava huomioon) ja miten lasten asiat järjestetään (mm. elatus, huolto ja tapaamiset). Lisäksi hänellä tulee olla perustiedot omaisuudenjaosta sekä terapeuttinen työote ”sydänsurun asioissa”. Heidän mielestään ”sovittelu ei ole terapiaa – ei sosiaalityötä – ei juridiikkaa – vaan kaikkia näitä”. Järvelän ja Valkaman (1994, 136) mukaan sovittelutyö koostuu kriisityöstä, pitkäjänteisestä terapeuttisesta työstä sekä myönteisyyteen ja tulevaisuuteen tähtäävästä työstä. Taskinen (2001, 45) korostaa erotilanteessa mukana olevien työntekijöiden tärkeyttä tunteiden huomioonottamisessa: niin lasten, aikuisten kuin työntekijöidenkin. Prosessissa syntyvien ristiriitojen, epätoivon ja hädän hoitaminen on prosessin koetinkivi. Asiakkaiden tulisi tuntea, että he ovat arvokkaita ja varteenotettavia ihmisiä. Perheasioiden sovittelu eroaa ns. huoltoriidoista siltä osin, että sovittelussa sopimuksista voidaan vielä keskustella, mutta riitatapauksissa mukana ovat sosiaaliviranomaisten lisäksi myös asianajajat sekä tuomioistuimet. (Valkama & Kauppila, 1993, 78).

Ulkopuolinen sovittelija voi edesauttaa tilanteen rauhoittumisessa ja siinä, että annetaan aikaa yhteisen vanhemmuuden syntymiselle. Toisaalta sovittelussa sovitaan aikatauluista ja rajoista, jotka helpottavat elämän hallintaa. Sovittelu voi olla parityötä tai tiimityötä, jolloin esim. sosiaalityöntekijän (perheneuvojan) lisäksi mukana oleva psykologi katsoo asioita lapsen kannalta. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 38.)

Sovitteluun lähteminen ja sovittelun onnistuminen riitaisassakin tilanteessa edellyttää yhteistä päämäärää ja sen tiedostamista eri tahoilla. Sosiaaliviranomaiset, asianajajat ja vielä tuomioistuimetkin voivat auttaa puolisoita löytämään lain vaatiman päämäärän, eli omien lastensa edun, ja tekemään sen mukaiset ratkaisut. Käytännössä epäkohdaksi on todettu yhteistyön puuttuminen sosiaaliviranomaisten ja lakimiesten välillä. Toinen osapuolista on saattanut kesken sovittelun ottaa yhteyttä asianajajaan ja saada oman etunsa mukaiset neuvot, joilla sovittelussa saavutettu yhteisymmärrys saattaa romuttua. Tieto siitä, että lakimies ajaa vain oman päämiehensä etua eikä voi olla molempien sopimusta tekevien osapuolten asialla, on hämmentävää. Sovittelun tarkoituksenaahan on löytää molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Sen löytäminen edellyttää puolueettomuutta ja luottamuksen syntymistä ”lakisovittelijan” niin kuin muunkin sovittelijan ja osapuolten kesken. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 38–39).

Sovittelijan täytyy Ayalonin ja Flasherin (1997) mukaan rohkaista toisistaan vieraantuneita vanhempia yhteistyöhön, etenkin lapsen asioissa. Menetelmä vaatii molempien vanhempien aktiivista osallistumista ja sen tajuamista, että kompromissi ei tarkoita tappiolle joutumista. Neutraali sovittelija, joka toimii etukäteen päätettyjen sääntöjen mukaan, voi auttaa vanhempia välttämään sen tunteiden myrskyn, joka heikentää heidän kykyään päästä järkeviin ja oikeudenmukaisiin päätöksiin. Tässä suositellaan kolmea perussääntöä: keskusteluissa ei saa ajautua vastakkainasetteluihin, päätökset täytyy tehdä yhteisymmärryksessä ja sovinto on tärkeämpää kuin roolin vetäminen, vanhemmille tulee jättää päätäntävalta.

Valitettavasti sovittelijan toiminta alkaa psykologisesti katsoen pahimmalla mahdollisella hetkellä eli juuri silloin kun aviopuolisot käyvät läpi myrskyisiä

suuttumuksen, surun, kateuden, vihan ja koston tunteita. Hajottava käytös, johon usein liittyvät ”hampaankolossa” olleet asiat, ovat omiaan horjuttamaan sovitteluprosessi etenemistä. Avioero-prosessin aikana kytemään jäänyt viha, jota ei ole onnistuttu häivyttämään, saattaa kasvaa eron jälkeen ja jopa kumota sovittelijan saavutukset. Sovittelijan on tunnistettava sellaiset seikat, jotka saattavat vahingoittaa sovitteluprosessia, ja minimoida niiden vaikutukset sekä auttaa eroavaa pariskuntaa käsitteellistämään ja muovaamaan heidän eron jälkeinen suhteensa. (Ayalon & Flasher 1997, 22–23.) Huoltajuudesta päättämiseen liittyy monenlaisia vaikeita kysymyksiä, ja siksi tarvitaan uudentyyppistä ohjausta ja neuvontaa.

3.4 Perheasioiden sovittelu Porin perheneuvolassa

Perheneuvola auttaa lasten kasvuun ja kehitykseen, perhe-elämään sekä ihmissuhteisiin liittyvissä asioissa. Perheneuvolan tehtävänä myös sovittelussa on tuoda vanhemmille lasten näkökulma esille niin, että vanhemmat huomioisivat lasten hyvinvoinnin omassa kriisissään. Porin perheneuvolan esitteen mukaan sovittelukeskusteluissa autetaan perheen aikuisia pääsemään ratkaisuun suhteensa jatkamisesta tai lopettamisesta. Jos vanhemmat päätyvät eroon, heitä autetaan löytämään mahdollisimman yksimielinen ja lasten edun mukainen ratkaisu lasten huoltoon, asumiseen ja tapaamisiin liittyvissä asioissa. Keskusteluihin voi tilanteen mukaan osallistua sekä vanhemmat että lapset. Sovittelua voidaan tarvita eron jälkeenkin, mikäli uuteen tilanteeseen sopeutuminen tuottaa vaikeuksia ja esimerkiksi lasten tapaamisasiat eivät toimi. (Porin perheneuvolan esite.)

Porin perheneuvolassa perheasioiden sovittelua tekevät psykologit sekä perheneuvoja-nimikkeellä työskentelevät sosiaalityöntekijät. Vuonna 2010 Porin perheneuvolassa kävi 860 perhettä kun vuonna 2008 perheitä kävi 741. Vuonna 2010 perheasioiden sovitteluun osallistui perheneuvolan omien tilastojen mukaan 42 perhettä, mikä oli prosentuaalisesti noin 5 prosenttia tehdystä perheneuvolatyöstä. Vuonna 2008 perheasioiden sovittelun osuus oli 3,1 prosenttia sovitteluun osallistuneiden perheiden ollessa 28. Toisin sanoen Porin perheneuvolassa sovittelun osuus on ollut hivenen kasvussa kun sovittelun osuus yleisesti

valtakunnassa on Sami Mahkosen tekemän Perhesovittelu-selvityksen (2009) mukaan ollut laskussa.

Tietoa Porin perheneuvolasta saatavasta perheasioiden sovittelusta saa internet-sivuilta. Perheneuvolalla on myös perheasioiden sovittelusta oma esite, joka lähetetään perheasioiden sovitteluun aikaa varanneille asiakkaille. Porin perusturvan lastensuojelun työntekijöiden tulisi myös kertoa palvelusta eropohdinnoissa oleville asiakkailleen. Ihmisten pitäisi vielä enemmän ja helpommin saada tietoa perheasioiden sovittelu -työmuodosta. Tieto työmuodosta ei vielä tavoita läheskään kaikkia erouhassa olevia ihmisiä.

Perheneuvolan ajanvaraus- ja neuvontapuhelin toimii arkisin kello 8 – 11. Puheluihin vastaa perheneuvoja tai psykologi. Aikaa varatessa asiakkaita haastatellaan ja joskus pelkkä soitto ja puhuminen työntekijän kanssa saattaa riittää. Yhä useammin ongelmat ovat kuitenkin moninaistuneet, joten työntekijän on yhdessä asiakkaan kanssa mietittävä, mitä ajanvaraus koskee ja mikä on päällimmäinen perheen ongelma.

Seuraavana on esimerkkikuvaus perheasioiden sovitteluprosessista. Kirjattu esimerkki on suuntaa antava ja jokaisen perheen kanssa käytävä perheasioiden sovittelu muokataan kullekin perheelle sopivaksi. Esimerkin ovat kirjanneet Porin perheneuvolan perheneuvoja Marjatta Rantanen sekä johtava perheneuvoja Terttu Välimäki.

Ensimmäisenä prosessissa on asiakkaiden tekemä ajanvaraus. Ajanvaraajan tulee kuunnella asiakasta tarkasti ja yhdessä asiakkaan kanssa pohtia ajanvarauksessa, luokitellaanko työmuodoksi perheasioiden sovittelu. Ajanvaraus perheasioiden sovitteluun tehdään vanhempien miettiessä mahdollista eroa tai lapsen oireillessa eron yhteydessä tai eron jälkeen. Asiakkaiden kanssa voidaan myös kesken jonkun muun aikaisemmin aloitetun työmuodon sopia, että käynnit jatkuvat perheasioiden sovitteluna, jos tilanne on muuttunut tai työntekijät näkevät työmuodon parhaaksi asiakkaille.

Ensimmäistä aikaa sovittaessa työntekijä tai työpari miettii, tavataanko molempia vanhempia yhdessä vai onko parempi varata ensimmäinen aika kummallekin vanhemmalle erikseen. Samoin jatkossa mietitään aina kullakin kerralla tavattavan perheen kokoonpano erikseen, pääsääntöisesti kuitenkin pyritään tapaamaan molempia vanhempia yhdessä. Ensimmäisillä käyntikerroilla tulee miettiä muun muassa seuraavia asioita:

- Mikä on kummankin vanhemman huoli?
- Perheasioiden sovittelun määrittely, sopimus sovittelusta, sovittelun säännöt.
- Eron historian läpikäymistä, aina työntekijäjohteisesti.
- Tunne-eron läpikäyminen - (miksi meille kävi näin?)

Näiden edellä mainittujen asioiden lähempi tarkastelu antaa pohjaa perheasioiden sovittelu-työskentelylle lapsen asioissa. Sovittelukäynneillä tulee pitää lapsen asema keskiössä. Lapsen asioita tulee pohtia vaikka lapsi ei olisikaan paikalla. Molemmille vanhemmille tulee antaa ymmärrys lapsen asemasta ja käydä asioita läpi seuraavia teemoja huomioiden:

- Mikä on kummankin vanhemman mielestä lapselle parasta?
- Mitä kumpikin vanhempi voi tehdä, jotta lapsi voi hyvin?
- Vanhemmille tulee antaa tieto siitä, miten lapsi kokee eron.
- Molemmille vanhemmille tulee antaa ymmärrys erotilanteesta ja lapsen asemasta.
- Lapsia tavataan vanhempien/vanhemman kanssa ja/tai lasta/sisaruksia erikseen.

Perheet tarvitsevat kukin eri määrän tapaamisia ja erilaisissa kokoonpanoissa. Joskus kaksi tapaamista riittää, mutta joskus on tarpeen työskennellä pidempään, yli kymmenenkin kertaa. Sovittelutapaamisten aikana vanhempien on siis tarkoitus huomata lasten näkökulma erotilanteessa.

Sovittelukäyntien jälkeen seuraa suunnitelma ja sopimukset, jotka tehdään vanhempien kesken. Sovitteluun kuuluu myös mahdollisten sopimusten kokeilu. Perheasioiden sovittelijan rooli suunnitelmassa ja sopimuksen tekemisessä on lähinnä organisaattori, toisinaan myös tilanteenrahoittaja, molempien osapuolten ymmärtäjä ja kompromissien taitaja.

Sovittelun jälkityötä kuvaa seuranta ja mahdollisista muutoksista sopiminen ulkopuolisten, tässä tapauksessa työntekijöiden avustuksella. Toisinaan sopimuksia kirjataan vielä lastenvalvojan luona, tämä viimeisenä työmuotona. Perheen vanhemmat voivat sopia lasten asioista keskenäänkin, osallistumatta perheasioiden sovitteluun tai käymättä lastenvalvojalla. Jos kuitenkin vanhemmat eivät pääse keskenään kaikkia osapuolia tyydyttävään sopimukseen, kannattaa perheasioiden sovitteluun osallistuminen ja mahdollisesti sopimuksen tekeminen lastenvalvojalla. (Haastattelu Rantanen & Välimäki 15.1.2011).

Porissa perheasioiden sovittelua tarjoaa myös Perheasiain neuvottelukeskus, jonka sovittelu eroaa perheneuvolan tarjoamasta sovittelusta niin, että sen sovittelu on nimenomaan erotilanteessa oleville, ei eron jälkeisissä ristiriidoissa painiville. Viime vuonna 2010 Perheasiain neuvottelukeskuksessa tilastoitiin 7 perheasioiden sovittelussa käynnyttä pariskuntaa tai puolisoa (Haastattelu Kaartinen 15.2.2011).

Myös toiset yksityiset sosiaalialan ammattilaiset tai psykologit ovat saaneet luvan tarjota perheasioiden sovittelua. Näissä tapauksissa perheasioiden sovittelu ei ole enää maksutonta. Samoin suuremmissa kaupungeissa kuten Tampereella perheasioiden sovittelua tarjoaa esimerkiksi Väestöliitto ja palvelu on tällöin maksullista.

3.5 Yhteenvetoa perheasioiden sovittelusta

Perheasioiden sovittelu on työmuotona tärkeä tapa auttaa eropohdinnoissa olevia perheitä. Perheasioiden sovittelu on jokaisen perheen kohdalla luonnollisesti erilainen. Sekä työn tuomien käytäntöjen, että perheasioiden sovittelusta kertovan kirjallisuuden myötä sovittelijoilla on edellytyksiä auttaa monellakin tapaa perheitä. Sovittelijan tulee auttaa sovitteluun osallistuvia juridisissa, taloudellisissa ja emotionaalisissa asioissa. Tärkeintä perheasioiden sovittelulle on saada aikaiseksi toimiva yhteistyövanhemmuus, hoitaa ja huolehtia lapsesta yhdessä sovituin tavoin lapsen parhaaksi.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Koen erittäin tärkeänä asiakkaiden oman äänen kuulemisen perheasioiden sovittelun kehittämiseksi vielä paremmin asiakasta palvelevaksi. Sosiaalihuolto ja sosiaalityö ammattina ovat nykyään Mäntysaaren (2011) mukaan kovan paineen alaisina. Siksi tiedeperusta on olennainen kysymys ammatin kehittämisessä. Sosiaalityön kansainvälinen järjestö International Federation of Social Workers (IFSW) määrittelee sosiaalityön niin, että määritelmään sisältyy ajatus tieteelliseen näyttöön perustuvasta ammattikäytännöstä. Vaikutuksista puhuminen on vaikeaa ja niitä on vaikea ymmärtää. (Mäntysaari 2011). Perheasioiden sovittelun kannalta tiedetään, että ulkopuolisesta sovittelijasta on apua erotilanteissa, mutta apu ei ole varsinaisesti mitattavissa, muuta kuin asiakasta kuulemalla.

4.1 *Tutkimuksen tarkoitus*

Perheasioiden sovittelua on Suomessa tutkittu vähän ja varsinkaan asiakkaan omaa ääntä ei ole kuultu. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää perheasioiden sovitteluun ajan varanneiden ja jo siihen osallistuneiden odotuksia ja tavoitteita sovittelun suhteen. Näitä perheasioiden sovitteluun osallistuneiden odotuksia ja tavoitteita vertaan sekä avioliitto- että sosiaalihuoltolaissa määriteltyyn perheasioiden sovitteluun. Tutkimuskysymykseni on: **Mitä asiakkaat odottavat perheasioiden sovittelulta?** Tutkimuksen alakysymyksenä on, **toteutuvatko asiakkaiden asettamat odotukset perheasioiden sovittelun aikana tai sen jälkeen.**

Koska perheasioiden sovittelu on koettu tärkeäksi työmuodoksi ihmisten auttamiseksi eroa mietittäessä, halusin selvittää, ovatko asiakkaiden odotukset jotakin, mihin sovittelun ei ole edes tarkoitus vastata, vai onko sovittelu perustyötä vuorovaikutuksen parantamiseksi?

IFSW:n ja IASSW:n (The International Association of Schools of Social Work) luomassa sosiaalityön määritelmässä tarkennetaan sosiaalityön teoriaa. Sen mukaan sosiaalityön menetelmät perustuvat todennettuun järjestelmälliseen tietoon, joka pohjautuu tutkimukseen ja käytännön kokemusten arviointiin. Sosiaalityössä käytetään ihmisen kehittymistä, käyttäytymistä sekä sosiaalisia järjestelmiä koskevia teorioita analysoitaessa monimutkaisia tilanteita ja työskenneltäessä yksilön elämän, yhteisön, yhteiskunnan tai kulttuurin muutosten aikaansaamiseksi. (IFSW 2009b.)

Sosiaalityössä tarvitaan sekä teoreettista että käytännön työstä nousevaa tietoa, mikä korostuu myös IFSW:n ja IASSW:n sosiaalityön määritelmässä. Käytännön työstä nousevaa tietoa ei ole kuitenkaan aina pidetty merkittävänä. Raunion (2004, 105–108) mukaan sosiaalityön kehittymistä viralliseksi professioksi on estänyt se, että sosiaalityön ammatilta on puuttunut yhteiskunnallisesti tunnustettu tiedollinen asiantuntijuus. Tutkimukseen perustuvaa tietoa on usein pidetty parempana kuin käytännölliseen, erityisesti ammatilliseen kokemukseen pohjaavaa tietoa. Modernismin myötä kuitenkin myös sosiaalityön piirissä alettiin kehitellä teorioita ja ammatillisia oppeja. Tänä päivänä sosiaalityön teorioita on useita psykodynaamisista ja kognitiivisista teorioista humanismiin ja feministiseen teoriaan. Yksi kattavimmista sosiaalityön teorioita käsittelevä teos lienee Paynen (2005) *Modern social work theories*, jossa hän tarkastelee eri teorioita kutsuen näitä sosiaalityön käytäntöteorioiksi. Teorioiden ja tiedon suuresta määrästä johtuen on kiinnitettävä huomiota tiedon hyödyllisyyteen tai käyttökelpoisuuteen ammatillisessa ongelmanratkaisussa, sillä ammatilliselle toiminnalle merkityksellistä tietoa on monentyyppistä. Tiedon käyttökelpoisuuden arvioinnissa luotetaan työntekijöiden arvostelukykyyhin. (Raunio 2004, 100–101.) Sosiaalityöntekijällä on näin ollen vastuu siitä, että hän kykenee hahmottamaan moninaista tietoa ja peilaamaan sitä käytännön työhönsä.

Tämän tutkimuksen avulla saadaan tietoa asiakkaiden omista kokemuksista ja odotuksista eli käytännön työstä nousevaa tietoa. Asiakkailta saatua tietoa voidaan hyödyntää perheasioiden sovittelua tekevien työntekijöiden peilatessa asiakkailta saatua tietoa edelleen kehittäessään omia työmuotojaan.

4.2 Kyselytutkimukseen päätyminen

Tämän tutkimuksen aineisto on hankittu kotiin lähetetyn postikyselyn avulla. Kyselytutkimukseen päädyin muun muassa Marjukka Pihlajamäen perheongelmia käsittelevään pro gradu -tutkimukseen tutustuttuani. Hän oli tehnyt parisuhdeongelmiin liittyvän tutkimuksen teemahaastattelujen avulla. Koin helpommaksi antaa asiakkaiden vastata itsenäisesti, omassa rauhassa, postitse lähetettyyn kyselyyn osallistumalla kuin esimerkiksi teemahaastatteluun. Erityisen perheasioiden sovitteluun osallistumiseen liittyvän salassapitosäädökseenkin nojaten tutkimus oli helpompi toteuttaa kyselytutkimuksella. Olisi voinut olla haastavaa saada perheasioiden sovitteluun osallistuneita teemahaastatteluun vastaamaan sovitteluun liittyvistä asioista uudelle, vieraalle ihmiselle. Tällöin olisin ainakin tutkijana saanut mahdollisesti tietooni haastattelemani henkilöiden nimet, saati tuntenut heidät, mikä ei olisi ollut sallittua.

Nykyisin kyselytutkimuksia toteutetaan usein sähköpostin välityksellä. Tämän tutkimuksen ja aineiston kannalta se ei ollut mahdollista tutkimuksen arkaluonteisuuden vuoksi. Asiakkaiden sähköpostiosoitteiden saaminen olisi voinut olla muutenkin hankalaa, vaikka työntekijät soittivat kaikille asiakkaille henkilökohtaisesti.

Kyselylomaketutkimuksen hyviä puolia ovat, ettei tutkija vaikuta olemuksellaan eikä läsnäolollaan vastauksiin toisin kuin esimerkiksi haastattelussa, jossa ollaan suoraan kanssakäymisessä tutkittavan kanssa. Kyselylomakkeessa on myös mahdollisuus esittää runsaasti kysymyksiä, joskin tekemissäni kyselyissä oli kysymyksiä varsin kohtuullinen määrä. Hyvää kyselylomaketutkimuksessa on myös se, että kysymykset esitetään jokaiselle tutkittavalle täysin samassa muodossa. Siinä ei ole mitään vivahteita sanamuodoissa tai äänenpainoissa. Aineiston keräämisestä aiheutuvat kustannuksetkin pysyvät varsin kohtuullisina ja tutkijan aikaa säästyy, kun kysely voidaan suorittaa postitse. (Laine 2001, 30–31).

Kyselytutkimuksen heikkouksia on, että postikyselyinä tehdyssä aineistonkeruussa vastausprosentti jää usein alhaiseksi. Toinen haittapuoli on, että uusintakyselyjen tekeminen lisää sekä vastausaikaa että työtä ja kustannuksia, jos uusintakyselyjen tekemiseen päädytään. Heikkouksia on myös väärinymmärtämisen mahdollisuus, sillä vastaaja ei voi saada tarkentavaa informaatiota epäselvien kysymysten yhteydessä (Laine 2001, 31). Näitä riskejä pyrin kuitenkin pienentämään huolellisella vastausohjeella, selkeällä lomakkeella ja lomakkeen esitestauksella. Tässä tutkimuksessa päädyttiin uusintakyselyyn asiakkaille, jotka olivat vasta varanneet aikaa perheasioiden sovitteluun. Uusintakyselyyn päädyttiin vastausten vähäisyyden vuoksi sekä siksi että kyselyjen saatekirjeen ohjeen mukaan kyselyjen palautus oli perheneuvolaan ensimmäiselle käynnille tullessa. Pitkän jonotilanteen vuoksi asiakkaat eivät saaneet kuitenkaan ensimmäistä aikaa ennen helmikuun 2011 loppua.

Tärkeä tekijä kyselyn onnistumisen kannalta on vastausprosentti. Palautusprosenttiin ja kyselyn onnistumiseen vaikuttavat muun muassa kohderyhmä, tutkimuksen aihe, lomakkeen pituus, kysymysten määrä, kysymysten tyyppi, motivointi saatekirjeessä ja lomakkeen ulkoasu. Kun tuloksia ryhdytään analysoimaan, tulee myös miettiä, keitä olivat vastaamatta jättäneet. (Laine 2001, 32). Perheasioiden sovittelu on ihmisille, jotka saattavat elää raskaissa elämäntilanteissa, mahdollisten eropohdintojen keskellä, joten osasin odottaa pientä palautusprosenttia. Koen kuitenkin saaneeni riittävän otoksen tutkimukseeni, koska palautuneet kyselyt olivat sisällöltään pohdittuja ja niistä näki sovitteluun ajan varanneiden ja osallistuneiden odotukset ja tavoitteet sovittelun suhteen.

Keruvaiheen tärkeä tavoite on tutkimuksen suunnitellun laadun ylläpito. Tavoitteena on saada otokseen valitut henkilöt osallistumaan kyselyyn eli säilyttää aineiston ulkoinen luotettavuus sekä kerätä aineisto siten, että sen sisäinen luotettavuus säilyy. Otokseen valittujen alhainen osallistuminen tutkimukseen on suuri huolenaihe, koska se voi tuottaa vinoutunutta tulosta. Silloin, kun vastaajien osallistumiseen on kiinnitetty riittävästi huomiota suunnitteluvaiheessa, on myös mietitty keinoja, joilla osallistuminen voidaan varmistaa. Ensinnäkin on välttämätöntä, että vastaajia on lähestytty avoimesti. Heille on perusteltava tutkimuksen ja sen tulosten

käyttötarkoitus, vastausten käytön luottamuksellisuus ja tulosten julkaisutapa (Viinamäki & Saari 1997, 67.) Mielestäni perheasioiden sovitteluun jo osallistuneet asiakkaat valmisteltiin B-kyselyyn hyvin tuttujen sovittelija-työntekijöiden soittaessa heille henkilökohtaisesti saadakseen luvan osoitetietojen käyttämiselle pro gradu -tutkimukseen. Myös vasta ensimmäistä aikaa varanneet asiakkaat valmisteltiin työntekijöiden taholta hyvin, mutta toki luvan kysyminen kriisin keskeltä soittavalle on varsin haastavaa ja asiakkaan kannalta ehkä mietityttävää. Lupa-asiasta on tarkemmin alaluvussa kyselytutkimuksen prosessi 4.4.

Koko ajan asiakkaille on korostettu anonymiteetin säilymistä. Yksi asiakkaista ei antanut lupaa osoitetietojensa käyttämiselle, joten hän ei osallistunut kyselyyn. Loput, yhteensä 29 asiakasta, antoivat luvan lähettää kyselyn, mutta silti palautusprosentti jäi 38:aan. Jobberin (1995, 177) mukaan vastausprosentti nousee kun kyselystä ilmoitetaan etukäteen puhelimitse, samoin nimettömänä vastaamisen pitäisi vaikuttaa vastausten palautusprosenttiin korottavasti. Perheasioiden sovittelu ja siihen liittyvät kysymykset saattoivat olla kuitenkin liian henkilökohtaisia tai vastaaja saattoi olla vielä liian keskellä omaa kriisiänsä vastatakseen tai palauttaakseen kyselyä tai kysymyksiin vastaaminen olisi vaatinut asiakkaalta palaamista menneeseen.

4.3 Kyselytutkimuksen prosessi

Lomakekyselyssä kysymyksiltä vaaditaan paljon. Tavoitteena on, että lomakkeen kysymyksillä on sama merkitys kaikille vastaajille ja että ne samalla mittaavat sitä, mitä niiden tarkoitus on mitata. Lisäksi pitäisi kysyä vain sellaisia kysymyksiä, joihin vastaajat pystyvät vastaamaan ja joihin heillä on kysymyksen vaatima tieto. (Viinamäki & Saari 2007, 56).

Keskeinen ero arkipäivän keskustelussa ja lomaketutkimuksessa esitettyjen kysymysten välillä on se, että lomakekysymykset suunnitellaan tuottamaan tutkimukseen valittujen henkilöiden vastauksia samaan kysymykseen. Tavallisessa keskustelussa on mahdollista korjata väärinkäsityksiä, mutta lomakekysymykset tulisi

ymmärtää ensi kuulemalta tai lukemalta. Varsinkin kyselytutkimuksessa kysymyksen sanamuodon tulisi kommunikoida tutkijan tarkoitus vastaajalle ilman selvennystä. (Foddy 1995).

Joulukuussa 2010 selvitin oikeusministeriön tietosuojavaltuutetun toimistoon soittamalla, miten voisin saada perheasioiden sovitteluun osallistuneiden tai aikaa varanneiden asiakkaiden osoitetiedot kyselyjen lähettämiseksi. Tietosuojavaltuutetulta saadun ohjeen mukaan päädyttiin siihen, että kaikilta sovitteluun ajan varanneilta tai sovitteluihin osallistuneilta tulee kysyä ensin lupa osoitetietojen saamiseksi.

Kysymykset muokkasin mahdollisimman selkeiksi ja yksinkertaisiksi vastata. Sain myös Porin perheneuvolan työntekijöiltä. Kysymykset vasta aikaa varanneiden ryhmälle ja sovitteluun jo osallistuneiden ryhmälle olivat keskenään erilaisia. Sovitteluun vasta aikaa varanneilta kysyin A-lomakkeella enemmän heidän odotuksiaan perheasioiden sovittelusta ja sovitteluun jo osallistuneilta kysyin B-lomakkeella heidän kokemuksiaan sovittelusta. Käytin kahta ystävääni (joille aihe oli ajankohtainen) koevastaajana kyselyille, eikä niihin enää siinä vaiheessa tullut muutoksia. Fowler (1995) nostaa seuraavat periaatteet keskeisimmiksi tosiasiakysymysten muotoilussa: 1) kysy ihmisiltä kysymyksiä, joihin he osaavat vastata, 2) varmista, että kaikki avaintermit ja käsitteet ovat selvästi ja selkeästi määriteltyjä, jotta ihmisille on selvää, mihin kysymykseen he vastaavat ja 3) tarjoa sellainen kysymisen konteksti, jossa ihmiset ajattelevat, että tarkasti vastaaminen edistää parhaiten heidän omaa etuaan. (Fowler 1995, Viinamäki & Saari 2007, 58.)

Kyselylomakkeen rakenteen laatimisessa tulee Laineen (2001, 29) mukaan kiinnittää huomiota lomakkeen pituuteen ja kysymysten lukumäärään. Kysymysten lisäksi lomakkeen rakenteen tulisi olla rohkaiseva vastaajaa kohtaan niin, että vastaaja vastaisi kysymyksiin niin tarkasti kuin mahdollista. Siksi lomakkeen tulisi keskittyä tutkimuksen aiheeseen, olla niin lyhyt kuin mahdollista, edetä sujuvasti kysymyksestä seuraavaan, helpottaa vastaajan muistamista ja ohjata vastaaja sopivaan tiedon lähteeseen. Viinamäen ja Saaren (1997) mukaan vastaajilla tulisi olla tunne siitä, että lomakkeen täyttäminen on kiinnostavaa. Esitettyjen kysymysten

järjestyksen tulee olla selkeä, jotta lomake tuntuu etenevän loogisesti. Samaan aihepiiriin kuuluvat kysymykset pitäisi ryhmitellä yhteen. (Viinamäki & Saari 1997, 61).

Kyselyssä A perheasioiden sovitteluun aikaa varanneilta aluksi kysyttiin asiakkaan taustatietoja, sukupuoli, ikä sekä taloudessa asuvien lasten iät. Sen jälkeen asiakkaalta kysyttiin, mitä perheasioiden sovittelu hänen mielestään on. Seuraavat kysymykset käsittelivät asiakkaan odotuksia ja sovittelun merkitystä hänelle itselleen sekä perheasioiden sovittelun merkitystä muille perheenjäsenille. Lisäksi kysyttiin, mitä tavoitteita asiakkaalla oli ollut perheasioiden sovittelulle. Asiakkaan muita odotuksia ja ajatuksia perheasioiden sovittelun suhteen kartoittavalla kysymyksellä haluttiin antaa vielä vastaajalle mahdollisuus vapaammin kertoa kokemuksistaan. Viimeiseksi kysyttiin, mistä asiakas oli saanut tiedon perheasioiden sovittelu - työmuodosta. (Liite 3.) Kysely A tehtiin asiakkaille jotka olivat vasta varanneet ensimmäistä aikaa perheasioiden sovitteluun. Heiltä saatiin lupa osoitetietojen saamiselle ajanvarauksen yhteydessä. Työntekijät kokivat tämän luvan pyytämisen erityisen hankalaksi asiakkaiden kohdalla, jotka kovin itkuisina ja omaa asiaa vuodattaneina soittivat varatakseen ensimmäistä aikaa. Tästä syystä kahdessa ajanvarauksessa ei ollut pyydetty lupaa osoitetietojen käyttämiseksi tutkimukselle. Kysely A lähetettiin 10 asiakkaalle. Lomakkeita palautui viisi.

Perheasioiden sovitteluun jo osallistuneilta kysyttiin asiakkaan taustatiedot, sukupuoli, ikä, taloudessa asuvien lasten iät sekä sovittelukäyntien määrä. Näiden taustatietojen jälkeen kysyttiin, mitä perheasioiden sovittelu merkitsee asiakkaalle ja oliko asiakas saanut apua perheasioiden sovittelusta ja jos niin minkälaista. Jos asiakas ei ollut kokenut saaneensa apua perheasioiden sovittelusta, niin kysyttiin millaista apua asiakas olisi toivonut. Lisäksi kysyttiin, mitä odotuksia asiakkaalla oli ennen sovittelua ja toteutuivatko odotukset sovittelukäynneillä tai niiden jälkeen, sekä mitä muuta asiakas halusi tuoda sovittelusta perheneuvolan tietoon. Lopuksi kysyttiin, mistä asiakas oli saanut tiedon perheasioiden sovittelusta. (Liite 5).

Kysely B perheasioiden sovitteluun jo osallistuneille tehtiin perheneuvolan asiakkaille, joiden sovittelu oli päättynyt viimeisen neljän kuukauden aikana, tai

selkeästi sovittelun loppuvaiheessa oleville asiakkaille. Kunkin sovitteluun osallistuneen sovittelijan tehtäväksi jäi soittaa asiakkaalle, kertoa perheneuvolasta käsin tehtävästä pro gradu -tutkimuksesta ja pyytää lupa kyselyn lähettämiseksi. Tammikuussa 2011 sovittelijat kysyivät lupaa 20 henkilöltä ja saivat suullisen luvan kyselyjen lähettämiseksi yhtä lukuun ottamatta. Henkilökohtaiset yhteydenotot asiakkaisiin veivät kiireisiltä työntekijöiltä kolme viikkoa, mutta yhteydenotot entisiin asiakkaisiin olivat olleet työntekijöiden mielestä poikkeuksetta myönteisiä. B-kyselyjä lähetettiin lopulta 19 ja niitä palautui kuusi. Tämän ryhmän vastausprosentti jäi valitettavan pieneksi vastausprosentin ollessa noin 25%. Vaikka palautusprosentti olikin alhainen, näille asiakkaille ei lähetetty uusia kyselyitä. Tällä haluttiin kunnioittaa asiakasta ja hänen omaa ratkaisuaan olla palauttamatta kyselyjä. Alhainen palautusprosentti saattaa kertoa monesta asiasta. Sovitteluun osallistuneet eivät ehkä halunneet enää palauttaa mieliinsä sovittelun aikaisia tilanteita, aika ei ollut muuten sopiva tai kysely ei heidän mielestään ollut heille enää ajankohtainen. Saatekirjeessä pyrittiin kuitenkin tuomaan esiin tutkimuksen ajankohtaisuus ja tärkeys perheasioiden sovitteluun liittyvälle tutkimukselle. Kaiken kaikkiaan otos on pieni prosentuaalisesti (38%), mutta A ja B ovat vertailukelpoisia. Aineiston pienuus ei haittaa myöskään siksi, että tutkimuksen tarkoituksena ei ole yleistää tuloksia erityisemmin vaan tarkastella tilannetta Porin Perheneuvolan näkökulmasta.

Molempiin kyselyihin liitettiin saatekirje sekä ohjeet kyselyjen palauttamiseksi. Saatekirje on olennainen osa kyselytutkimusta. Saatekirjeessä vastaajalle esitellään tutkimuksen tarkoitus, toimet anonymiteetin takaamiseksi sekä tutkijat. Saatekirje on myös väline, jolla vastaaja vakuutetaan hänen osallistumisensa tärkeydestä ja häntä kiitetään osallistumisesta. Saatekirjeessä kerroin myös, että kyseessä oli pro gradu tutkielmaan liittyvä kysely. (Plumb & Spyridakis 1992, 629–630; Murphy 2002, 105.) Saatekirje asiakkaille jotka vasta olivat varanneet aikaa ensimmäiselle sovittelukäynnille (Liite 2.) ja saatekirje asiakkaille jotka ovat jo osallistuneet sovitteluun (Liite 4.) löytyvät liitteistä ennen nimenomaista kyselyä.

4.4 Sisällönanalyysin valinta analyysimenetelmäksi

Tutkimuksen ydinasiana pidetään kerätyn tutkimusaineiston analyysia, tulkintaa ja johtopäätösten tekoa. Tutkimuksen analyysivaiheessa tutkijalle tulee selväksi, minkälaisia vastauksia hän saa kysymyksiin, joita hän on tutkimukselleen asettanut. Aineiston käsittely ja analysointi on hyvä aloittaa mahdollisimman pian aineistonkeruuvaiheen jälkeen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 221, 223.) Litteroin vastaukset välittömästi niiden palauduttua, mutta itse analysointiin ryhdyin saatuani kaikki vastaukset.

Tutkimuksen alussa mietin grounded theoryn käyttämistä, koska se on aineistolähtöinen analyysitapa, jossa ei ole etukäteisoletuksia lähtökohtana. Se ei mielestäni olisi kuitenkaan toiminut tutkimusasetelmassani, koska en aloittanut varsinaista analyysin tekoa aineiston keruun aikana (Holloway 1997, 80–87). Myöskään diskurssianalyysin käyttö ei ollut mielestäni järkevää, koska en analysoi keskusteluja enkä sanoja, vaikkakin olen litteroinut kyselyjen vastaukset sanatarkasti. Koen, että sisällönanalyysin avulla saan eniten selville tästä tutkimusjoukosta asiakkaiden vastauksia ensin teemoitellen, sitten kategorioiden ja sen jälkeen vielä auki kirjoittaen.

Tämä tutkimus perheasioiden sovittelusta olisi voitu tehdä myös esimerkiksi teemahaastattelun avulla, mutta siinä olisi enemmän noussut asiakkaan oma henkilöys esille keskisuudessa kaupungissa. Nyt lomakekyselyn jälkeen tutkijallekaan ei ole selvää, kuka vastaaja on eli vastaajien anonymiteetti säilyy. Tutkimuksessa ei myöskään selviä, onko vastaajien joukossa esimerkiksi puolisoita. Vastauksissa ei myöskään nosteta erityisesti esille vastaajien sukupuolta tai montako lasta vastaajalla on.

Sisällönanalyysi on vanha analyysimenetelmä ja se soveltuu monenlaisiin aineistoihin. Se sopii hyvin aineistoihin, joissa käsitellään yhteiskunnallisen tilanteen muutosta ja strukturoimattomiin aineistoihin, kuten haastatteluihin. Sisällönanalyysin vaarana kuitenkin on, että asioiden syvällisemmät merkitykset saattavat jäädä huomaamatta. Tutkijan on oltava erittäin tarkkana, ettei niin kävisi. Sisällönanalyysillä

ja sisällön erittelyllä on eroa, vaikka ne molemmat voidaan sisällyttää sisällönanalyysiinkin. Sisällön erittelyn painopiste on aineiston kvantitatiivinen kuvaus ja sisällönanalyysin tavoitteena on kuvata aineistoa ennen kaikkea sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 107–109.) Pietilä (1976, 53) mieltää kuitenkin sisällön erittelyn sisältävän sanallista kuvailua, joten termien käyttö ei ole selkeää ja niitä käytetään myös synonyymeinä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 107). Ulkomaisessa kirjallisuudessa käytetään ”content analysis” -termiä, joka sisältää sekä määrällisen että sanallisen analyysin (mm. Krippendorf 1980; Bryman & Teevan 2005). Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110).

Tutkimusaineiston arvioimisen ensimmäisessä vaiheessa pyritään kuvaukseen siitä, mitä aineistossa on sanottu. Tässä vaiheessa tutkijan olisi jo kyettävä näkemään, mikä aineistossa kuuluu tutkimuksen piiriin ja mikä puolestaan ei ole olennaista tutkimuksen kannalta. Kuvaus tulee tehdä siten, että se myötäilee mahdollisimman tarkasti haastateltavan omaa puhetta. Aineiston kuvauksen jälkeen pyritään saamaan esille aineiston moninaisuudesta ja hajanaisuudesta merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Haastattelussa esiin tulevat ilmiöt muodostuvat hyvin monista erilaisista merkityksistä. Tutkimuksen näkökulma määrittää sen, mitkä merkitykset ja merkityskokonaisuudet ovat olennaisia kyseisessä tutkimuksessa ja tapauksessa. Tässä vaiheessa tutkija tulkitsee omalla kielellään ensimmäisen tason kuvauskieltä. Tutkimuksen viimeisen vaiheen tavoitteena pidetään kokonaiskuvan luomista tutkittavasta ilmiöstä. (Laine 2001, 38–41).

Mielestäni sisällönanalyysi sopi parhaiten tähän kyselyiden avulla tehtävään pro gradu -tutkielmaan. Kyselyyn vastaaminen ei ollut aikaan eikä paikkaan sidottu. Olen kirjoittanut palautuneet vastaukset excel-taulukkoon ja kategorioinut vastauksia. Näitä kategorioita olen vielä kategorioinut ja sen perusteella luokitellut muun muassa asiakkaiden käsitykset perheasioiden sovittelusta, ettei teksti jäisi pelkästään vastausten kuvaamiseksi.

Kyselytutkimuksen analysoinnin aloitin vertaamalla kaikkia yhtätoista palautunutta vastauskyselyä keskenään. Aluksi teemoittelin kysymyksiä ja saatuja vastauksia eri kategorioihin. Esimerkkinä tästä ovat asiakkaiden odotukset perheasioiden sovittelusta. Molemmat asiakasryhmät odottivat sovittelulta ensimmäisenä odotuksena ulkopuoliselta saatua apua, toisena odotuksena oli tuki sekä kolmantena odotuksena apua vanhemmuuteen. Otoksen ollessa kuitenkin näin pienen en voinut montaa kertaa kategorioida materiaalia. Siksi analyysi jää paikoin enemmänkin kuvailun tasolle.

4.5 Tutkimuksen eettisyys ja haasteet

Tutkimuksessani koin tärkeänä Mäkelän (2005) näkemät tutkijan kolme erisuuntaista perusvelvollisuutta. Mäkelän mielestä tutkijan ensimmäinen velvollisuus on tuottaa luotettavaa tietoa maailmasta. Toinen tutkijan velvollisuus on ylläpitää tieteellistä julkisuutta ja kolmas velvollisuus on kunnioittaa tutkittavien oikeuksia. (Mäkelä 2005, 386). Tässä tutkimuksessa tuotetaan tietoa perheasioiden sovitteluun ajan varanneiden ja siihen jo osallistuneiden odotuksista ja kokemuksista sovittelun suhteen. Tämän tutkimuksen avulla saadaan myös lisää tietoa vähän tutkitusta perheasioiden sovittelusta asiakkaan kokemana. Tutkittavien oikeuksia vastaajina on kunnioitettu, asiakkaiden tunnettavuus on mitätöity sekä vastaajien vastaamatta jättämistä on kunnioitettu. Tutkimukseen osallistuminen on ollut täysin vapaaehtoista. Tutkimuksen lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 25). Silloin kun tehdään ihmisiin kohdistuvaa tutkimusta, tärkeimpinä eettisinä periaatteina pidetään informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 20). Vaikka B-kyselyjä palautui vain noin 25 prosenttia, asiakkaita ei lähdetty uudelleen painostamaan vastaamaan kyselyihin vaan koettiin otos riittäväksi saadulla määrällä.

Eettiset ongelmat ovat todella monitahoisia haastattelussa, jossa ollaan suorassa kontaktissa tutkittavaan. Usein haastattelua tekevää tutkijaa askarruttaa, minkä verran tutkittavalle täytyisi kertoa tutkimuksen tavoitteista ja yksityiskohtaisista menettelytavoista. Tutkija voi pohtia, vinouttaako tieto tuloksia tai muuttaako se

tutkittavan käytöstä. Liian informaation ja tutkittavalle olennaisen tiedon määrää on vaikea rajata. Periaatteena on kuitenkin, että tutkittava on suostunut haastatteluun asianmukaisen informaation pohjalta. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 19–20.)

Eettiset tekijät eivät kiellä tai estä tutkimasta jotakin aihetta, vaan olennaista on, miten eettiset näkökulmat otetaan toiminnan tasolla huomioon tutkimusprosessin eri vaiheissa. On tarpeellista, että niin arjen ongelmia, hankalia ihmissuhdekysymyksiä kuin vaikeita elämäntilanteitakin tehdään tutkimuksella näkyviksi, sillä tuotetulla tiedolla on mahdollista luoda vastaavissa tilanteissa tarvittavaa tukea tai muita yhteiskunnallisia ratkaisuja (Hokkanen & Sauvola 2006). Kaikissa valinnoissa ehdottomana eettisenä lähtökohtana on kuitenkin tutkimuksessa mukana olevien ihmisten oikeudet ja niiden kunnioittaminen (Sennett 2003). Perheasioiden sovitteluun liittyvä erityisen salassa pidon velvoite asiakkaiden oikeutena vaati heti aluksi tarkempaa pohdintaa, esimerkiksi asiakkaiden osoitetietojen saamiseksi.

Tutkimustietojen tulee olla luottamuksellisia ja haastateltavien on jätävä nimettömiksi, ellei haastateltava anna lupaa identiteettinsä paljastamiseen. Ennen kaikkea haastateltavalla on oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa. Vastuuntunnolla tarkoitetaan tässä sitä, että tutkija eli haastattelija noudattaa lupaamiaan sopimuksia, eikä vaaranna tutkimuksen rehellisyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 128–129.) Perheasioiden sovittelua tutkittaessa oli selvää alusta lähtien, että kenenkään henkilöys ei saa tulla lukijoiden tietoon. Perheasioiden sovittelussa sovellettavat salassapitosäädökset (AL 23a §) poikkeavat muusta perheneuvonnasta ja sosiaalityöstä, eikä sovittelija saa ilman asianosaisen nimenomaista suostumusta antaa tai pyytää tietoja perheen asioista (Taskinen 2001, 49). Perheneuvolan työntekijät ovat vaitiolovelvollisia muissakin asioissa, mutta sovittelussa vaitiolovelvollisuus ja salassa pitäminen korostuvat.

Postmodernissa keskustelussa on tullut esille erityisesti ajatus reflektiivisestä yhteiskunnasta ja reflektiivisestä asiantuntijuudesta (Karvinen 1993; Payne 2002; Redmont 2006; Niinikoski-Karvinen 2009). Reflektiivinen asiantuntijuus pyrkii ottamaan huomioon jokapäiväisessä työssä syntyvän kokemuksen teoreettisen

tiedon rinnalla ja pienentää näin ollen teorian ja käytännön välistä kuilua. Se huomioi vastavuoroisen suhteen asiakkaaseen ja professionaalisen asiantuntijuuden kehittymisen tämän vastavuoroisuuden kautta. (Mutka 1998, 46–47.) Kaikkiaan työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksen huomioiminen asiantuntijuuden kehittymisessä on mielestäni tärkeää erityisesti sosiaalityössä, jossa erilaisten asiakkaiden ja näin ollen erilaisten tilanteiden kohtaaminen kuuluu useimmilla jokapäiväiseen työhön. Toimittuani itse perheasioiden sovittelijana tiedän miten tärkeää on vastavuoroisuus erityisesti sovittelijan ja asiakkaan välillä.

5 ASIAKKAIDEN ODOTUKSIA JA KOKEMUKSIA PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA

Perheasioiden sovittelun tarkoitus on palvella nimenomaan asiakkaita ja auttaa heitä eropohdinnoissa. Tästä syystä tutkimuksessa haluttiin kuulla asiakkaan omaa ääntä. Käyn seuraavaksi läpi aineistoni avulla saamiani tuloksia. Olen jakanut tulokset asiakkaiden käsityksiin perheasioiden sovittelusta, asiakkaiden odotukset ja odotusten toteutuminen.

Käsittelen edellä mainittuja teemoja niin, että vastauksissa olen verrannut molempien ryhmien vastauksia yhdessä, mikäli molemmilta ryhmiltä on kysytty samoja kysymyksiä. Esimerkiksi perheasioiden sovitteluun vasta aikaa varanneilta ei voitu kysyä sovittelun jälkeisiä kokemuksia, koska niitä ei vielä ollut.

Käsittelen aineistoa sekä tutkimustulosten, perheneuvoja-työkokemukseni että aiemman aiheesta kirjoitetun teorian avulla. Esitän asiakkaiden suorat lainaukset kursivilla tekstillä sisennettyinä. Asiakkaiden omien lainausten perään olen lisännyt sekä tutkimuksen tuomia näkemyksiä, perheneuvojan näkemyksiäni sekä teoriaa, jos aiheesta sellaista olen löytänyt. Teoriaosuudessa olen useasti käyttänyt perheasioiden sovittelua tutkineen Sirpa Taskisen tekstiä. Olen käyttänyt monessa kohtaa teoriaosuudessa myös Florence Kaslowta, joka on tutkinut perheasioiden sovittelua ja avioeroterapian vaikuttavuutta huoltajuuteen.

5.1 *Asiakkaiden käsitykset perheasioiden sovittelun sisällöstä*

Aineiston mukaan osa asiakkaista on hyvin tietoisia sovittelun perusehdoista eli osapuolten vahvistamisesta, yhteistyöstä, avoimuudesta, tasapuolisuudesta ja sovittelijan puolueettomuudesta. He valitsevat tietoisesti sovittelun, koska he haluavat puolueetonta apua ja tukea kauaskantoisessa ja monen ihmisen elämään vaikuttavassa ratkaisussa (Kaslow 1999, 128). Asiakkaat tiesivät perheasioiden

sovittelun sisällöstä sen olevan tukea vuorovaikutukseen, ongelmien ratkaisua ammattilaisen avulla sekä yhteistyökykyisemmän perheen tavoittelua. Sovittelun tavoitteeksi nähtiin tilanteen selvittäminen ja sovun löytyminen ulkopuolisen avulla. Perheasioiden sovittelussa asiakkaan mielestä voidaan ammattilaisen avulla löytää parempi vuorovaikutus vanhempien kesken esimerkiksi pohtimalla suhteen menneisyyttä tai antamalla uusia näkökulmia.

Asiakkaat määrittelivätkin sovittelua sovitteluavun, ohjauksen ja tuen kautta. Kaksi yhtä suurta luokkaa muodostui sovitteluavusta sekä ohjauksesta. Sovitteluapua oli asiakkaiden mielestä keskusteluapu ulkopuolisen ihmisen kanssa, mutta myös paremman vuorovaikutuksen saaminen esimerkiksi puolisoon tai ex-puolisoon. Asiakkaat tiesivät sovittelun olevan myös ohjausta sen hetkessä elämäntilanteessa, eropohdinnoissa tai eron jälkeen lasten asioissa. Kolmantena asiakkaiden vastauksista nousi tuki ja tuen saaminen sovittelusta.

Puolisoiden yhteisymmärryksen saavuttamiseksi tehdyt ponnistelut hyödyttävät jatkossa asioiden hoitamista. Toista puolisoa saatetaan mustamaalata vähemmän lasten kanssa käydyissä keskusteluissa ja puolisot pystyvät paremmin hillitsemään omia surun ja vihan tunteitaan siten, että ne eivät vahingoita lasten tulevaa elämää. Lapset voivat nähdä vanhemmillaan olevan voimavaroja, myötätuntoa, itsenäisyyttä ja kykyjä tehdä rationaalisia kompromisseja. Tällaisten roolimallien näkeminen toimii hyvänä esimerkkinä lapsille, jotka itse käyvät läpi kieltämistä, syyttelyä, vihaa, epätoivoa sekä muita ristiriitaisia tunteitaan. (Ayalon ja Flasher 1997). Roolimallit auttavat lasta selviytymiskeinojen löytämisessä, pääsemään tasapainoon itsensä kanssa ja lopulta hyväksymään vanhempien eron (Kaslow 1999, 127). Perheasioiden sovitteluun vasta aikaa varanneet asiakkaat vastasivat perheasioiden sovittelun olevan suurimmalta osin sovitteluapua, osin tukea vuorovaikutukseen ja keskustelufoorumien tarjoamista. Sovittelun tiedettiin olevan perheessä ilmenevien ongelmien ratkaisua. Yksi vasta ensimmäistä aikaa sovitteluun varannut asiakas kuvasi sovittelua seuraavasti.

Yhteistyökykyisen perheen löytymistä sekä kokonaisvaltaista ammatillista apua, tukea sekä ohjausta perheessä vallitsevaan ongelmaan mm. avioeron uhka. (A5)

Perheasioiden sovitteluun jo osallistuneiden asiakkaiden käsityksen mukaan perheasioiden sovittelu oli sovitteluapua lapsen tapaamiseen ja huoltoon liittyvissä asioissa erotilanteen jälkeen. Sovittelun tiedettiin olevan myös ratkaisun löytymistä ammattilaisen avulla, keskustelua menneisyydestä sekä uusia näkökulmia parin sen hetkiseen tilanteeseen. Yksi sovitteluun jo osallistuneista kuvasi perheasioiden sovittelua seuraavasti.

Koetetaan löytää sopu ja etsiä ja auttaa kultainen keskitie esim. eroperheeseen, jossa on lapsia. Auttaa tietenkin monissa erilaisissa ristiriitaisissa tilanteissa molempia vanhempia jaksamaan hyvinä vanhempina. (B5)

Sovittelun peruseriaatteita ovat osapuolten vahvistaminen, kaikkien perheenjäsenten edun tarkastelu, yhteinen ongelmien ratkaisu sekä oikeudenmukainen omaisuuden jako. Peruseriaatteet ovat yhteneviä pari- ja perheterapioiden systeemisten peruseriaatteiden kanssa. Ihmisten itsetunto lisääntyy puolisoitten pystyessä yhdessä pohtimaan ja tekemään molempia koskettavia ja perheen kannalta mahdollisesti kipeässä tilanteessa vähiten tuskallisia ratkaisuja. Tähän tavoitteeseen pääseminen helpottaa eroon liittyvien psyykkisten ongelmien ratkaisua. Tällöin ihminen saa eron jälkeisessä elämäntilanteessaan myös oman elämänsä kokonaistilanteensa nopeammin hallintaansa. Molempien puolisoitten ollessa ratkaisussa tasapuolisia voittajia, he oppivat sovitteluprosessin aikana entistä enemmän tuomaan esille omia mielipiteitään, puolustamaan oikeuksiaan ja hyödyntämään kykyjään. (Kaslow 1999).

Teemoittelin ensin asiakkailta saamiani vastauksia (17) perheasioiden sovittelusta ja sen jälkeen kategorioin ne kuvion 1 mukaiseen (4) alakategoriaan.



KUVIO 2: Asiakkaiden käsitys perheasioiden sovittelusta

Asiakkaiden käsitykset ovat samansuuntaisia laissa määritellyn perheasioiden sovittelun kanssa. Asiakkaat käsittävät perheasioiden sovittelun olevan suurimmaksi osaksi ohjausta, tukea perhetilanteeseen, sovittelu- sekä keskusteluapua.

Ennen varsinaista eropäätöstä puoliset ovat tavallisesti emotionaalisesti irtautuneet toisistaan (Kessler 1975.) Erouhan aiheuttaman ahdistuneisuuden määrä ja/tai ambivalenttisuus saattaa motivoida tällaisen pariskunnan hakemaan terapiaa. Pariskunnan yhteinen pariterapia on hyvä hoitovaihtoehto. Tutkimukset osoittavat, että pariskunnat jotka aloittavat perheasioiden sovittelun tässä vaiheessa, pystyvät ratkomaan avioliittokriisinsä paremmin paritapaamisissa kuin omassa yksilöterapiassaan. Sovittelun keskiössä on tässä vaiheessa eripuraisuuksien ratkaiseminen, niistä keskusteleminen, tukahdutettujen tunteiden ja valitusten käsittely, kommunikointitaitojen parantaminen ja pohdiskelu sekä parisuhteen parantaminen. (Whitaker & Miller 1969).

Asiakkaat olivat osanneet hakea ulkopuolista apua perheasioiden sovittelusta juuri niihin asioihin mihin palvelumuoto on tarkoitettukin. Toisaalta voidaan miettiä, että

olivatko vastaajat saaneet sovittelun sisällöstä tietoa sovittelijoilta, niin kuin pitäisikin ja siksi vastaukset olivat niin yhden suuntaisia. Sovittelun avulla pyritään pääsemään kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun yleensä eron välttämiseksi, mutta myös erossa auttaen. Perheelle ulkopuolisen, perheasioiden sovittelijan avulla saadaan usein menetetty puheyhteys puolisoiden välille. Aina puheyhteyden löytyminen ei toteudu, jolloin toisen puolison ja työntekijän on vain tyydyttävä tilanteeseen, koska pakotteita puheyhteyden löytymiseksi ei ole.

5.2 Asiakkaiden asettamat odotukset ja tavoitteet perheasioiden sovittelulta

Asiakkaiden odotuksiin ja tavoitteisiin olen yhdistänyt asiakkailta kysytyt odotukset ja tavoitteet sekä asiakkaan itsensä että perheenjäsenten suhteen. Ensimmäiseksi olen koonnut asiakkaiden omakohtaiset odotukset ja tavoitteet, ja toisena on perheenjäseniä koskevat odotukset sovittelun suhteen. Näiden jälkeen käsittelen muita asioita, joita asiakkaat halusivat perheasioiden sovittelusta tuoda perheneuvolan tietoon.

5.2.1 Odotukset ja tavoitteet perheasioiden sovittelulta itselle

Asiakkaat luettelivat odotuksiin ja tavoitteisiin yhteensä 40 odotusta ja tavoitetta. Teemoittelin ensin nämä odotukset ja tavoitteet, jonka jälkeen kategorioin ne kahteen isompaan kategoriaan ja loput pienempinä odotuksina omissa kategorioissaan joita en enää voinut yhdistellä aineiston pienuuden vuoksi. Asiakkaat odottivat perheasioiden sovittelulta eniten tukea ja ohjausta vanhemmuuteen. Toisena isompana kategoriana oli ulkopuolinen apu perheen ongelmatilanteeseen. Osa asiakkaista odotti omien tunteiden käsittelyä. Pienempiä odotuksia olivat erotilanteen käsittely, asioiden selkiytyminen, terapeuttinen apu. Kaikki odotukset kohdistuivat tavalla tai toisella ulkopuoliseen, ammatilliseen apuun.

TAULUKKO 1: Asiakkaiden odotukset perheasioiden sovittelusta

Tukea	4
Ohjausta	6
Keskusteluapua	2
Sovitteluapua	4
Muuta	1

A-kyselyyn vastanneiden asiakkaiden vastauksissa neljässä viidestä esiintyi tuki, johon olen liittännyt tuen saamisen ongelmallisissa perhetilanteissa, kasvatusasioissa ja vanhemmuudessa. Ulkopuolinen apu sekä tuki ja ohjaus vanhemmuuteen ovat hyvin lähellä toisiaan. Ulkopuolinen apu saattaa sisältää tuen ja ohjauksen vanhemmuuteen. Mutta koska asiakkaat olivat vastauksissaan eritelleet odotukset niin, pidin ne omina kokonaisuuksinaan. Ulkopuolisen ohjauksen ja vanhemmuuteen tuen saamisen yhdistäminen yhdeksi kokonaisuudeksi olisi muodostanut lähes 90%:n osuuden kaikista vastauksista.

Tuen tarve liitettiin moniin eri tilanteisiin, selkeästi määriteltyihin kysymyksiin kuten kasvatusongelmiin, mutta myös epämääräisemmin yleiseen kuunteluun. Asiakkaiden odotuksissa tuli esiin monesti tuki ja tuen tarve perheen erilaisissa tilanteissa. Asiakkaat odottivat tukea omaan jaksamiseen, uutta ulkopuolisen ammattilaisen näkökulmaa ja asioiden yhdessä pohtimista ulkopuolisen ammattilaisen kanssa.

Sovittelusta asiakkaat yleisesti tiesivät, että se ei ole terapiaa. Toisaalta moni asiakas saa sovittelusta terapian kaltaista helpotusta ja asioiden läpikäymistä. Vasta sovitteluun ajan varannut asiakas odotti sovittelulta seuraavaa:

Pakko myöntää, että osin odotan näkemyksieni/kokemuksieni kuuntelemista vaikka tiedänkin, ettei kyseessä ole mikään terapia. Toivon puhumisen helpottavan itseäni ja miestäni. Odotan tukea vanhemmuuteen. (A1)

Tukea olisi mahdollista hakea ja saada näihin edellä mainittuihin odotuksiin muistakin perheille suunnatuista palveluista, muun muassa perheneuvolan yksi työmuoto on

vanhemmuuden tukeminen. Ajanvarauksessa kriteerit perheasioiden sovittelulle ovat kuitenkin täyttyneet, mahdollisesti perheessä on vallitseva erouhka tai eron myötä tulehtuneet välit esimerkiksi lasten ja vanhempien tapaamisiin liittyen.

Tuen ja ohjauksen lisäksi asiakkaat odottivat sovittelulta ulkopuolista apua. Asiakkaat kirjasivat vastauksissa odottaneensa ulkopuolista neuvontaa, puolueetonta neuvontaa ja mahdollisuuden pohtia omia tuntejaan ulkopuolisen avulla. Seuraavista kahdesta vastauksesta on nähtävissä, että asiakkaiden odotukset olivat myös moninaisia.

Ammatillista apua ja tukea sekä terapeutista apua ja näkökulmaa pitkän parisuhteen ongelmiin. Ammatillista apua avioeron välttämiseksi. (A5)

Puolueetonta, ulkopuolista neuvontaa, ohjausta perheen ongelmien ratkaisemiseksi. Tavoitteena, että pystyisi auttamaan perhettään niin, että elämä olisi kaikille perheenjäsenille edes tyydyttävällä tasolla. (A3)

Seuraavana sovitteluun osallistuneiden asiakkaiden kirjaamia odotuksia, joita ei ollut välttämättä enää helppo palauttaa mieliin. Toisten sovittelun alkamisesta saattoi olla jo vuosi tai vuosia aikaa. Näistä vastauksista käy ilmi, että sovittelulta odotettiin sen helpottavan suhdetta puolisoon.

Odotin, että niissä tapaamisissa mieheni oppii huomaamaan, ettei lapsia voi kasvattaa niin julmalla tavalla, kuin hän minun lapsiani kasvatti. Odotin, saan enemmän tukea omiin ajatuksiini. Toivoin, että miehelleni sanottaisiin suoraan, ettet voi noin kohdella toista ihmistä. (B4)

Luonnollisesti olisin toivonut eron jälkeen saada välit edes lastenyhteishuoltajuus asioissa kuntoon. (B6)

Parisuhdeongelmien selvittäminen ja mahdollisen erotilanteen vaikutuksen käsittely, Selvyttä siitä, ovatko omat tunteet ja toiveet oikeutettuja ja sallittuja. (B5)

Asiakkaiden kirjoittaessa odotuksistaan ja tavoitteistaan he saattoivat kirjoittaa kolmekin tavoitetta tai odotusta sovittelulle. Seuraavana kaksi esimerkkiä, jotka kuuluisivat esimerkkeinä kahteen kategoriaan.

Tavoitteena on tilanteen selkiytyminen, oman jaksamisen parantuminen, tukea kasvatustyöhön. (A2)

Jos pääsisi ”vastapuolen” kanssa parempiin puheväleihin ja voitaisiin hoitaa lasten ym. asiat paremmin yhteistyössä. (B3)

Perheasioiden sovittelu -käyntien alussa tulisi asiakkaiden kanssa tarkastella heidän odotuksiaan ja tavoitteitaan sovittelulta. Vastauksesta jää epäselväksi, onko odotuksia ja tavoitteita tarkennettu esimerkiksi ensimmäisellä käynnillä. Ensitapaamisella sovittelijan on tärkeää tarkastella, mikä on kummankin osapuolen käsitys sovittelusta ja mitä osapuolet odottavat sovittelun avulla saavuttavansa. Sovittelijan tulee kertoa selvästi, mitkä ovat sovittelun ja terapian erot. Jos eropäätös ei ole vielä täysin selkeä ja pariskunta on hankkiutumassa terapiaan, silloin kannattaa ohjata pariskunta pariterapeutille. Heille täytyy tarjota vielä mahdollisuus yrittää pelastaa avioliittonsa, jotta välttyttäisiin hätiköidyin perustein tehdystä erosta. (Kaslow 1999.) Samat tavoitteet on tullut esiin myös Helsingin kaupungin avioliitto- ja perheneuvonnan asiakaspalautekyselyssä 1994. Asiakaspalautekyselyn avulla saatu kehittämiskohde oli, että asiakkaiden kanssa kannattaa määritellä erittäin huolellisesti pienet, konkreettiset, uutta aloittavat ja asiakkaille realistiset tavoitteet. Tavoitteiden tulisi olla asiakkaiden mielestä riittävän oleellisia muutoksen toteuttamiseksi. (Sundman 1993, 8.) Yksi vastaajista ei ollut odottanut perheasioiden sovittelulta tietoisesti mitään. Se, oliko vastaaja tullut perheasioiden sovitteluun omasta vai puolison tahdosta ei käynyt vastauksista ilmi.

Ei ollut erityisemmin odotuksia etukäteen. (B1)

Yhden vastaajan odotukset olivat hänen onnekseen olleet muuta, kuin mitä hän oli odottanut perheasioiden sovittelulta. Vastannut oli pelännyt sen olevan

kallonkutistusta, mutta vastauksestakin on nähtävissä, että pelko ei ollut toteutunut. Se, kenen toiveesta vastaaja oli tullut sovitteluun, ei selvinnyt vastauksista.

”Kallonkutistusta”, mutta onneksi ei ollut. Odotukset saada käytännön vinkkejä ja seurantaa siihen. (B2)

Asiakkaiden odotukset ovat hyvin samankaltaisia kuin miten perheasioiden sovittelu on laissa määritelty ja mitä se on myös käytännön työssä. Asiakkaat odottavat tukea ja ohjausta sekä ulkopuolista apua perheensä sen hetkiseen tilanteeseen. Omien tunteiden käsittely nousi myös vastauksista esille. Omia tunteita on helpompi käsitellä ulkopuolisen ammattilaisen avustuksella. Yhdellä vastaajista ei ollut odotuksia sovittelusta ja yksi odotti sen olevan kallonkutistusta, mitä se ei kuitenkaan hänen helpotukseksi ollut. Muuten odotuksiksi oli nimetty erotilanteen käsittely, terapeutin apu sekä asioiden selkiytyminen. Nämä kaikki edellä mainitut liittyvät ulkopuoliseen apuun, mutta en ole niitä siihen luokitellut, koska koen, että niiden on hyvä näkyä. Erotilanteen käsittelyä sovittelu on varmasti, samoin sen on tarkoitus selkeyttää asioita. Terapeutista ihmisille saattaa olla kun tulee kuulluksi ja hyväksytyksi.

5.2.2 Odotukset perheenjäsenille perheasioiden sovittelusta

Vasta perheasioiden sovitteluun aikaa varanneilta kysyttiin, mitä odotuksia sovitteluun liittyy perheenjäsenten suhteen. Vastaajat, jotka vasta olivat varanneet ensimmäisen ajan perheneuvolaan, odottivat asioiden selkiytymistä myös perheenjäsenten osalta. Asiakkaat odottivat sovittelulta muille perheenjäsenille myös tukea henkisen tasapainon saavuttamiseksi sekä uusia keskustelun avauksia. Perheenjäsenille odotettiin myös apua vuorovaikutuksen parantamiseksi. Vasta aikaa varanneiden vastausten vähyyden vuoksi en pystynyt kategorioimaan vastauksia, vaan analyysi jää luettelomaiseksi pitäen sisällään puhumisen helpottavuuden, ulkopuolisen avun ja asioiden selkiytymisen.

Toivon puhumisen helpottavan. Toivon, että ulkopuolinen osapuoli voisi nähdä meidän aikuisten vuorovaikutukseen liittyviä ”kipupisteitä” ja tarjota parannusehdotuksia. (A1)

Asioiden selkeytymistä. (A2)

Henkistä tasapainoa, mahdollisuutta pohtia tunteja ulkopuolisen henkilön avulla. (A3)

Uusia keskustelun avauksia parisuhteen hoitamisessa lapsiperheen arjen ja työn yhteen sovittamisessa. (A5)

Vastauksissa ainoastaan yksi nimesi konkreettisen tavoitteen, lapsen mahdollisen muuton vastaajan luokse tai ainakin paremmin toimivat tapaamiset lapsen ja etävanhemman välillä. Tämä ei läheskään aina onnistu ilman ulkopuolista apua. Perheasioiden sovittelu on sopiva työmuoto asian pohtimiseksi ja myös lapsen kuulemiseksi. Vastaajan tuoma tavoite on tärkeä kuunnella, ja molempien vanhempien on hyvä kuunnella asiassa toisiaan. Yli 12-vuotiasta lasta tulee myös itseään kuunnella asumisasiassa.

Lapset saisivat tukea tavata etävanhempaa tai että vanhin tytär saisi muuttaa kokonaan luokseni. (A4)

Saatujen vastausten perusteella perheasioiden sovittelusta odotettiin asioiden selkiytymistä, henkistä tasapainoa, tukea sekä uusia keskustelunavauksia myös muille perheenjäsenille. Vanhemmat odottavat sovittelun tukevan lapsia ja antavan ohjausta vaikeassa perhetilanteessa. Vanhemmat haluavat lapsille myös henkistä tasapainoa. Puolisolle tai ex-puolisolle sovittelun odotetaan tarjoavan ulkopuolista näkökulmaa, jonka avulla saataisiin toimivampi yhteistyövanhemmuus lapsien huoltajille.

5.2.3 Asiakkaiden odotukset ja ajatukset perheasioiden sovittelusta muuten

Molemmilta vastaajaryhmiltä kysyttiin lisäksi muita odotuksia ja ajatuksia joita vastaajat halusivat tuoda perheneuvolan tietoon. Vastauksista nousi asiakkaiden kokemuksia tai odotuksia työntekijöistä, heidän tasapuolisuudestaan ja oikeudenmukaisuudestaan. Vastausten ollessa hyvin erilaisia niitä ei voinut teemoitella eikä kategorioidakaan. Tältä osin vastausosion tulokset ovat erilaisten vastausten kuvailua, joskin perheasioiden sovittelijan ammatillisuus nousi esille neljässä vastauksessa yhdestätoista. Asiakkaat odottivat työntekijältä oikeudenmukaista ja asiantuntevaa perehtymistä asiakkaiden perhetilanteisiin. Sovittelijan puolueettomuus nähtiin myös tärkeänä asiana.

Tuli vähän liikaa negatiivista, mutta olen kuitenkin kiitollinen, että tällainen paikka on ja ILMAINEN. En olisi selvinnyt aviokriisistä ilman tätä paikkaa ja hyviä ihmisiä. (B4)

Perheneuvolan näkökulmasta on tärkeää puolueettomuuden säilyminen. Tästä syystä useimmissa sovitteluissa työtä tehdään parityönä, jolloin työntekijöiden on yhdessä helpompaa havainnoida tilanteen kulkua. Jokainen perheneuvoja tekee työtä omalla persoonallaan, ja useimmiten kaksi työntekijää on sovittelussa parempi kuin yksi juuri puolueettomuuden säilymisen vuoksi. Toisissa sovitteluissa molemmilla perheen vanhemmilla on ikään kuin omat työntekijät, jotka huolehtivat asiakkaan äänen kuulumisesta.

Taskisen (2001) mukaan perheasioiden sovittelijalla on aktiivinen välittäjän ja käynnistäjän rooli. Hän on varsin pitkälle organisaattori, valistaja ja asioiden selventäjä. Perheasioiden sovittelijan tärkeimpiä taitoja on kyky hallita ristiriitoja ja pystyä neuvottelemaan vaikeissakin tilanteissa. (Taskinen 2001, 53.)

Perheasioiden sovittelu ei hyvistä puolistaan huolimatta ole yleislääke kaikkiin vaivoihin. Jos jommallakummalla puolisoista on selvästi enemmän päätösvaltaa

eroon liittyvien ratkaisujen tekemisessä, on hyvä suositella asianajajan palveluita päätöksenteon tueksi. Tämä siksi ettei toinen osapuoli luovuttaisi liian helposti. Jos puoliset ovat todella raivoissaan toisilleen eivätkä etsi minkäänlaista tasapuolista ratkaisua, voi olla viisaampaa antaa puolisoiden taistella oikeusteitse viimeiseen asti. Se antaa mahdollisuuden irrottautua suhteesta ja kuntoutua psyykkisesti. (Kaslow 1999, 127.)

Hyvä ammattilainen ei ole samalla sekä asiakkaan terapeutti että sovittelija. Toimivaksi ratkaisuksi on todettu, että kiistelevät osapuolet tulee ohjata pariterapian sijasta yksilöterapiaan. Yksi tai useampi perhetapaaminen sovittelun aikana on silti suositeltavaa, jotta lapsille tarjoutuu mahdollisuus esittää vanhemmille ja sovittelijalle kysymyksiä sekä ilmaista tunteitaan, toiveitaan ja pelkojaan. (Kaslow 1999, 131.)

Yksi perheasioiden sovitteluun osallistunut koki, että työntekijän tulisi huomata, jos asiakkaan ja työntekijän kemiat eivät kohtaa. Perheneuvolassa perheasioiden sovittelutyötä tekevät sekä perheneuvojat että psykologit. Aina asiakkaan ja työntekijän "kemiat" eivät kohtaa, varsinkaan jos asiat eivät mene asiakkaan toivomalla tavalla. Tällaisessa tilanteessa asiakkaan olisi tosin viisasta kertoa työntekijälle mahdollisesta toiveestaan vaihtaa työntekijää. Harvoin työntekijän vaihtoon päädytään kesken sovittelun, mutta asiakkaan kokemuksen perusteella se olisi seuraavan kokemuksen perusteella ollut viisasta.

Psykologien pitäisi olla koulutettu myös näkemään asiakkaan niin, että jos ns. kemiat eivät kohtaa, parasta vaihtaa psykologia toiseen. (B2)

Myös sovittelusta kertovassa ammattikirjallisuudessa tunnistetaan tämä henkilökemia-ongelma. Sovittelijalta edellytetään sovittelutilanteessa kykyä herättää luottamusta ja kykyä solmia hyvät suhteet asiakkaisiinsa. Sovittelijasta saattaakin tulla riitelevän pariskunnan luottohenkilö, jos entiset tutut ja turvalliset ihmissuhteet tuntuvat eron hetkellä epäilyttäviltä. Sovittelija ei saa silti liittoutua kummankaan puolison kanssa (Bowen 1978) eli jäädä puolisoiden keskinäisen valtataistelun väliin tai ryhtyä pelastajaksi toiselle (Kaslow 1999, 129).

Yksi asiakkaista toivoi nopeammin ensimmäistä aikaa perheen kriisitilanteessa. Ajan saaminen nopeammin oli myös tärkeä ja paljon perheneuvolassa puhuttanut aihe. Perheneuvolassa nähtäisiin erittäin tärkeänä saada perheasioiden sovitteluun ajan varanneille nopeasti aika, mutta tämän hetkisen jonotilanteen vuoksi se on valitettavasti mahdotonta. Perheneuvolassa sovittelua tekevät työntekijät näkevät, että jos sovittelu päästäisiin aloittamaan riittävän aikaisin, sillä olisi vielä paremmat edellytykset parantaa puolisojen yhteistyökykyä joko avioliitossa tai sitten eron aikana.

Tilanteissa, joissa perheessä mietitään eroa tai se on jo tapahtunut, saattaisi perhe olla muutamalla käynnillä autettavissa. Jos sovittelun alkaminen kestää kauan, perheen tilanne saattaa entisestään tulehtua ja kriisiytyä. Puolisot saattavat tehdä ratkaiseviakin päätöksiä, jotka voisivat olla sovittelun avulla vältettävissä.

Yksi miesvastaaja koki, että perheneuvolan tarjoama perheasioiden sovittelu on suunnattu enemmän naisille. Vastaaja koki saaneensa apua sovittelusta, mutta halusi kuitenkin tuoda perheneuvolan tietoon sen odotustilan lehdet. De Bruijn & Homm & Talasterä (1994, 49) oman haastattelututkimuksensa myötä toteavat, että viranomaisten tarjoama apu ei välttämättä kohtaa miesten avun tarvetta. Perheasioiden sovittelun myötä miesasiakkaiden määrä perheneuvoloissa on lisääntynyt, mutta silti miesten kokemuksellista tietoa on silti kertynyt vähemmän kuin naisten. Nämä tekijät ja lisääntyneet miesasiakkaat luovat uusia haasteita naisvaltaiselle auttamistaholle. Raunio (2000, 211) näkee sosiaalitoimiston palvelukulttuurin ja työkäytännöt naisten toteuttamiksi ja miehet saattavat olla epäuskoisia sen suhteen, mitä ammattiauttajat voivat heille tarjota. Perheneuvolassa sovittelutyötä tekevät pääasiassa naistyöntekijät, miehiä perheneuvolan työntekijöistä on vain yksi.

Krukin (1994, 10) tutkimuksen mukaan miehet kaipaavat avioerotilanteessa konkreettisten ja käytännöllisten neuvojen lisäksi emotionaalista tukea. Miehet haluavat jutella tunteistaan ulkopuolisen ihmisen kanssa, joka ei tuomitse, mutta kykenee ymmärtämään miesten kokemuksia avioerosta. Sosiaalityöntekijän tulisikin auttaa miehiä hyväksymään eron liittyvät tunteensa normaaleina ja tuomaan niitä

esille. Lisäksi sosiaalityöntekijän (perheasioiden sovittelijan) pitäisi tukea miehen itsetunnon kehitystä ja vanhemman identiteettiä sekä erityisesti isän ja lapsen välistä suhdetta. (Kruk 1994, 10.) Kruk on tutkinut avioeron myötä lapsensa huoltajuuden menettäneitä miehiä. Pihlajamäen (2002) tutkimuksessa esiin nousi naisten kokema yhteiskunnan syyllistävä asenne.

Vaikka sainkin hyvää kohtelua, on paikka suunnattu naisille. Päättellen vaikkapa odotushuoneen lehdistä, Me Naiset, Eeva, Kotiliesi... Missä on Tekniikan Maailma ja Tieteen Kuvalehti... (B3)

Perheneuvolan odotustilaan tulee tällä hetkellä perhelehtiä kuten Aku Ankka, Kodin Kuvalehti, Hyvä Terveys sekä Lapsen Maailma. Lehdet eivät ole suunnattuja erityisesti kummallekaan sukupuolelle vaan koko perheen luettavaksi. Perheasioiden sovittelu on tarkoitettu nimenomaan molemmille puolisoille. Samoin muissakin perheneuvolan palveluissa otetaan huomioon molemmat vanhemmat. Tähänkin tutkimukseen osallistui enemmän miehiä kuin naisia, mikä kertoo työmuodon olevan molemmille sukupuolille.

5.3 Perheasioiden sovittelu asiakkaan kokemana

Asiakkaiden perheasioiden sovittelu -kokemuksista kerättiin tietoa asiakkailta jotka olivat osallistuneet sovitteluun. Vastauksilla haluttiin selvittää, olivatko asiakkaiden odotukset ja tavoitteet täyttyneet käyntien aikana tai sen jälkeen. Seuraavana käsittelen asiakkaiden omia kokemuksia perheasioiden sovittelusta. Jälkimmäisenä on asiakkaan näkemys siitä, miten heidän perheenjäsenensä kokivat perheasioiden sovittelun.

5.3.1 Asiakkaiden omien asetettujen tavoitteiden toteutuminen perheasioiden sovittelun aikana tai sen jälkeen

Asiakkaat kokivat vastausten perusteella saaneensa juuri sitä keskusteluapua ulkopuolisen kanssa, mitä he perheasioiden sovittelulta hakivatkin. Asiakkaat kokivat saaneensa perheasioiden sovittelusta eniten ulkopuolista ohjausta ja neuvoja sekä omien ajatusten selkiytymistä. Yhtäältä perheasioiden sovittelu oli avannut asioita, sovittelujen aikana asiakkaat olivat saaneet omia ajatuksiaan ja mielipiteitään esille. Toisaalta he olivat myös kuulleet uusia ulkopuolisia näkökulmia ja ehdotuksia tilanteesta selviämiseen. Käynnit olivat helpottaneet kommunikointia puolison kanssa asiakkaiden odotusten mukaisesti. Keskusteluavun tiedetään perheneuvolassakin tuovan helpotusta sekä puolisoihin, vanhempiin että lapsiin. Kuvaan seuraavana saamiani vastauksia teemoittain. Kategoriointiin aineisto oli liian suppea. Keskusteluavun suoma helpotus oli suurin toteutunut odotus. Seuraavana on neljän vastaajan kokemukset tavoitteiden toteutumisesta.

Keskusteluapua tulehtuneen ja paikallaan junnaavan tilanteemme ratkaisuksi. Paikalla minun ja lapseni isän lisäksi psykologi ja sosiaalityöntekijä. (B1)

Keskusteluapua ja pahanolon purkamista osittain, sitä on aina hyvä jatkaa aika pitkän ajan jakson, muutama kerta ei auta mitään, itsellä pitäisi aina olla tupla-aika. (B2)

Mahdollisuuden tuoda esiin omia ajatuksia ja mielipiteitä sekä kuulla muiden näkökulmia ja ehdotuksia. (B5)

Käytännön tilanteiden hoitaminen lasten isän kanssa helpottui käyntien jälkeen. (B1)

Vastanneista yksi asiakas koki sovittelukäynnin olleen kaikkein antoisimman hänen ollessaan paikalla työntekijän tai työntekijöiden kanssa keskenään. Vastauksista ei

käy ilmi, osallistuiko puoliso vastaajan kanssa useita kertoja sovitteluun ja olivatko sovittelukäynnit riittäviä. On myös mahdollista, ettei vastaaja ole sovittelun aikanaan tuntenut oloaan riittävän turvalliseksi puhuakseen omista tunteistaan tai kokemuksistaan puolison läsnäollessa. Yksin on ollut helpompaa.

Toiset asiakkaat jäisivät pidemmäksi aikaa perheneuvolan asiakkaiksi kuin olisi välttämättä tarve työntekijöiden näkökulmasta. Seuraava asiakas on ilmeisesti työntekijän kanssa sopinut jatkokäynneistä perheneuvolassa, vaikka toinen osapuoli on jo päättänyt sovittelukäynnit. Tällaisissa tapauksissa asiakkuus jatkuu mahdollisesti eri työnimikkeellä, esimerkiksi vanhemmuuden tukemisena.

Avasi asioita. Sain voimaa kestää. jatkan edelleen yksin, mieheni lopetti jo yli vuosi sitten, en uskalla lopettaa. Pelkään, että heti tapahtuu taas jotain ja tarvitsen tukea. (B4)

Perheasioiden sovittelun on tarkoitus palvella nimenomaan lapsiperheitä. Ensimmäinen seuraavista vastaajista oli saanut tukea sovittelukäyntien ulkopuolellakin soittamalla perheasioiden sovittelijalle. Saattaa olla, että itse sovittelu on jo päättynyt, mutta asiakas on kokenut turvalliseksi soittaa tutulle työntekijälle, joka tuntee perheen. Toinen asiakas oli kokenut käyntien aikana saaneensa apua ja neuvoja riittävässä erossa. Molempien vastaajien kokemukset avun saamiseksi ovat myönteisiä.

Kun on monesti tullut eteen tilanteita, ettei osaa itse auttaa omaa lasta eroprosessista johtuvista asioista, niin olen voinut soittaa ja kysyä neuvoa. ja olen paljon apua saanut. (B6)

Paljon olen saanut neuvoja vaikean eron, joka on hyvin riittävä, lapsiin liittyvissä ongelmissa. (B6)

Voidakseen helpottaa perheen tilannetta, perheasioiden sovittelijan on hyvä tietää yleisesti parisuhteen elinkaari ja missä vaiheessa kukin perhe on siinä. Aina tietenkään asiakkaiden tilanne ei ole suoraan parisuhteen elinkaaren tietystä

vaiheesta. Seuraavan vastaajan kokemus on esimerkki siitä, miten sovittelija on omaa kokemustaan ja tietoaan jakamalla helpottanut asiakasta.

Oppi ehkä hieman paremmin ymmärtämään, että miten tästä eteenpäin, ja mitä on odotettavissa ja kauanko mikin vaihe yleensä ihmisillä kestää.
(B3)

Avioerosovittelussa, kuten perheterapiassakin on hyödyllistä arvioida elämänkaaren eri ulottuvuuksia ja niiden toisiinsa liittyviä kytköksiä. Avioeroproessin ”dialektisessa” mallissa yhdistetään ajatukset inhimillisestä kehityksestä ja kasvusta avioliiton ristiriitoihin ja perhesysteemeihin. (Kaslow, 1984b).

Kaikki vastaajat kokivat saaneensa apua perheasioiden sovittelusta, mutta kaksi vastaajista jäi kaipaamaan suurempia kommentteja työntekijöiltä. Molemmat vastaajat olivat jääneet odottamaan, toinen suurempia sanoja asioiden hoitamiseksi parisuhteessa, toinen suurempia sanoja puolison käyttäytymisen muuttamiseksi. Vain hyvin harvoin sovittelija antaa suoria ehdotuksia miten pitäisi tehdä, tällaisesta voisi olla esimerkkinä perheväkivaltatapaukset. Muuten työntekijän tehtävä on avata puheenaiheita ja herätellä asiakasta itse huomaamaan asioita ja toimimaan perheensä parhaaksi.

Suoraa ehdotusta asiain hoitamiseksi, vaihtoehtoja/toimintamalleja joita seuraamalla voisi saada suhteen ym. asiat uudelleen toimimaan. (B2)

Enemmän suoria sanoja. Kun mieheni selvästi kaikkien mielestä käyttäytyi minun lapsiani kohtaan julmasti, olisin kaivannut hänelle selviä ohjeita. Samoin aviokriisissä, tunsin välillä itsekkin syyllisyyttä, vaikka mieheni oli uskoton. (B4)

Tämän tutkimuksen aineistossa yksi jätti vastaamatta omien tavoitteiden ja odotusten toteutumatta jäämiseen. Yhden vastaajan mielestä odotukset eivät aivan toteutuneet. Kaksi vastaajista kertoi, että sovittelun avullakaan he eivät saaneet puheyhteyttä toiseen puolisoon toimimaan eikä näin ollen yhteishuoltajuusvanhemmuuttakaan.

Ei oikein ollut mitään ennakko-odotuksia, keskustelu vastapuolen kanssa osoittautui mahdottomaksi. (B3)

Sovittelun jälkeen oli aina raskasta, asioita (ikäviä) paljastui ja niitä riideltiin vielä kotona. Muutaman päivän päästä vasta rauhoituin. Tätä kesti yli vuoden, odotettiin mieheni päätöstä, lähteekö hän kodista vai ei. Vihdoin hän poltti avioerohakemuksen, oli kai merkki, että jää. (B4)

No ikävä kyllä ex-puolisoni kanssa emme ole päässeet minkäänlaiseen sopuun, että lastemme yhteishuoltajuus yhdessä toimisi. (B6)

Aikaisemmin tässä luvussa tuli esille, että perheasioiden sovittelun tarkoitus on löytää yhteistyövanhemmuus vanhempien kesken. Yhteistyövanhemmuutta ei voida tavoittaa, jos toinen puoliso ei suostu puhumaan tai ei muuten halua toimia yhteistyössä. Koska palvelu on täysin vapaaehtoista, toista osapuolta ei voida pakottaa sopimukseen tai tapaamisiin sovittelun avulla.

Toiset hakevat sovittelusta Kaslowin (1999) mukaan apua ristiriitojen ratkaisuun ja pelastusta erouhassa olevalle liitolle. Toiset taas toivovat sovittelijasta asianajajaa tai liittolaista itselleen, ajatellen että häneen voi helposti vaikuttaa tai että häntä voi petkuttaa. He tavoittelevat selkeästi omaa etuaan eivätkä pyri hyvää tarkoittavaan ja avoimeen sovitteluun. Toiset taas hakevat ”pikaeroa” saadakseen eron nopeasti pois päiväjärjestyksestä ja helpottaakseen paha oloaan tai päästäkseen viettämään uutta elämää. Joidenkin mielestä sovittelu on halpa tie pois avioliitosta. Kaslowin (1999) mukaan sovittelijan tulee antaa selkeä kuvaus sovittelun vaiheista ja sen tavoitteista kummankin osapuolen kannalta. Ihmisten on ymmärrettävä, ettei manipulointi tässä tilanteessa hyödytä ketään. Tekemällä selkeä sopimus sovittelun tavoitteista välttyään sovittelun ajautumisesta umpikujaan (Kaslow 1999, 128.)

On myös perheasioiden sovitteluja joissa työntekijä suosittaa puolisoita olemaan puhumatta sovittelun aikana käydyistä aiheista istuntojen välillä tai pidättäytymään käsittelemästä parisuhdetta esimerkiksi ennen seuraavaa sovittelukäyntiä. Toisinaan

se rauhoittaa tilanteen kotona, kun toinen puolisoista tietää, ettei kotona tarvitse jatkaa siitä mihin perheneuvolassa jäätiin. Seuraavana on sovitteluun osallistuneen asiakkaan kokemuksista ja odotusten toteutumisesta.

Toteutuivat suurelta osin. Omat ratkaisut on kuitenkin tehtävä itse. Kotioloissa asian jatkokäsittely ei oikein ole edennyt. (B5)

Asiakkaiden kokemukset odotusten ja tavoitteiden täyttymisestä sovittelun aikana tai sen jälkeen olivat myönteisiä. Asiakkaat kokivat, että he olivat saaneet sovittelusta siltä odottamaansa ulkopuolista neuvoa ja ohjausta sekä omien ajatusten käsittelyä. Toisaalta asiakkaista kaksi olisi toivonut sovittelijoilta suurempia kannanottoja. Suorat kannanotot ovat kuitenkin osaksi vastoin sovittelun periaatteita. Sovittelulla halutaan enemmän saada aikaan asiakkaiden omia oivalluksia, jolloin niiden toteuttaminenkin on helpompaa.

5.3.2 Perheasioiden sovittelukäyntien merkitys muille perheenjäsenille

Sovitteluun jo osallistuneilta kysyttiin perheasioiden sovittelu -käyntien merkitystä muille perheenjäsenille. Kysymyksellä haluttiin selvittää, huomaavatko asiakkaat eron koskevan itsensä lisäksi muita perheenjäseniä. Yleisesti on tiedossa, että vanhemmilla on varsin epärealistinen käsitys siitä, mitä lasten perheasioiden sovitteluun mukaantulolla saavutetaan. Vanhemmat uskovat, etteivät lapset kärsi avioerosta tai eivät kuule tai huomaa perheessä vallitsevaa erouhkaa tai mahdollisia riitoja. Useimmiten kuitenkin lasten osallistuminen on huojentava kokemus kaikille perheenjäsenille. Sen avulla saatetaan luoda pieniä, mutta lapselle merkityksellisiä tärkeitä suunnitelmia ja käytäntöjä. Lapsille on usein huojentavaa nähdä molemmat vanhempansa keskustelemassa asiallisesti ja yhteisymmärryksessä lasta itseään koskevista asioista. Tämä kokemus auttaa lisäämään lasten turvallisuuden tunnetta ja kokemusta siitä, että vanhemmat huolehtivat ja välittävät heistä. Myös vanhemmat huojentuvat kuullessaan lasten toiveiden olevan usein toteuttamiskelpoisia ja

käytännönläheisiä. Se auttaa heitä myös kokemaan itsensä päteviksi vanhemmiksi, mikä auttaa heitä jaksamaan erouupumuksen keskellä. (Taskinen 2001, 60.)

Saatujen vastausten mukaan suurin osa lapsista sai apua perheasioiden sovittelusta. Lapsista neljännes ei ollut osallistunut sovitteluun; joko omasta tahdostaan tai muusta syystä. Muita syitä voivat olla esimerkiksi riitaisat, toisiaan syyttelevät vanhemmat tai lapset ovat vielä liian pieniä ymmärtääkseen, mistä sovittelussa on kysymys. Sosiaalitoimen päätavoitteena Taskisen (2001) mukaan on lasten huoltoa ja tapaamista koskevissa tilanteissa turvata lasten asema. Kaikkien toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia, toisin sanoen niiden tulee sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä edistää lapsen kehitystä ja poistaa mahdollisia esteitä. (Taskinen 2001, 44.)

Saatujen vastausten perusteella kaksi kuudesta vastanneesta koki lasten hyötyneen käynneistä. Yksi vastaaja koki välillisesti lasten saaneen apua sovittelusta vanhempien saadessa apua. Yksi vastaajista ei tiennyt, saivatko lapset apua sovittelusta vai eivät. Yksi vastaajista oli pahoillaan, etteivät lapset suostuneet osallistumaan sovitteluun. Vastaaja uskoi asioiden voivan olla toisin jos lapset olisivat tulleet mukaan edes yhdelle käynnille. Nyt vanhemmat olivat eronneet ja miehestä tuntui, että vaimon elämä oli eron myötä helpottunut. Yhdessä vastauksessa ei näkynyt ollenkaan lasten osuutta perheasioiden sovitteluun, asiakas pohti asiaa vain ex-puolison kannalta eikä tiennyt saiko ex-puoliso apua.

Lapset oli vuosia sitten vain pari kertaa mukana. En osaa sanoa, mitä heille antoi. Mutta totta kai, jos nyt aviokriisissä isä ja äiti alkoi voida paremmin, lapsetkin voivat... Ihmettelen vain, että miksei sovittelussa puututtu enemmän mieheni käytökseen, lapsia kohtaan sekä aviokriisissä minun kiusaamiseen. (B4)

Vastaajista kaksi olivat huomioineet sovittelun merkityksen lapsille selvimmin. Ainakin Porin perheneuvolassa perheitä pyritään tapaamaan eri kokoonpanoissa. Joskus perheasioiden sovitteluun saattavat osallistua niin lapset, eroavat puoliset kuin heidän vanhempansakin. Tärkeintä on, että lapsen ääni tulee tavalla tai toisella

kuulluksi. Vaikka yksityiselämässä avioeron myllerrys ja tunnekuohut saattavat jatkaa kuukausia, sovittelussa puoliset työskentelevät lasten huoltajuutta ja tapaamisia, lasten tukitoimia, elatusapua, omaisuuden ositusta koskevissa asioissa (Kaslow 1999, 132.)

Seuraavana kahden sovitteluun jo osallistuneen lainaukset siitä, miten he kokivat perheasioiden sovittelun merkitsevän lapsilleen.

Tärkeän tilaisuuden saada puhua asiaa. (B5)

Lapsille paikan puhua omista tunteista. (B6)

Perheneuvolaan perheasioiden sovitteluun tulevilla asiakkailla on alaikäinen tai alaikäisiä lapsia. Sovittelijan on tuotava selkeästi esille, että lasten emotionaalisten tarpeiden ja hyvinvoinnin turvaamisella on vaikuttavimmat ja pidempiaikaisemmat seuraukset kuin taloudellisilla asioilla. Joissain perheissä lapset saavat liian vähän huomiota erotilanteessa. Vanhemmat Kaslowin (1999) mukaan voivat käyttäytyä oikukkaasti oman patologisuutensa takia. Oikukasta käyttäytymistä voi aiheuttaa myös se, että he voivat olla loppuun palaneita fyysisen ja taloudellisen eron sekä rasittavan lopulliseen sopimukseen pyrkimisen takia. Toiset vanhemmat haluavat lapsistaan liittolaisia, toiset vanhemmat haluavat ylisuojella lapsiaan erotilanteessa. Ponnistelujen tavoitteena on estää lasten emotionaalinen väärinkäyttö, pahoinpitely tai laiminlyönti. (Kaslow 1999, 132.)

Avioparin pohtiessa avioeron vaikutuksia lapsiinsa työntekijä voi tarjota apuaan ja pyytää avioparia miettimään tilannetta vaihe vaiheelta lasten kannalta. Vanhempia voidaan auttaa esimerkiksi miettimään, mitä seurauksia lapsille on siitä, jos he asuvat kahdessa osoitteessa tai matkustavat kahden kodin väliä. Vanhempien on hyvä myös miettiä, mitä he itse menettävät, kun eivät enää voi olla osana lasten arkipäivää. Molempien puolisoitten on tärkeä tiedostaa, mitä realiteettien ja perheen eheyden murtuminen voi merkitä kaikille perheenjäsenille. (Kaslow 1999, 122).

Lasten huomioiminen perheasioiden sovittelussa on tärkeää. Vastajaat huomioivat lapset ja kokivat heidän saaneen apua perheasioiden sovittelusta, joko osallistuessaan siihen itse tai välillisesti vanhempien osallistuttua. Lasten asema tulee pitää koko perheasioiden sovittelun ajan työskentelyn keskiössä. Vanhempien oli mahdollisesti vaikea vastata tähän kysymykseen, koska siihen ei ole varsinaisia mittareita. Toisaalta vanhemmat voivat todeta lasten olleen esimerkiksi iloisempia tai avoimempia sovittelukäyntien jälkeen.

5.4 Yhteenvetoa saaduista vastauksista

Seuraavana on tutkimuksen tulosten yhteenvetoa. Tutkimukseen osallistuneiden asiakkaiden odotukset perheasioiden sovittelun sisällöstä, perheen yhteistyökyvyn lisäämisestä ja kokonaisvaltaisen ammatillisen avun, tuen sekä ohjauksen saamisesta perheelle toteutuivat. Saatujen tulosten mukaan asiakkaat olivat olleet hyvin tietoisia siitä, mitä perheasioiden sovittelu on laissa määriteltynä ja mitä siltä voi odottaa. Asiakkaiden odotukset perheasioiden sovittelulta olivat realistisia, lähinnä sovittelijoilta odotettiin keskusteluapua perheiden ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi. Valitettavasti osan tutkimukseen osallistuneiden puheyhteys puolisoon ei löytynyt sovittelunkaan avulla, vaikka asiakkaat sitä odottivatkin. Puheyhteyden löytyminen lasten yhteishuoltajuusasioissa olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Jos puheyhteyttä toiseen vanhempaan ei löydy, on lasten asioissa vaikea toimia yhdessä.

On muistettava, että perheasioiden sovittelua tehdään ennen avioeroa, mutta lasten asioissa sitä voidaan tehdä myös vuosia avio- tai avoeron jälkeen. Tällöin sovittelulla pyritään muun muassa etävanhemman ja lasten tapaamisien toimivuuteen, mahdollisten yhteisten sääntöjen muokkaamiseen ja sopimusten mukaan toimimiseen.

Sovittelulta asiakkaat odottivat tukea ja apua vanhemmuuteen sekä apua omien tunteiden käsittelyyn. Lisäksi asiakkaiden odotuksia olivat ulkopuolisen, puolueettoman työntekijän avulla löydetty yhteinen keskusteluyhteys ja asioiden käsittely. Tutkimukseen osallistuneista osa vastasi, että odotuksena on ongelmallisen

perhetilanteen selkiytyminen. Perheasioiden sovittelulta odotettiin ulkopuolista apua parisuhteen ongelmiin, mutta myös eron jo tapahduttua sen jälkeisiin ongelmiin, kuten lasten tapaamisiin sekä muuhun jaettuun vanhemmuuteen. Perheenjäsenille vastanneet asiakkaat odottivat asioiden selkiytymistä sekä puhumisen helpottavaa vaikutusta, lapsille erityisesti tilaisuutta puhua omista tunteistaan vanhempien ristiriitatilanteessa. Perheasioiden sovitteluun vasta aikaa varanneet odottivat sovittelulta työntekijän puolueettomuuden säilymistä, oikeudenmukaista ja asiantuntevaa perehtyneisyyttä. Koska perheiden tilanteet ovat ongelmiseen joskus monimutkaisia, työ vaatii työntekijältä itsensä pitämistä ulkopuolisena sovitteluissa.

Kokemuksena perheasioiden sovittelu oli ollut myönteinen kaikille vastanneille asiakkaille. Asiakkaat olivat saaneet sovittelusta odottamaansa keskusteluapua, pahanolon purkua, asioiden selkeytymistä, tukea perheen erotilanteissa tai erotilanteen jälkeen. Odotuksena olleen keskusteluavun tärkeys ulkopuolisen ammattilaisen kanssa nähtiin myös sovitteluun osallistuneiden vastauksista toteutuneen.

Vaikka vastaajien perspektiivit sovitteluun olivat erilaisia, mielestäni odotuksia ja niiden toteutumista voidaan hyvin verrata keskenään. Asiakkaiden toiveet olivat keskusteluyhteyden löytyminen ja sovittelusta saadut positiiviset kokemukset. Myös niiden koettiin toteutuneen sovittelujen aikana.

Vaikka kaikki perheasioiden sovitteluun jo osallistuneet kokivat saaneensa sovittelusta apua, kaksi vastanneista jäi odottamaan vielä selkeämpiä, suoria ohjeita ja kannanottoja työntekijöiltä. Työntekijän näkökulmasta sovittelun tarkoitus ei kuitenkaan ole antaa perheasioiden sovitteluun osallistuville sääntöjä tai määräyksiä vaan asiakkaiden tulee tehdä keskinäiset sopimuksensa itse. Sovittelijan on hyvä selvittää sovittelun alussa parisuhteen vaiheita asiakkaille, jotta he saisivat tietoa esimerkiksi siitä, että tällaisia perhekriisejä on muissakin perheissä ja niistä on mahdollista myös selvittää. Samoin on hyvä kertoa aiemmista kokemuksista samantyyppisissä tilanteissa, mutta asiakkaiden on tehtävä omat ratkaisunsa itse. Yhdessä tehtyjä sopimuksia lienee helpompi toteuttaa kuin ulkopuolisen tekemiä sopimuksia.

Yhden asiakkaan tuoma toive ensimmäisen ajan saamisesta nopeammin on tärkeä. Asiakkaan kannalta riittävän varhain käynnistetyillä perheasioiden sovitteluilla voidaan välttää yhä lisääntyneitä huoltajuusriitoja, jotka valitettavasti ovat sekä tiedotusvälineiden että tilastojen mukaan viime aikoina vain lisääntyneet. Oikeudessa käydään yhä ikävämpiä riitoja, joissa eroavat puoliset tiukasti pitävät kiinni omista vaatimuksistaan ja oikeuksistaan. Lasten tarpeet unohtuvat ja vanhemmat saattavat kilpailla lapsista keskenään.

Molempien kyselyiden avulla haluttiin selvittää vielä, mistä asiakkaat olivat saaneet tietoa Porin perheneuvolan tarjoamasta perheasioiden sovittelusta. Tieto perheasioiden sovittelu-työmuodosta jakaantui lähes tasan lastenvalvojien, oman työhistorian, puolison, aikaisemman kokemuksen ja internetin kesken.

6 POHDINTAA

Halusin selvittää tällä postikyselyjen avulla tehdyllä kvalitatiivisella tutkimuksella perheasioiden sovitteluun osallistuneiden asiakkaiden odotuksia ja niiden toteutumista kolmestakin eri syystä. Ensinnäkin, sovitteluun osallistuneiden omaa ääntä ei ole kuultu aikaisemmissa tutkimuksissa siitä mitä he sovittelulta odottavat. Toinen syy tutkimukselle oli Porin perheneuvolan intressit sovittelutyön kehittämiseksi ja esittelemiseksi esimerkiksi uusille työntekijöille. Kolmantena syynä oli oma kiinnostukseni perheasioiden sovitteluun työskenneltyäni itse perheneuvojana ja perheasioiden sovittelijana.

Tämä perheasioiden sovitteluun liittyvä tutkimus jäi otokseltaan valitettavan pieneksi. Vaikka tutkimus tehtiinkin vain yhdellä paikkakunnalla, uskon, että saadut tulokset ovat kuitenkin verrattavissa muihin kaupunkeihin ja muihin perheasioiden sovitteluun osallistuneiden kokemuksiin

Tutkimuskysymyksiini siitä, mitä asiakkaat odottavat perheasioiden sovittelulta ja toteutuvatko asiakkaiden asettamat odotukset ja tavoitteet perheasioiden sovittelulle, koen saaneeni aineiston vähäisyydestä huolimatta hyviä ja kattavia vastauksia.

Vastanneista miesten osuus oli yli puolet, mikä on kiinnostava tulos sinällään. Perheasioiden sovittelua, kuten muitakin perheneuvonnan osa-alueita, mielletään yleisesti erityisesti naisille soveltuviksi, mutta tämä vastausten jakautuminen naisten ja miesten välillä kertoo sovittelun koskevan myös miehiä. Yleisesti puhutaan, etteivät miehet ole halukkaita käsittelemään tunteitaan tai he eivät hakeudu ulkopuolisen avun piiriin. Tutkimukseni ei tue tätä uskomusta. Erityisesti perheasioiden sovittelun myötä miesasiakkaiden osuus perheneuvolassa on lisääntynyt.

Perheasioiden sovitteluun tulevien ja jo sovitteluun osallistuneiden vastaukset olivat yhteneviä odotusten ja tavoitteiden sekä niiden täyttymisen suhteen. Se mitä perheasioiden sovitteluun aikaa vasta varanneet odottivat ja asettivat tavoitteiksi,

sovitteluun jo osallistuneet kokivat pitkälti saaneensa. Perheasioiden sovitteluun aikaa varanneet odottivat sovittelulta tukea ja apua vanhemmuuteen sekä omien tunteiden käsittelyä. Heidän odotuksiaan olivat ulkopuolisen ammattilaisen tuoma apu perhetilanteen selkiyttämiseksi. Ja koska perheasioiden sovittelua voidaan tehdä eron jo tapahduttuakin, odotettiin niissä tilanteissa ulkopuolista apua lasten tapaamisiin sekä muuhun jaettuun vanhemmuuteen. Työn tuoman perheasioiden sovittelija -kokemuksen myötä edelliset odotukset ja tavoitteet olivat odotettuja. Oli myös hienoa huomata, että perheasioiden sovittelusta olivat saaneet apua myös ne, jotka ovat jo jokin aika sitten eronneet ja ovat hakeneet sovittelusta apua lasten asioissa.

Perheasioiden sovitteluun jo osallistuneet kokivat saaneensa keskusteluapua, asioiden selkiytymistä, tukea perheen erotilanteessa tai erotilanteen jälkeen. Kaikki perheasioiden sovitteluun osallistuneet kokivat sovittelun myönteisenä ja hyödyllisenä sekä itselleen että osin myös muille perheenjäsenille. Tämä yhdistää asiakkaiden odotuksia ja kokemuksia; ulkopuolisen avun odotukset toteutuivat. On kuitenkin perheasioiden sovitteluja, joissa ei päästä mihinkään sopimukseen eivätkä vanhemmat pysty kuulemaan toista osapuolta. Näitä kokemuksia tuli esille vastauksissa, mutta yllättävästi kuitenkin asiakkaiden kokemukset sovittelusta olivat kaiken kaikkiaan positiivisia, mikä antaa lisäarvoa tehdylle sovittelu-työlle.

Perheneuvolassa perheasioiden sovittelua tehneille työntekijöille tutkimuksen avulla saadut tulokset ovat kannustavia ja positiivisia. Asiakkaiden lähes sataprosenttinen tyytyväisyys sovitteluun kertoo myös työntekijöille onnistumisesta työssä. Työyhteisölle tutkimuksen tulokset kertovat, että heidän työtään arvostetaan ja siihen ollaan tyytyväisiä.

Perheasioiden sovittelu on pääasiassa kuntien toteuttamaa palvelua kansalaisille. Palvelun on tarkoitus olla tehokasta ja asiakaslähtöistä. Kuultaessa asiakasta itseään palvelun osallisena ja tämän tutkimuksen avulla vuorovaikutuksessa työyhteisöön voidaan olettaa, että sovittelua jatketaan aikaisemman kaltaisena työmuotona. Isona ongelmana näen kuitenkin sen, ettei siihen ole riittäviä henkilöresursseja.

Tämän tutkimukseni aikana perheneuvolassa kehiteltiin sopimusta, jolla asiakkaille varmistettaisiin tieto heidän osallistumisestaan perheasioiden sovitteluun. Asiakkaille ei aina ole erokriisin ja sovittelun aikana selvää työntekijöiden yrityksistä huolimatta, että he osallistuvat nimenomaan sovitteluun. Asiakkaille ei aina merkitse minkä työmuodon piirissä he käyvät perheneuvolassa, kunhan he tulevat autetuiksi. Sovittelu eroaa muista perheneuvolan työmuodoista juuri erityisen salassapidon perusteella. Sovittelun merkitys on erityinen, siinä pyritään auttamaan nimenomaan erouhan kanssa eläviä tai eroon päätyviä tai jo eronneita pareja ja perheitä. Yhtenä tavoitteena on erosta selviäminen ja elämässä eteenpäin pääseminen koko perheen osalta. Perheasioiden sovittelu ei ole terapiaa vaan ohjausta, tukea ja organisointia. Yllättävän moni vastaaja oli tiennytkin juuri tämän ja kirjannut sen vastauksiin, eli sovittelu ei ole terapiaa vaan työskentelyä muilla tavoin perheen parhaaksi.

Perheasioiden sovittelijalta odotettiin erityisesti puolueettomuutta. Perheasioiden sovittelu-työtä itekin tehneenä tiedän sen olevan toisissa sovittelutapauksissa vaikeaa etenkin silloin kun toinen puolisoista kipuilee vain omia kipujaan tai haluaa mahdollisesti kostaa puolisolle lasten ollessa vallankäytön välikappaleina. Lasten osuutta ei luultavasti koskaan sovitteluissa liioitella. Tämänkin vuoksi on tärkeää, että perheasioiden sovitteluun osallistuisi kaksi työntekijää, jotta he voisivat keskenään sovittelukäyntien välillä esimerkiksi käydä neuvotteluja ja huomioitaan yhdessä läpi. Kahden työntekijän osallistuminen sovitteluun saattaa saada aikaan myös sen, että molemmilla asiakkailla koetaan olevan oma työntekijä ja puolestapuhuja.

Siitä huolimatta, että otokseni jäi valitettavan pieneksi, uskon saatujen tulosten olevan vertailukelpoisia myös valtakunnallisesti. Tulokset, joita tällä tutkimuksella saatiin, ovat varsin myönteisiä. Uskon sovitteluun osallistuneiden ihmisten todella hyötynneen sovittelusta. Lähes sataprosenttinen tyytyväisyys sovitteluun osallistuneiden kokemuksena yllätti positiivisesti. Toisaalta perheneuvolan tiedossa oli, että ulkopuolinen apu auttaa puolisoja keskusteluyhteyden löytymisessä ja helpottaa kriisin keskellä.

Avioliittolaissa säädetyn perheasioiden sovittelun on määritelty olevan sovittelijan pyynnöstä antama apua ja tukea. Lain määrittämät apu ja tuki tulivat

tutkimuksessakin esille. Asiakkaat odottivat niitä ja myös kokivat saaneensa apua ja tukea sovittelusta. Sosiaalihuoltolain ohjekirjeessä perheasioiden sovittelun järjestämisestä 1/1987 on rajattu ohjeeksi perheenjäsenten avun ja tuen hakeminen pohdittaessa avioeroa tai sen uhkaa, avioliiton purkautumista tai yhteiselämän muuta lopettamista. Tietävästi kaikki tutkimukseen osallistuneet kuuluivat tähän ryhmään. Perheenjäsenet voivat myös hakea apua ja tukea johonkin muuhun ristiriitatilanteeseen ja pyytävät nimenomaan perheasioiden sovittelua. Koska tietoa sovittelusta on liian vähän saatavilla, asiakkaiden on itse hyvin vaikea osata pyytää perheasioiden sovittelua muissa ristiriitatilanteissa.

Sitä, miten erouhan keskellä oleville ihmisille saataisiin tietoa perheasioiden sovittelusta, olisi ajankohtaista miettiä. Saatujen tulosten perusteella asiakkaat ovat saaneet tietoa työmuodosta osin lastenvalvojalta, osin internetistä ja oman työhistorian myötä saadulla tiedolla. Ystävät olivat myös kertoneet vastaajille perheasioiden sovittelusta. Mielestäni erityisesti lastenvalvojien tulisi kertoa perheitä tavatessaan perheasioiden sovittelusta. Eroa haettaessa ihmiset käyvät jättämässä erohakemuksen käräjäoikeuteen. Käräjäoikeuden kanslia voisi olla myös paikka, josta saisi esitteen perheasioiden sovittelu -työmuodosta. Ainakin tämän tutkimuksen asiakkaiden positiiviset kokemukset sovittelusta puoltavat työmuodon tärkeyttä. Sovittelujen lisääntyessä tosin pitäisi kunnan resursoida työhön lisää henkilökuntaa.

Jatkossa olisi mielenkiintoista toteuttaa samankaltainen perheasioiden sovitteluun liittyvä tutkimus pitkittäisotantana. Vasta aikaa varanneilta kysyttäisiin odotuksia sovittelusta, mahdollisesti sovittelun aikana sekä sovittelun päätyttyä. Olisi mielenkiintoista seurata, miten sovittelut etenevät suhteessa toisiin sovitteluihin. Jatkotutkimuksen paikka olisi myös selvittää puolisoiden väliset kokemukset sovitteluista ja verrata niitä keskenään. Tärkeänä näkisin myös jatkossa tutkia, miten lapset kokevat perheasioiden sovittelun ja siihen osallistumisen.

Tämänkin tutkimuksen avulla saatujen tulosten perusteella perheasioiden sovittelu on ja sen tulee olla ennaltaehkäisevää työtä. Onnistunut perheasioiden sovittelu antaa voimia jaksaa ja myös ymmärtää toista osapuolta hänen näkemyksissään. Onnistunut perheasioiden sovittelu on lapsen etu. Vanhempien puheyhteyden

säilyessä ja yhteisten sopimusten onnistuessa myös lapsella on mahdollisuus voida paremmin.

LÄHTEET:

Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (toim.) (1999) Perhe terapiassa; Vuoropuhelua vuosituuhannen vaihtuessa. Suomen Mielenterveysseuran Koulutuskeskus. Jyväskylä.

Amato, Paul & Gilbreth, Joan (1999) Non-Resident Fathers and Children's Well-Being a Meta analysis. *Journal of Marriage and the Family* 61;3, 557–573.

Ayalon, Ofra & Flasher, Adina (1997) Ketjureaktio, lapset ja avioero, suom. Jorma Penttinen. Tampere: Vastapaino.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995) *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.

Beck-Gernsheim, Elisabeth (1998) "On the Way to a Post Familial Family. From a Community of Need to Elective Affinities." *Theory, Culture & Society*, vol. 15 (3-4), 53-70.

Bowen, Murray (1978) *Family treatment in clinical practice*. New York; Jason Aronson.

Bradshaw, Jonathan & Skinner, Christine & Stimson, Carol & Williams, Julie (1999) *Absent Fathers?* Routledge: London.

Bryman, Alan & Teevan, James J. (2005) *Social research methods*. Oxford university press.

Cullberg, Johan (1991) *Tasapainon järkyessä – psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma*. Helsinki: Otava.

De Bruijn, Tejo & Homm, Marja & Talasterä, Sirkka (1994) Suomalaisen miehen selviytyminen avioerotilanteessa. Teoksessa S. Taskinen (toim.) "En ole katkera, mutta kuitenkin...": avioerosta selviytyminen ja perheasiain sovittelu. Helsinki: Stakes Raportteja 166, 49–100.

Foddy W. A. (1995) *Constructing Questions for interviews and Questionnaires: Theory and Practice in Social Research*. Cambridge: University Press.

Giddens, Anthony (1992) Transformation of intimacy: sexuality, love and erotism on modern societies. Cambridge: Polity Press.

Gottberg, Eva (1997) Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. Turun yliopisto. Oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Yksityisoikeuden sarja A:93.

Gottberg-Talve, Eva (1990) Perhe, lapsi ja yhteiskunta. 3. painos. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.

Gray, Cathleen & Shields, Joseph (1992) The Development of an Instrument to Measure the Psychological Response to Separation and Divorce. Journal of Divorce & Remarriage 17. 43-56.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2009) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna. Kariston Kirjapaino.

Hokkanen, Tiina (2002) "Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää" Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Hokkanen, Tiina (2005) Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Holloway, Immy (1997) Basic Concepts for Qualitative Research. Oxford: Blackwell Science.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

IASSW (2009): About IASSW: Overview. [online]. www.iassw-aiets.org/. Viitattu 12.5.2011.

IFSW (2009b): Definition of social work. [online] <http://www.ifsw.org/p38000208.html>. Viitattu 12.5.2011.

Jallinoja, Riitta (2000) Perheen aika. Otava. Helsinki

Jobber, David (1995) Principles and Practice of Marketing. London. Mc Grave-Hill.

Järvelä, Christina & Valkama, Ulla (1994) Perheasioiden sovittelutyön sisällöllinen kehittäminen Tampereella, kehittämisprojekti 1991-1994. Teoksessa Taskinen, S. (toim.), "En ole katkera, mutta kuitenkin..." Avioerosta selviytyminen ja perheasioiden sovittelu. Stakes. Raportteja 166. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino. Sivut 143-155.

Karvinen, Synnove (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnove & Metthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli: Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino.

Kaslow, Florence toim. Aaltonen, Jukka & Rinne, Raili (1999) Perhe terapiassa: Vuoropuhelua vuosituuhannen vaihtuessa. Jyväskylä. Suomen Mielenterveysseuran Koulutuskeskus.

Kessler, Sheila (1975) The American Way of Divorce: Prescriptions for Change, Chicago. Nelson Hall.

Kruk, Edward (1994) The disengaged noncustodial father: implications for social work practice with the divorced family. *Social Work* 39 (1). 15-25.

Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki. Yliopistopaino.

Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Libris Oy.

Laine, Raine (2001) Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Litmala, Marjukka toim.(2002) Lapsen asema erossa. Juva: Lakitieto 2002.

Mahkonen, Sami (2009) Perhesovittelu. Selvitys avioliittolaissa 1987 säädetyistä perheasioiden sovittelusta lähtökohtana lapsen aseman turvaaminen vanhempien erossa. Lastensuojelun Keskusliiton Neuvo-projekti.

Makkonen, Mikko (1989) Käynti oli erittäin positiivinen, suosittelen kaikille: Avioeroasiakkaiden mielipiteitä. Espoon sosiaalivirastosta ja oikeusaputoimistosta saamastaan palvelusta vuonna 1988. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

McLean, Mavis & Eekelaar, John (1997) The Parental Obligation: A study of Parenthood Across Households. Oxford: Hart Publishing.

Millar, Jane & Warman, Andreas (1996) Family Obligations in Europe. London: Family Policy Studies Centre.

Murphy, David (2002) Surveys and Questionnaires. Teoksessa L.J. Gurak & M.M. Lay (toim.) Research in Technical Communication. Westport: Praeger, 93–110.

Mutka, Ulla (1998) Sosiaalityön neljäs käänne. SoPhi 27. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Mäkelä, Klaus (2005) Sosiaalitutkimuksen eettinen sääätely. Yhteiskuntapolitiikka 70 (4). 386.

Mäntysaari, Mikko (2011) Sosiaalityön vaikutusten arviointi. http://www.sosiaalikallega.fi/toiminta/aikuissosiaalityon-paivat-2011/esitykset/Mantysaari_190111_va.pdf. Luettu 13.5.2011.

Määttä, Kaarina (2000) Kestävä parisuhde. Juva: WS Bookwell Oy.

Niinikoski-Karvinen, Synnöve (2009): Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus, Juva.

- Pautola, Anna-Maija (1993). Avioero: uhka ja mahdollisuus. Perheterapia (2).
- Payne, Malcolm (1995): Social work and community care. Macmillan, London.
- Pettilä, Ulla & Yli-Marttila, Lea (1999) Eron vaiheet: Opas eroaville ja eroavien auttajille. Smedjebacken: Tietosanoma.
- Pietilä, Veikko (1976) Sisällön erittely. Gaudeamus: Helsinki.
- Pihlajamäki, Marjukka (2002) Apua parisuhdeongelmiin: Tutkimus kasvatus- ja perheneuvolassa asioineiden asiakkaiden odotuksista ja niiden täyttymisestä. Pro gradu. Turun yliopisto.
- Perheasioiden sovittelusta saatavaa tietoa Porin kaupungin internet-sivuilta.(<http://www.pori.fi/perusturva/sosiaalijaperhe/perheasioidensovittelu.html>). Viitattu 10.2.2011.
- Plumb, Carolyn & Spyridakis, Jan H. (1992) Survey Research in Technical Communication: Designing and Administering Questionnaires. Technical Communication, 39 (4), 625–638.
- Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Keuruu: PS-kustannus.
- Pukkala, Tuula (2007) Pitkän parisuhteen salaisuus. Otava: Helsinki.
- Rantalaiho, Minna (2003) Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus: Helsinki.
- Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus: Helsinki.
- Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus: Tampere.
- Redmond, Bairbre (2006): Reflection in action. Developing reflective practice in health and social services. Ashgate: Hampshire.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? – Tulkintoja lasten uusperheistä. Tampere: Tampereen yliopisto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.

Räihä, Hannele toim. Aho, Soile ym. (1995) Lapsen etu. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku: Painosalama Oy.

Selye, Hans (1966) The Stress of Life. New York: McGraw-Hill.

Sennett, Richard (2003) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.

Sillman, Mia (1999) Kunnes rakkaus välitämme kuolee. Avioero eroseminaarilaisten silmin. Pro gradu- tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Silva, Elisabeth & Smart, Carol (toim.) (1999) The new family? Lontoo: Sage.

Sinkkonen, Jari (2008) Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Juva: WSOY.

Skinner, Christine, Bradshaw, Jonathan & Davidson, Jacqueline (2008) Child Support Policy: An International Perspective. Luxembourg Income Study working Paper No 478. Luxembourg.

Smart, Carol (2000) Moral decline or changes to moral practices? Family matters 56, 10–19.

Smart, Carol & Neale, Bren (1999) Family fragments? Cambridge: Polity Press.

Sosiaalialan ammattilaisen etiikkaopas (1999) Sosiaalityöntekijäin liitto. Painotalo Auranen.

Sundman, Peter (1993) Avioliitto- ja perheneuvonnan vaikuttavuus. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Sosiaaliviraston julkaisusarja A7/1993. Helsinki.

Taskinen, Sirpa (1993) Itke vain sydämeihin. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Stakes, Raportteja 84. Jyväskylä: Gummerus.

Taskinen, Sirpa (1994) "En ole katkera, mutta kuitenkin", Avioerosta selviytyminen ja perheasioiden sovittelu. Stakes, Raportteja 166. Jyväskylä: Gummerus.

Taskinen, Sirpa (2001) Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes, Oppaita 46. Helsinki: Gummerus.

Taskinen, Sirpa (2004) Lapsen etu erotilanteissa. Stakes, Oppaita 46. Saarijärvi: Gummerus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Valkama, Ulla (1991) Perheasioiden sovittelu: Jäännöksi vai uusi mahdollisuus. Raportteja / Sosiaali- ja terveyshallitus.

Valkama, Ulla & Kauppila J.(1993) Ratkaisukeskeisen työtteen soveltaminen perheasioiden sovittelussa. Kirjassa Taskinen (toim.) Itke vain sydämeihin. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Stakes Raportteja 84/93.

Wallerstein, Judith & Blakeslee, Sandra (1991) Avioeron jälkeen. Helsinki: Otava.

Ware, Ciji (1983) Sharing Parenthood After Divorce. New York: Bantam Books.

Whitaker, Carl & Miller, Milton (1969) A Reevaluation of "Psychiatric Help" When Divorce Impends. American Psychiatric Association.

Viinamäki, Leena & Saari, Erkki toim. (2007) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Lait ja asetukset:

Avioliittolaki. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa.fi>

Viitattu 18.12.2010.

Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla www-muodossa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa.fi> Viitattu 28.12.2010.

Haastattelut:

Kaartinen, Marjatta, Porin perheasiain neuvottelukeskuksen johtava perheneuvoja. Haastateltu 15.2.2011 Porin perheasiain neuvottelukeskuksen tiloissa.

Rantanen Marjatta ja Välimäki Terttu, Porin perheneuvolan perheneuvojat
Haastateltu 15.3.2011 Porin perheneuvolan tiloissa.

LIITTEET:

Liite 1 Tutkimuslupa-anomus

Liite 2 Saate perheasioiden sovitteluun ajan varanneille

Liite 3 Kysely perheasioiden sovitteluun ajan varanneille

Liite 4 Saate perheasioiden sovitteluun jo osallistuneille

Liite 5 Kysely perheasioiden sovitteluun osallistuneille

Porissa 24.11.2010

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Porin perheneuvola, johtaja Tarja Leskelä

Haen tutkimuslupaa Porin perheneuvolassa tehtävälle pro-gradu-tutkielmalleni. Teen gradua Tampereen yliopiston Porin yksikköön yhteiskunta- ja kulttuuritieteelliseen tiedekuntaan, pääaineenani sosiaalityö. Tutkimusaiheeni on perheasioiden sovitteluun liittyvä kvalitatiivisesti toteutettava tutkimus, jossa tutkisin Porin perheneuvolaan tulevien asiakkaiden sekä jo perheneuvolassa käyneiden asiakkaiden näkökulmasta. Tutkisin asiakkaiden odotuksia ennen perheasioiden sovittelun alkua, ajanvarauksen jälkeen. Tutkisin myös sovitteluun jo osallistuneiden kokemuksia ja tavoitteiden täyttymistä perheasioiden sovitteluun liittyen.

Tarkoitus on lähettää kaksi puolistrukturoitua kyselyä, toinen sovitteluun ajan varanneille ja toinen kysely jo sovittelussa käyneille. Jotta kyselyt voidaan lähettää suunnitelman mukaisesti postin välityksellä, tulen tarvitsemaan asiakkaiden nimi- ja osoitetiedot. Tiedot tulen käsittelemään ehdottomalla luottamuksella eikä kyselyissä tule näkymään kenenkään vastanneiden henkilötietoja tai muuta vastaavaa.

Tutkimussuunnitelma sekä asiakkaille lähetettävät kysymykset ovat tutkimuslupa-anomuksen ohessa.

Tutkimusta ohjaa Tampereen yliopiston Porin yksikön yliassistentti Heli Valokivi 2010 loppuun, ohjaajan nimi ei ole vielä tiedossa vuodelle 2011.

Kaisa Meriö-Mielonen

Lehtokatu 1

28200 Pori

040-5629821

Kaisa.Merio-Mielonen@uta.fi

Porissa 28.1.2011

Hyvä vastaanottaja,

olette varanneet Porin perheneuvolasta aikaa perheasioiden sovittelulle. Teemme Porin perheneuvolassa perheasioiden sovitteluun liittyvää tutkimusta 10.1.2011-15.3.2011, joka tehdään Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan pro gradu-työnä.

Tämän tutkimuksen avulla haluamme selvittää perheasioiden sovitteluun aikaa varanneilta pariskunnilta heidän omia odotuksiaan/tavoitteitaan perheasioiden sovittelun suhteen. Käsittelemme vastaukset ehdottomalla luottamuksella ja nimettöminä. Mikäli perheestänne tulee molemmat vanhemmat osallistumaan perheasioiden sovitteluun, toivomme teidän molempien vastaavan kyselyyn.

Toivomme teidän vastaavan ohessa oleviin kysymyksiin ja palauttamaan vastaukset kirjekuoren mukana tulleella, valmiiksi täytetyllä kirjekuorella. Postimaksu on maksettu valmiiksi. Vastaukset voi myös palauttaa suoraan perheneuvolan toimiston edessä olevaan, kyselyille tarkoitettuun laatikkoon. Viimeinen palautuspäivä on 15.3.2011

Perheasioiden sovittelu on tärkeä työmuoto perheille ja olemme kiinnostuneita sovitteluun ajanvaranneiden odotuksista/tavoitteista. Vastauksesi on siis tärkeä työkäytäntöjen kehittämisen vuoksi.

Ystävällisin terveisin,

Tarja Leskelä

Porin perheneuvolan johtaja

Kaisa Meriö-Mielonen

sosiaalityön opiskelija

Tampereen yliopisto

yhteiskuntatieteellinen tdk.

Lisätietoja tutkimuksesta:

Kaisa.Mielonen@hotmail.com

ASIAKASKYSELY PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA

10.1.-15.3.2011

- 1. Vastaajan sukupuoli nainen_____ mies_____
- 2. Vastaajan ikä_____
- 3. Taloudessa asuvien lasten iät_____

4. Mitä perheasioiden sovittelu mielestäsi on?_____

5. Mitä odotat perheasioiden sovittelun tarjoavan sinulle?_____

6. Mitä odotat perheasioiden sovittelun tarjoavan muille perheesi jäsenille?_____

7. Mitä tavoitteita sinulla on perheasioiden sovittelun suhteen?_____

Kysymykset jatkuvat seuraavalla sivulla.

8. Mitä muita odotuksia/ajatuksia toisit tietoomme perheasioiden sovittelusta?_____

9. Mistä sait tietoa perheneuvolan tarjoamasta perheasioiden sovittelusta? _____

KIITOS VASTAUKSISTASI!

ps. Voit jatkaa sivujen kääntöpuolelle vastauksia.

LIITE 3: Kysely perheasioiden sovitteluun osallistuneille saatekirjeineen

Porissa 28.1.2011

Hyvä vastaanottaja,

olette osallistuneet Porin perheneuvolassa perheasioiden sovitteluun. Teemme Porin perheneuvolassa perheasioiden sovitteluun liittyvää tutkimusta joka tehdään Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan pro gradu-työnä. Perheasioiden sovittelussa käytyihin keskusteluihin voi tilanteen mukaan osallistua sekä vanhemmat että lapset. Sovittelukeskusteluissa autetaan perheen aikuisia pääsemään ratkaisuun suhteensa jatkamisesta tai lopettamisesta. Jos vanhemmat päätyvät eroon, heitä autetaan löytämään mahdollisimman yksimielinen ja lasten edun mukainen ratkaisu lasten huoltoon, asumiseen ja tapaamisiin liittyvissä asioissa. Käyntejä ei dokumentoida. Tutkimuksen avulla haluamme selvittää sovitteluun osallistuneiden kokemuksia sovittelusta.

Toivomme teidän vastaavan ohessa oleviin kysymyksiin ja palauttamaan vastaukset kirjekuoren mukana tulleella, valmiiksi täytetyllä kirjekuorella. Postimaksu on maksettu valmiiksi. Vastaukset voi myös palauttaa suoraan perheneuvolan toimiston edessä olevaan, kyselyille tarkoitettuun laatikkoon. Viimeinen palautuspäivä on 15.3.2011

Mikäli perheestänne käy tai on käynyt perheasioiden sovittelussa molemmat vanhemmat toivomme molempien vastaavan omaan kyselyyn. Vastaukset käsitellään nimettöminä ja ehdottomalla luottamuksella.

Vastauksesi on meille tärkeä työkäytäntöjen kehittämiseksi.

Ystävällisin terveisin:

Tarja Leskelä

Porin perheneuvolan johtaja

Kaisa Meriö-Mielonen

sosiaalityön opiskelija

Tampereen yliopisto,

yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Lisätietoja tutkimuksesta; Kaisa.Mielonen@hotmail.com

PORIN PERHENEUVOLA

B

ASIAKASKYSELY PERHEASIOIDEN SOVITTELUSTA

10.1.-15.3.2011

1. Vastaajan sukupuoli nainen _____ mies _____
2. Vastaajan ikä _____
3. Taloudessa asuvien lasten iät _____
4. Sovittelukäyntien määrä johon olet osallistunut, 1-3 _____ 4-6 _____ 7 tai enemmän _____ kertaa.

5. Mitä perheasioiden sovittelu mielestäsi on? _____

6. Oletko saanut apua perheneuvolan perheasioiden sovittelusta? _____

Jos olet, niin millaista? _____

Jos et ole saanut apua, millaista apua jäit odottamaan? _____

7. Mitä odotuksia sinulla oli perheasioiden sovittelusta ennen sovittelukäyntejä? _____

Kysymykset jatkuvat seuraavalla sivulla.

8. Toteutuivatko odotukset perheasioiden sovittelu-käyntijaksolla tai niiden jälkeen? _____

9. Mitä perheasioiden sovittelu-käynnit tarjosivat sinulle? _____

10. Mitä perheasioiden sovittelu-käynnit tarjosivat muille perheesi jäsenille? _____

11. Mitä muita odotuksia/ajatuksia toisit tietoomme perheasioiden sovittelusta? _____

12. Mistä sait tietoa perheneuvolan tarjoamasta perheasioiden sovittelusta? _____

KIITOS VASTAUKSISTASI!

ps. Voit jatkaa sivujen kääntöpuolelle vastauksia.